

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

AŞERE TARÎKİ VE İNDİRAC USULÜNE GÖRE KEHF
SURESİ'NİN KIRAAT FARKLILIKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma AKTAŞ

İstanbul
Şubat-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

AŞERE TARİKİ VE İNDİRAC USULÜNE GÖRE KEHF
SURESİ'NİN KIRAAT FARKLILIKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma AKTAŞ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

İstanbul
Şubat-2024

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

Üye Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA

Üye Dr. Öğr. Üyesi İnanetulla AZİM

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Aşere Tarîki ve İndirac Usulüne Göre Kehf Suresi’nin Kıraat Farklılıkları**” bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Fatma AKTAŞ

ÖN SÖZ

“Aşere Tarîki ve İndirac Usûlüne Göre Kehf Suresi'nin Kıraat Farklılıkları” adlı yüksek lisans tezinde, bu surede geçen kıraat farklılıklarının anlama olan etkisi incelenmiştir. Kehf Sûresi özelinde çalışılan Kur'ân-ı Kerîm hattı üzerindeki değişiklikler çalışmanın son bölümünde görsele yansıtılmıştır. Tez başlıca dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci ve giriş bölümü olan bölümde araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve sınırları, araştırmanın yöntem ve kaynakları ile ilgili açıklamalar yer almıştır. İkinci bölümde kıraat ilminin tanıtımı, tasnifi, kıraatlerin isnadı itibariyle tasnifi, kıraatlerin icrasına ilişkin tarikler, kıraatlerin nispet edildiği zevata ve sayılarına ilişkin tarikler ve ikinci bölümün sonu olarak kıraat-i Aşere İmamları ve rumuzları tablo halinde gösterilecektir. İkinci bölümde ise, kıraat-i aşere' ye göre Kehf Suresi'ndeki kıraat farklılıkları ve anlama olan etkisi, Kehf Sûresi' nin genel muhtevası incelenecektir. Üçüncü bölümde ise ‘kıraat-i aşere ’ye göre lafız ihtilafları’ başlığı ve ‘kıraatte usul’ konulu başlık altında istiâze, besmele, med konuları ve Vücuhat’ ta başlıca terimler olan (sıla, meddi sıla, idğâm) vb. konular işlenecektir. Dördüncü bölümde ise tezin asıl çalışma alanı olan Kehf Sûresi' nin lafız ihtilafları (Vücuhat) Kur'ân-ı Kerîm hattı üzerinden görsele yansıtılarak konu tamamlanacaktır. Bu çalışma sürecinde bana her konuda destek olan ve hayır dualarını bir an olsun üzerimden eksik etmeyip manevi destekleriyle ve sabrıyla bana güç olan kıymetli annem Züleyha Aktaş Hanımefendi'ye, bilgeliği ve olgunluğu ile bana yol gösteren desteklerini bir an olsun üzerimden çekmeyen çok kıymetli babam Nadir Aktaş Beyefendi'ye ve tezimi yazarken benden kardeşliği ve değerli bilgilerini esirgemeyen çok kıymetli kız kardeşim Ayşe Aktaş'a teşekkürlerimi arz ederim.

Fatma AKTAŞ
İstanbul-2024

ÖZET
AŞERE TARİKİ VE İNDİRAC USULÜNE GÖRE KEHF
SURESİ'NİN KIRAAT FARKLILIKLARI

Fatma AKTAŞ

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

Şubat, 2024 - 133 Sayfa

İçerdiği konular bakımından, oldukça sürükleyici olan Kehf Sûresi, lafız ve anlam açısından pek çok kıraat farklılığı içermektedir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş ve ilk bölümü olan kısımda yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim'in yaş ve lehçe farklılığı gözetmeksizin her yaşta insana Allah Teâlâ'nın rahmetinin tecellisi olarak, okuyuş kolaylığı sağlamanın faydası ve öneminden bahsedilmiştir. İkinci bölümde kıraat ilminin tanıtımı, tasnifi, kıraatlerin isnadı itibariye tasnifi, icrasına ilişkin tarikler ve nispet edildiği zevata ve sayılarına ilişkin tarikler anlatılmış ve Kırâat-ı Aşere İmamları' nın râvi ve rumuzları tablolar halinde gösterilmiştir. Üçüncü bölümde, Kehf Sûresi' nin genel muhtevası, kıraat-ı aşere' ye göre kıraat farklılıkları Ferş' ül-Hurûf çatısı altında incelenmiştir. Bu tür kıraat farklılıklarının Kur'ân-ı Kerim'in yorumlanmasında muadil anlam, anlam genişlemesi ve birbirinin anlamını tamamlama gibi manayı etkileyen bir duruma sebep olduğu tespit edilmiştir ve bu farklılıklar üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde ise kıraat ilminde anlama etki etmeyen fonetik/dilsel farklılıkları incelenmiş, bunlar sıla, teshil, tağlîz, idğâm, terkik, tefhim, vb. konular ile örneklendirilerek kıraat ilminde usul kısmına ait konular detaylandırılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümü ve son kısmında oluşturulan Vücuhat sistemi ile usul ve Ferş farklılıkları Kehf suresi özelinde tespit edilerek bu farklılıklar görsel olarak Kur'ân-ı Kerim hattına yansıtılmıştır. Bu çalışma ile kıraat eğitim ve öğretimindeki materyaller bütünsel bir şekilde kullanılmış, sûre gerek Ferş gerekse usul açısından incelemeye tabi tutularak kıraat ilmine ait detaylı bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kehf, Kıraat, Vücuhat, Aşere.

ABSTRACT
**DIFFERENCES IN READING OF SURAH KAHF ACCORDING
TO ASHARA PATH AND INDIRAJ METHOD**

Fatma AKTAŞ

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Osman YILMAZ

February, 2024 - 133 Pages

Surah al-Kahf, which is a very fascinating sura in terms of the subjects it covers, contains many Qiraat differences in terms of wording and meaning. The study consists of an introduction and four chapters. In the introduction, the benefit and importance of our great book, the Holy Quran, making it easy to read for people of all ages, as a manifestation of Allah's mercy, regardless of age and dialect, is mentioned. In the first part, the introduction and classification of the science of Recitation, the classification of the Recitations according to their attributes, the methods regarding the performance of the Recitations, and the methods regarding the people and numbers to which the Recitations are attributed are explained and the narrators and nicknames of the imams of the Qur'an and Qiraat-e-Ashera are shown in tables. In the second part, the general content of Surah Al-Kahf and the effect of the Qiraat differences (Fers'ül Hurûf: differences affecting the meaning) in the meaning of the Qur'an in Surah Al-Kahf according to Qiraat Asherah are examined. And it has been determined that such differences in recitation provide equivalent meaning and the opportunity to look at the verse from many perspectives in understanding and interpreting the verses of the Quran. In the third part, Sila, Teshil, Tağlîz, İdğam, Terkik, Tehim, Tağlîz etc., which are among the phonetic/linguistic differences that do not affect the meaning in the science of Qiraat. topics have been covered. Finally, the Usûl and Farsh differences of Surah al-Kahf were determined on the Quran calligraphy and transferred to the script using the Vujuhât extraction system, which is a classical method in the science of Qiraat. In this study, the materials in recitation education and training were used holistically and the Surah was examined in terms of both Fers and Usûl.

Keywords: Cave, Recitation, Wujûhât, Asherah.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	3
1.4. Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları	4

İKİNCİ BÖLÜM

KIRAAT İLMİ VE KIRAATLER.....	5
2.1. Kıraat İlmî	5
2.2. Kıraatlerin Tasnifi.....	6
2.2.1. Kıraatlerin Sıhhat İtibarı İle Tasnifi.....	6
2.2.2. Kıraatlerin İsnadı İtibariyle Tasnifi.....	9
2.2.3. İcrası Açısından Kıraat Tarikleri.....	10
2.2.3.1. İnfirad Usûlü.....	10
2.2.3.2. İndirac Usûlü	11
2.2.4. Kıraatlerin Nispet Edildiği Zevata Göre Tarikleri	14
2.2.4.1. Seb‘a Tarîki	15
2.2.4.2. Aşere Tariki	18
2.2.4.3. Takrîb Tariki.....	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRAAT-I AŞEREYE GÖRE KEHF SURESİNDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI.....27

- 3.1. Kehf Sûresi 27
3.2. Kehf Sûresinin Genel Muhtevası.....28
3.3. Kehf Sûresindeki Kıraat Farklılıkları ve Anlama Etkisi.....29

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRAATTE USÛL 40

- 4.1. İstiâze ve Besmele 40
4.2. Besmele 43
4.3. Kıraat İlminde Med Bahsi.....47
4.3.1. Yâu'l-İzâfe (İzâfet Yâ'sı) 51
4.3.2. Hâ-i Sekte 53
4.3.2.1. İdgâm.....56
4.3.3. Sila الصلاة.....59
4.3.4. İdgâm الادغام 62
4.3.4.1. Beyne/Taklîl بين.....62
4.3.4.2. İmâle الامالة 65
4.3.5. Sekte السكيت 66
4.3.5.1. Sükûn'dan Sonra Hemze Gelmesi 67
4.3.5.2. Kelimenin Lâm-ı Târif Alması 68
4.3.6. Medden Sonra Hemze Gelmesi 69
4.3.7. Nakil النقل.....70
4.3.8. Hazif الحذف İskat 71
4.3.9. İbdâl البدل.....73
4.3.10. İşmâm الاشمام.....75
4.3.11. Terkik الترفيق.....78
4.3.12. Teshil التسهيل 80

BEŞİNCİ BÖLÜM

KEHF SURESİNDE USUL VE FERŞ İHTİLAFLARI BAKIMINDAN KIRAAT FARKLILIKLARI (VUCÛHAT).....82

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ	112
KAYNAKÇA	114
ÖZGEÇMİŞ.....	121

TABLO LİSTESİ

İKİNCİ BÖLÜM

Tablo 2.1: Kıraatı Aşere İmamları ve Rumuzları.....	40

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	: Hazreti
Thk.	: Tahkik
s.	: Sayfa
Vd.	: Ve Diğerleri
Ö.	: Ölüm Tarihi
t.y.	: Tarih Yok
y. y.	: Yayın Yok

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ'nın rahmetinin tecellisi olarak yaş ve lehçe farklılığı gözetmeksizin insanlara okuyuş kolaylığı sağlamıştır. Bu okuyuş kolaylığına da kıraatlerdeki farklılıklar denir. Nitekim: “Ubeyy b. Ka‘ b’ dan bildirilmiştir:

- *Ey Cebrail! Ben ümmî (okuma yazma bilmeyen) bir ümmete gönderildim.*
- *Bunlar arasında kocamış kadın, ihtiyar erkek, oğlan kız çocukları ve hiç kitap okumamış kimseler vardır, dedi. Cebrail:*
- *Ey Muhammed muhakkak ki Kur'ân-ı Kerîm Yedi Harf üzere indirilmiştir, diye cevap verdi.¹*

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'in dili evrenseldir. Lehçe farklılıkları bu yüzden vardır, okuyucusunu seçmez ve her insana ilâhî mesajı okuma fırsatı sağlar. Bu sebeple çeşitli kıraatler ortaya çıkmıştır. Her lisanın alfabesi o coğrafyada yaşayan insanın dilinin döndüğünce çıkardığı seslerdir ve her coğrafyanın mahreç algısı da farklıdır. Bir coğrafyada konuşulan kelime bir başka coğrafyada telaffuzu imkânsız hâl almış durumdadır. Tam da bu noktada lehçe farklılıklarını bir kaos olmaktan çıkararak kıraat farklılıkları imdada yetişmiştir. Lehçe farklılıkları anlam zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Bu zenginlik ayetleri tefsir etmede farklı anlamlar ortaya çıkarmıştır. Lehçe farklılıkları bir bakıma anlam zenginliği olup sığ düşünceyi engelleyerek ayeti tefsir etmede çok yönlü bakış açısı kazandırmıştır. Nitekim örnek olarak göstereceğimiz Â' raf Sûresi' n de bu durumu açıkça görebiliriz.

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا لِّبَيْنِ يَدَيْ رَحْمَتِهِ

“Rahmetinin önünden rüzgarları bir müjdeci olarak gönderen odur...”² الرِّيَّاحُ

¹ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 62.

² *Beyânu'l' l-Hak (Kurân- Kerîm'in Nüzul Sırasına göre Tefsiri)* C. 1. çev. M. Zeki Duman (Fecr Yayınları: Ankara, 2008); el-Â' raf 7/57.

kelimesini İbn Kesir, Kisâ, Hamze, Halefû'l-Âşir müfret olarak الرِّيحُ olarak; Âsım, İbn Âmir, Nâfi, Ebû Amr, Ya 'kup ve Ebû Cafer, ise çoğul olarak الرِّيَاحُ olarak kullanmışlardır. Yukarıdaki örnekte Â' raf Sûresi' n de de izah edildiği üzere, "rüzgâr" kelimesinin müfret kıraate göre de çokluk manasında olduğu söylenmiştir. Lakin bu değişiklikteki kıraat farklılığı ile her rüzgârın rahmetin müjdesi olmadığı; bazı rüzgârların afete dönüşebileceği hakikatini de anlayabiliriz.³ Tezimizde kıraat farklılıklarından Ferş bölümünü kapsayan bu kısmın amacı kıraat farklılıklarından hasıl olan mevcut anlam farklılıklarını araştırmak anlama etkisini incelemek ve Kur'ân-ı Kerîm'i tek yönlü tefsir etmeyip ayetlerdeki anlamları birçok yönden ele almaktır. Tezimizde kıraat farklılıkları incelenmiş olup gerek yukarıda örneğini gösterdiğimiz Â' raf Suresi 57. Ayetindeki Ferş farklılığı gerekse anlama etki etmeyen fonetik/usul farklılıkları ile Ferş farklılıkları da bütünsel olarak Kehf Suresi özelinde Vücuhat şemaları çıkarılarak çalışılmıştır.

Bu açıdan tezin amacı Kur'ân-ı Kerîm'deki kıraat farklılıklarını ortaya çıkarmak, anlama olan etkisini araştırmak ve Kur'ân-ı Kerîm hattında bu kıraat farklılıklarının nasıl görüldüğünü tez de görsel olarak da tatbik etmek.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmayı özgün kılan husus tezin iki bakış açısıyla ele alınmasıdır. Bu iki bakış açısı tefsir ve kıraat bütünlüğüdür. Mana ya özgün ve farklı bakış açısı sunan, kıraat farklılıkları, ayete farklı cephelerden bakma, zâhir ve bâtın anlamlarını ortaya çıkarma fırsatı sunmaktadır. Kıraat farklılıklarının tefsire etkisi hususunda konunun izahı ve anlaşılabilmesi için birkaç örnek vermek gerekecektir. Bu konudaki detaylı açıklama tezin ikinci bölümü olan "*Kıraatlerin Tefsire Etkisi*" başlığı altında detaylı bir şekilde incelenecektir. Ancak konunun izahı açısından örnek vermek gerekirse:

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا

"Nihayet iki sedd arasına ulaşıncı, onların önünde, hemen hemen hiç söz anlamayan bir kavim buldu."⁴

³ *Câmiu' l-Beyan an Te vîli Âyi' l-Kur'ân*, C. 8.çev. Muhammed b. Cerîr et- Taberî, (Tefsir) 3. bs. (Mısır: 1968), 209; Abdurrahman Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi* (Marifet Yayınları: İstanbul, 2001), 199-200.

⁴ el-Kehf 18/93.

Kıssa-i Zülkarneyn' in anlatılmasına devam edilen bu ayeti kerimedeki السَّدَّيْنِ lafzını Nâfi'ا, Yâ kûbبع, İbn Âmirك, Ebubekir Şubeص ve Ebû Câferج السَّدَّيْنِ şeklinde okumuşlardır. *Sedd* ile *Südd*, cümlelerinin her biri muadil anlam ifade eden cümleler olup dağ, engel demektir. İnsanın önündeki maniye “*sedd*”; gözündeki maniye (perdeye) “*Südd*” denildiği de söylenmiştir. Bir görüşe göre ise *südd* ism-i mef 'ul anlamındadır ve Allah'ın yarattığı şeyi ifade için kullanılır; *sedd* ise mastar olup insanların yaptığı şeye denir.⁵

Nitekim kıraat farklılıkları bu ve bunun benzeri hususlarda ayeti tefsir ederken tek bir anlamla yetinmeyip anlamda genişleme, muadil anlam vb. alternatifler getirerek Kur'ân-ı Kerîm kelimelerinin anlam dünyasını zenginleştirmektedir. Şüphesiz kıraat farklılıklarının bu ve buna benzer hususlarda en doğru mananın anlaşılması ve akıllardaki soruların giderilmesi için ayetlerdeki ifadelerin doğru telaffuzu ve doğru anlaşılması gerekmektedir. Dolayısıyla kıraat alanındaki bu hassas dengeyi usul ve Ferş farklılıkları üstlenerek Kur'ân-ı Kerîm'deki lafız ve anlam farklılığının anlaşılması için geniş bir alan oluşturulmuştur.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırmamız mevzusu ve gayesi itibariyle epeyce tafsilatlı konuya sahiptir. Başlıkta da ifade ettiğimiz üzere konumuz kıraat mana ilişkisini Kehf Sûresi özelinde incelemek, okunuş, mana ve Kur'ân-ı Kerîm hattındaki değişimi tezimizde görsele yansıtmayı esas kılmaktır. Tezimizin kapsamı ve sınırları çerçevesinde kıraat farklılıklarının sebep olduğu anlam zenginliğini ortaya çıkarmak ve bunu tefsir-kıraat bütünlüğü çerçevesinde inceleme amacı güdülmektedir. Kıraatteki anlam zenginliğinin ne yönde olduğunu, kıraat değişikliklerinin anlam daralması mı anlam genişlemesi mi muadil anlam yönünde mi olacağını tespit edip bu minval üzerinde araştırmaya öncelik vermeye gayret ettik. Tezde yalnızca okuyuş ve anlam üzerinde durulmayıp (Kehf suresi özelinde) Kur'ân-ı Kerîm hattı üzerindeki kıraat değişikliklerine de tezin son bölümünde genişçe ve detaylı olarak yer verilecektir.

---

⁵ Hüseyin b. Muhammed b. Râğıp el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l' l-Kur'ân*, (Kahire: 1961), 227; Hüseyin b. Mes'ûd el-Begâvî, *Meâlimü't-Tenzil (Tefsîru'l-Begâvî)*, 3. bs. (Beyrut: y.y.,1992), 180; Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 266-67.

1.4. Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları

Tez konusunu belirlemede ilk aşama olarak kıraat alanında yapılan tez çalışmalarını inceledik. Kıraat alanındaki tezler içerisinde surelerin kıraatler açısından incelenmesi ile ilgili araştırmalardan yola çıkarak Kehf suresini kıraatler açısından incelemeye karar verdik. Bu suredeki kıraat farklılıklarının teze konu olabilecek bir içerik tutup tutmadığını tespit etmek gayesiyle Abdülfettah Pavlûvî' nin (ö.1920) *Zübdetü' l-İrfan* ve bu kitabın en önemli şerhi olan Muhammed Emin b. Abdullah Molla Efendi' nin (ö.1859) *Umdetü-l Hallân* adlı eserinden, aynı şekilde İbnü'l-Cezerî 'nin (ö.833.1429) *Tayyibetü' n-Neşr fi'l-Kıraati' l-Aşr* adlı manzum eserinden de istifade edilmiştir. Daha sonra kıraat farklılıklarını tefsir kabilinden desteklemek için Ömer Nasuhi Bilmen' in(ö.1971)*Kuran' ı Kerim'in Türkçe Mealî Âlîsi Tefsirinden* Diyanet İşleri Başkanlığı' nın *Kuran Yolu Meal ve Tefsirinden* İbn Kesir' in *Hadislerle Kurân-ı Kerim Tefsiri* adlı eserinden istifade ettim. Bununla birlikte Abdurrahman Çetin'in *Kıraatlerin Tefsire Etkisi* vb. kaynaklardan istifade ederek kıraat farklılıkları ve anlama olan etkisi üzerinde durdum. Tezin son kısmını oluşturan Vücuhat kısmında ise kardeşim Ayşe Aktaş' ın şahsi aşere suret defterinden istifade ettim. Daha sonra bu farklılıkları belirlemek için ise Abdülfettah Pavlûvî nin (ö. 1920) *Zübdetü' l İrfân* ' ın dan ve bu kitabın en önemli şerhi olan *Umdetü' l-Hallân* adlı eserinde istifade ettim. Son olarak da Kehf Suresi'nin Aşere Tarîki ve İndirac Usûlüne göre Vücuhat' ını çıkardıktan sonra tezin son kısmına ekleyerek bitirmiş bulunmaktayım.

İKİNCİ BÖLÜM

KIRAAT İLMİ VE KIRAATLER

2.1. Kıraat İlmî

Kıraat terim olarak, Arapça' da قَرَأَ kökenli olan semâî bir mastardır. Okumak, tilâvet etmek manasına gelir. Kıraat ise, çoğul anlam ifade edip okuyuşlar manasına gelmektedir. İsm-i fâil kipinde olan Kârî ise okuyan anlamına gelir ve çoğulu Kurrâ dır.

Kıraat ilminin konusu pek çok farklı okuyuşu ve eda keyfiyetlerini içeren Kur'ân-ı Kerîm lafızlarıdır. Kur'ân lafızlarını da eda yönüyle işleyerek bu konudaki ittifak ve ihtilafları ortaya çıkaran ve rivayet nakledenleri isnat ederek araştıran ilim dalıdır.⁶

Bu bağlamda kıraat ilmi, kıraatlerin Mütevâtir ve sahih olanlarını belirleyip zayıf ve mevzu olan kıraatlerden ayrı tutup yöntem ve esaslarını tayin ederek muhafazasını sağlamayı hedeflemektedir.⁷ Bu ilmin çeşitli faydaları şu şekilde sıralanabilir:

Kur'ân-ı Kerîm'in ve vahyin ilk mercii ve telaffuzunun ilk tatbik edicisi olan Hz. Peygamber'in sahabesine ilettiği kurallar çerçevesinde, gelecek kuşaklara naklini gerçekleştirir.

Kur'ân-ı Kerîm'in lafızlarının değişmesini ve zarar görmesini engeller.

Kıraat vecihlerinin öğrenilmesi, kıraat imamlarının ve ravilerinin isnatları ile yöntemlerine vâkıf olunmasına katkı sağlar.

Arapça, fıkıh, tefsir, hadis vb. İslam ilimlerine kaynaklık yaparak gelişmesine katkı sağlar.

Kur'ân-ı Kerîm'in tehadîsine dayanak olarak icaz ve belâğatı nın mühim bir nişanesi olur.

---

⁶ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 50-51, M. Sirâceddin Öztoprak, *Kur'ân-ı Kerîm Kıraati Aşere* (İstanbul: Kapak Yazı evi, 2005), 36.

⁷ Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 51; Ramazan Pakdil, *Talim Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 245.

Lehçe değişimlerini bildiren kıraatler, bu değişimlere alışkın olan Müslümanlara Kur'ân-ı Kerîm'i telaffuz etmede ve okumada büyük fayda sağlar.⁸

2.2. Kıraatlerin Tasnifi

Bu başlık altında kıraatler çeşitli açılardan ele alınacaktır.

2.2.1. Kıraatlerin Sıhhat İtibarı ile Tasnifi

İslami normların pek çok sahada bulunduğu gibi kıraat ilmine mahsus kavram ve ilkelerinin de büyümesi ve ilerlemesi süreç içinde ikmal edilmiştir. İlk zamanlarda ortaya çıkan tasnif denemelerinde mefhumların içinin doldurulmadığını, tafsilatlı ve ayrıntılı olmadığını görmekteyiz. Ancak ilerleyen zamanlarda tasniflerde bir gelişme ve ilerleme ortaya çıkacaktır. İslam birliğinin tabiin devri süresince kültürel olsun ya da etnik alanda olsun ilerlemesi ve büyümesi Hz. Peygamber'e varmayan birtakım kıraatlerin, üstelik uydurma kıraatlerin meydana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu problem Hz. Osman'ın etkisiz hale getirdiği ve Mushaf'a dahil etmediği müteradiflerin ve sahabenin kıraatinin yeniden gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur.⁹ Tekrar gündeme gelmesinin nedenlerinden biri de sahabenin Mushaf kenarına düştüğü notların Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinden sanılması meselesidir. Sahabe kendi içinde alınan notların Kur'ân-ı Kerîm ayetinden olmadığını biliyordu ancak nesiller değiştikçe bilgiler yerini şüphelere bıraktı. Uydurma kıraatlerin ortaya çıkışını bu şüphelerin ortaya çıkması ile ilişkilendirebiliriz. Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler* adlı eserinde konuya sistematik bir şekilde açıklama getirmiştir. Soru cevap tarzında konuyu açıklığa kavuşturmuştur. Şu şekilde sözlerine başlamıştır:

Birinci soru: Hz. Osman Mushafları ve Ubeyy b. Ka' b' ın ve Abdullah b. Mes'ûd'un hususi Mushaflarındaki farklılıkların esas kaynağı nedir?"

Cevap: "Bu soruya üç madde halinde cevap verebiliriz. Birincisi: İbn Mes'ûd Mushaf 1 veya Ubeyy b. Ka' b Mushaf'ı dediğimizde, bu zatların hususi tahsis edilmiş Mushafları olduğunu anlarız. Ancak Hz. Osman Mushafları dediğimizde Hz. Osman'a tahsis edilmiş Mushaf anlaşılmalıdır; zira bu ifade burada mecâzi anlamda ele alınmıştır. Mecâzî anlamda kullanılmasının sebebi ise Hz. Osman'ın hilafeti devrinde

⁸ Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*.,51.

⁹ Ğânim Kaddûrî El-Hamed, *Rasmu' l-Mushaf Dirâsetün Lüğaviyye Târihiyye* (Irak:1982), 446; Mehmet Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, (İstanbul: 2011), 58.

çoğalmasi sebebiyle bu ad ona izafe edilmiştir. Esasen bu Mushaflar sahabeler in bütününün bu konu hakkında üzerinde ittifak ettiği Mushaflar 'dır”

İkinci soru: “Hz. Osman Mushafları ve bir başka hususi birtakım Mushaflar arasında bazı farklılıkların olduğu söylenmektedir. Şunu da ifade edelim ki Hz. Osman Mushafları sahabenin icmâ’ ı ile yerleşmiş ve onaylanmıştır. Bundan başka rastgele bir sahabeye izâfe edilen Mushaflarla alakalı farklılığı anlatan bilgilerin sağlıklı olması muhtemel midir?” Hem, Hz. Osman Mushafları istinsah ettirdikten sonra diğer Mushaflar imha edilmiştir, diyeceğiz; hem de yok olmuş bu Mushaflardan rivayette bulunacağız? Bu çelişki değil midir?¹⁰

Üçüncüsü: “Farz edelim ki bu haber doğrudur ve falanca sahabenin Mushaf’ında farklı bir lafız vardır. Biz bu değişikliği kıraat değişikliği mi yahut tefsir türünden not edilmiş bir bilgi olarak mı kabul ederiz? Sonrasında bu notlar ve açıklamalar, konuya vâkıf olmayan kimseler tarafından kıraat zannedilmiş olamaz mı? Bu gayet mümkün bir durumdur. Açıkçası bu tarz rivayetlerin senet yönünden zayıf olma payı olduğu gibi tefsir niyetiyle söylenmiş yahut yazılmış bazı eklerin kıraatten olduğunun düşünülmesi payını da içerir. Bunlar doğrudan Hz. Peygamber’den gelmiş kıraatler olsaydı, kesinlikle On Kıraate ve Hz. Osman Mushaflarına ilave edilirdi”¹¹ denmiştir. Kıraatleri sınıflandırırken yaptığımız geçmiş ve gelecek zamanda yapılan çalışma faaliyetleri incelendiğinde ikili, üçlü yahut altılı şeklinde birtakım gruplandırmaların yapıldığına şahit olmaktadır. Kıraat âlimleri, halihazırda bulunan kıraatleri senet ve metinlerdeki noksanlık, fazlalık, zafiyet ve sıhhat yollarıyla tahkik ve tenkide tabi tutarak farklı ıstılahlar başlığı altında sınıflandırmışlardır. Amaçları ise kıraatlerin makbul olanlarını ve sahih olanlarını tespit edip diğerlerinden ayrı tutmaktır. Dolayısıyla kıraatlerin sıhhat derecesini ölçmek için 3 şarta ihtiyaç duyarız.

1. Hz. Peygamber’e ulaşması yani sahih bir senede dayanması şartı.

---

¹⁰ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, (İstanbul: Ensar Neşriyat,2013),420.

¹¹ Muhammed Abdülazîm Zürkânî,(1297/1880-1367/1948), *Menâhilü'l' l- İrfân fi Ulûmi' l- Kurân*, C.1, trc. Halil Aldemir,(İstanbul: Beka Yayıncılık,2015),254; Abdullah b. Süleyman el-Eş 'as Ebû Bekr b. Ebî Dâvud Sicistânî, *Kitâbu'l-Mesâhif*, nşr: Arthur Jeffrey, (Mısır:1936),18; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'i Kerim'in Nuzûlü ve Kıraat'ı*, (İstanbul: 1974),195-199; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, 420-421.

2. Bir vecihle de olsa kıraatin Arap dili gramerinde kabul görmesi.
3. İmlasının Hz. Osman tarafından çoğaltılan Mushaflardan birisine takdiren de olsa uygun olması.

Bu kriterler ışığında yapılan tasnifi, ana maddeler halinde ele almak mümkündür:

Sahih: Kıraatte sıhhat derecesi 3 şekilde anlaşılır. İlk olarak kıraat ya sahihtir veya makbuldür yahut şazdır yani makbul değildir.¹² Bu bilgiler ışığında dile getirdiğimiz 3 şartı birlikte içeren kıraatler sahihtir. Kur'ân-ı Kerim'dir ve yedi harf kavramı dahilinde incelenmiştir. Senedinin derecesinin sağlamlığı hasebiyle sahih bir kıraati iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlar Mütevâtir ve meşhur kıraatlerdir.

Mütevâtir: Sened zinciri sağlamlık açısından tevatür derecesine ulaşmış kıraatlere Mütevâtir kıraatler denir. Kıraat ilmi içerisindeki tevatür Hz. Peygamber'e uzanan rivayetin her bir halkasını içermektedir. Bu halka güvenilir olmayan bir naklin çevresinde bir araya gelmeleri imkân dahilinde olmayan ve güvenilirlikleriyle meşhur bir grup insanın örnek olduğu ve rivayetin son halkasına kadar aynı şekilde, aralıksız ve sıhhatli olarak aktarılmasıdır.

Meşhur: Senedi sahih olmakla beraber tevatür derecesine çıkmamış, aynı zamanda gördüğü kabul ile kıraat âlimlerince üne ulaşmış kıraatlerdir.

Şâz: Yukarıda bahsi geçen sened zinciri sıhhatinin 3 şartından tümüne yahut herhangi birine uymayan kıraate denir. Bunun nedeni sened zincirindeki kopukluktur.¹³ Şaz kıraatleri de 3 alt kısma ayırırız. Bunlar Âhâd, Mevdû ve Müdrec kıraatlerdir.

Âhâd: Sened zinciri sahih olmakla birlikte, Arap dili gramerine veya Hz. Osman'ın Mushaf yazımına benzerlik göstermeyen kıraatlere denir.

Mevdu: Sened zinciri yönünden aslı olmayan yahut Hz. Osman'ın Mushaf yazımına veya Arapça' ya uyumlu olsa dahi uydurulmuş kıraatler olarak değerlendirilir.

---

¹² Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 58-60; Pakdil, *Talim Tecvid ve Kıraat*, 352-353.

¹³ Ebü' l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l Cezerî, *Tayyibetü' n-Neşr fil-Kırâati'l-Aşr*, thk. Ahmed Muhammed Muflih el-Kudâh, (Mısır:1950), 3; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 60.

Müddrec: Kur'ân-ı Kerim'in lafızları arasına veya sonuna eklenen tefsir niyetiyle yazılan eklerdir. O zamanda sahabenin tefsir amacıyla yazdığı bu ekleri dönemin insanı fark ediyordu. Ancak nesiller değiştiğçe bilgiler yerini şüpheye bıraktı. Ve bu yazılan ekleri kıraat zannedenler oldu.¹⁴

Şaz olarak değerlendirdiğimiz bu son üç farklı kıraatin tümüne itibar edilmez, Kur'ân-ı Kerim kıraatinden kabul etmek caiz olmaz ve bu tarz kıraatlerle namaz dahilinde ve haricinde ibadet edilmesi caiz olmaz.¹⁵

2.2.2. Kıraatlerin İsnadı İtibariyle Tasnifi

Kıraati bizlere nakil yolu ile ileten zatların sened zincirindeki derecesine ek olarak okuyuşu bazı ıstılahlar ile açıklanmış ve derecelendirilmiştir. Bunlar aşağıda açıklanacağı üzere kıraat, rivayet ve tarik olmak üzere 3 basamak halinde açıklanmıştır.

Kıraat: Okuyuş yönünden farklılıklar içeren Kur'ân-ı Kerim lafızlarında ravilerin mensup oldukları imamdan birebir rivayet etmeleri durumunda bu okuyuşun imam derecesinde temsil eden bir okuyuş tarzı kabul edilmesi ve terim olarak "kıraat" şeklinde ifade edilmesidir. Örneğin kıraat imamlarından biri olan Âsım kıraatini örnek verdiğimizde ravilerden Ebubekir (ص) ve Hafs' ın (ت) da aynı okuyuşu okuduklarını anlayabiliriz.¹⁶

Rivayet: İmama izafe edilen kıraatlerden tekini yahut pek çoğunu mensubu olduğu kıraatin imamından doğrudan yahut dolaylı olması yoluyla alan kişi için "râvi" sözcüğü kullanılır. Dolayısıyla bazen imam, râvîlerin' e aynı lafızla alakalı değişik nakiller okutabilir. Bu süreçte okutulan her bir çeşit nakil bu okuyuşu üstlenen râvi ' nin ismine nispet edilir ki buna "rivayet" denir. Âsım kıraati' nin Hafs rivâyeti buna örnek verilebilir.

---

¹⁴ A. g. e. 60-61; Celâlüddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l- Kur'ân-ı Kerîm*, C. 1 (Beyrut: y. y., 1987), 241; Muhammed Abdülazîm Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfan fî Ulûmi'l Kur'ân*, C. 1 (Kahire: y. y., 1943), 425.

¹⁵ Pakdil, *Talim Tecvid ve Kıraat*, 372.

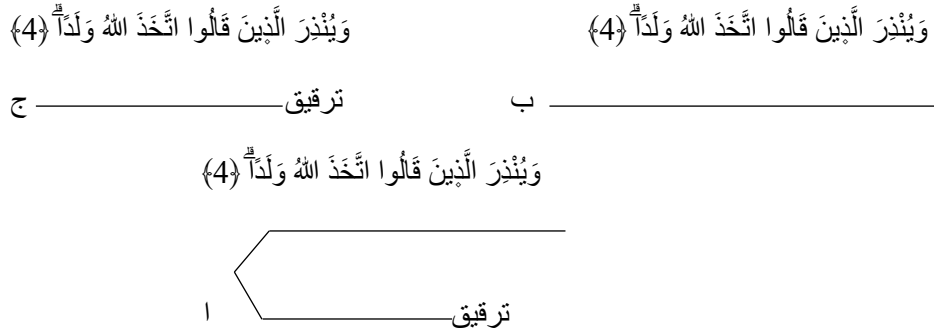
¹⁶ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 61; A. g. e., 60-61.

Tarîk: Râvi ler den sonra ilerleyen nakil halkası için “tarîk” adını kullanırız. Râvi den sonraki basamakta temsil edilen her okuyuş “tarîk” adı altında isimlendirilir. Ve temsil eden zatın adına nispet edilir. Nâfi kıraati’ nin Kâlûn rivayetinin, Ebû Neş ‘it ve el-Hulvânî tarîk leri buna örnek verilebilir. Ayrıca uygulamada okunuşların sıralandırılması gibi, tercihlerin farklı olabildiği keyfiyetler de söz konusudur. Bu keyfiyetler besmele vecihleri yahut sükûn-i âriz tarzında olabilir. Kârî bu vecihleri sıralarken yahut bir bölümünü uygularken diğerlerini bırakmak konusunda seçim yapabilir. İşte bu şekilde tercihe müsait okuyuşların her birine *vecih* denir.¹⁷

2.2.3. İcrası Açısından Kıraat Tarikleri

2.2.3.1. İnfirad Usûlü

Kıraat ve rivayetlerin her birinin müstakil hatimler icap etmesi nedeniyle kıraatlerin eğitim süresi seneler boyu sürmektedir. Örneğin *yedi kıraat* öğretimini İmam Şâtîbî ’nin (590/1193), 21 hatimde bitirttiği nakledilir. Her imam ikişer râvîsi için müstakil hatimler yaptırmıştır. Ardından üçüncü hatmi de imamı temsilen iki râvî yi bir araya getirerek yaptırdığı söylenir. Hicrî beşinci asra değin ödünsüz devam eden bu yöntem ilgili kıraatin usulünce tedrisi için tatbik edilen bir metot olmuştur.¹⁸ Tek bir imamın okuyuş tarzını ele alacağımız İnfirad usulünde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için oluşturduğumuz örnekler yardımcı nitelikte olacaktır. Kehf Sûresi 4. ayeti ile İnfirad usulünde oluşan bu münferit okuyuşu örneklendirelim;

¹⁷ A. g. e., 61-62, Pakdil, *Talim Tecvid ve Kıraat*, 375.

¹⁸ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 100; Pakdil, *Talim Tecvid ve Kıraat*, 370.

Yukarıda Nâfi kıraatine ait olan İnfirad usulü örneğimizde imam Nâfi' nin iki okuyuşu vardır. Bunlardan birinci okuyuş tahkik yani ihtilafsız /Âsım kıraatine göre okuyuş, 2. okuyuş ise *وَيُنذِر* kelimesindeki *ترقيق* (ر) harfinin ince okunması) okuyuşudur. Bu iki okuyuş İmam Nâfi' nin râvîleri arasında dağıtılır. Tahkik okuyuşu ilk ravisi olan Kâlûn (ب) terkik okuyuşu ise ikinci ravisi Verş (ج) vasıtasıyla icra edilir. Kıraati tamamlamak için imamı temsilen yapılan iki müstakil okuyuştan sonra üçüncü okuyuşu her iki okuyuşu toplayarak İmam Nâfi' nin (!) kendi bünyesinde son bir okuyuş olarak gerçekleştirir. İnfirâd usulünü kullanarak gerçekleştirdiğimiz uzunca bir yoldan sonra vecih tamamlanır. Kıraat öğretiminin ilk yıllarında kullanılan bu metot ibtidâi bir eğitim metodu olarak görülse de eğitimde uzun zaman kullanılmıştır. Ancak bu usulün tamamlanması için uzun zaman gerektiğinden ilerleyen zamanlarda kıraat eğitiminde farklı usuller geliştirilmiştir.¹⁹

2.2.3.2. İndirac Usûlü

Kıraat ve rivayetlerin tek bir hatimde bir araya getirilmesiyle okunması ve tatbik edilmesi hedeflenmektedir.²⁰ Ali ed-Dabba' (1380/1960), *Takrîbu 'n-Nef'i fi'l-Kırââti 's-Seb'a* isimli eserinin *İfrâdu'l-Kırââti* ve *Cem'iha* kısmında İndirac uygulamasını yerine getirecek kişinin, her ravinin müstakil yöntemlerine haiz olma ve İtkân ile tatbik etme şartına sahip olduktan sonra, Üstat İbnu'l-Cezeri'nin (833/1426) bu konudaki ifadesine katılarak uygulamanın dört koşulla yerine getirebileceğini ifade ediyor.²¹

1. Vakfa itibar.
2. İbtidâ' ya itibar etmek
3. Doğru ve güzel bir tarzda vecihlerin edasını yerine getirerek usulüne riayet etmek.
4. Terkip kusurundan uzak durmak.²²

¹⁹ Tezimizde konu alınan bu kısım Kehf Suresi bağlamında, İnfirâd Usul'üne örnek teşkil etmektedir. Bu çalışma herhangi bir kaynaktan alınmamıştır araştırmacıya aittir.

²⁰ Ebü' l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşr*, C. 11 (Beirut: t. y), 195; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 101.

²¹ A. g. e; Ali Muhammed Dabbâ, *Takrîbü' n Nef' ı fi'l -Kırââti 's- Seb' ı*, (Kahire, 1928).

²² Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 100.

Dördüncü şart olarak zikredilen “terkip kusurundan uzak durmak” şartını bir örnekle izah edelim.²³ (فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ) tarzında cumhur kıraatine ek olarak İbn Kesîr bu ayette آدَمَ lafzını nasb şeklinde ve كَلِمَاتٍ lafzını da raf şeklinde okumaktadır. Eğer okuyucu آدَمَ şeklinde cumhur okuyuşu ile كَلِمَاتٍ İbn Kesîr okuyuşunu beraber okuyarak cemederse terkip yanlışı yapmış olur. Dolayısıyla birkaç farklı kıraat unsurlarının bir arada icrası, çakışma diyebileceğimiz terkipi bir araya getirmekte ve bu uygulama rivayet düzenine aykırı bir hal olarak kabul edilmektedir. İndirac tarîki ve kıraatleri cemetmenin, tatbik etme yöntemleri ile alakalı bildiğimiz dört yöntemden biri olduğunu ifade edebiliriz.²⁴ Bu dört yöntemi aşağıda sırasıyla açıklayacağız. İlk olarak vakf ile cem konusuna değinilerek konu şehir ekollerine göre gruplandırılarak açıklanacaktır.

a) Vakf ile Cem

Vakf ile cem yöntemini tatbik ederken ilk olarak râvi ile okuyuş başlanır. Daha sonra ayet bitimi yahut tercih edilen makul bir yere gelindiğinde durulur. Ardından baş kısma tekrar gelinerek tertibe uygun ikinci kıraat gerçekleştirilir. Sonrasında aynı rivayetler yinelenmez. Son kıraate kadar da başlangıç ve son noktalarına uyum sağlanır. Anlattığımız bu okuyuş Şamlılar’ ın ekolü adı altında anlatılmaktadır.²⁵

b) Harf ile Cem

Kıraat sırasında ihtilafli sözcüğe gelince, yöneleceği ayet sonu yahut durağı beklemeden hazırda bulunan farklı okuyuşları art arda kıraat ederek bitirir. Bir sonraki aşamada ise son dönüşten sonra devam ederek gelecek olan ihtilafli kelimedede de benzer sistemi gerçekleştirir. İlkine nazaran (Vakf ile cem) daha pratik ve basit olduğunu söylemekle birlikte “harfle cem” olarak söylediğimiz bu yöntem mana bütünlüğü ve okumadaki uyumu bozması nedeniyle çoğunluk nazarında eleştirilmiştir. Bu metot Mısırlılar’ ın ekolü diye isimlendirilmiştir.²⁶

---

²³ el-Bakara 2/37.

²⁴ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*,102; A. g. e. ,Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, C. 2, 194; (Daha geniş açıklama için) Pakdil, *Talim Tecvid Kıraat*, 370.

²⁵ A. g. e., 102.

²⁶ A. g. e., 102.

c) Vakf ile ve Harf ile Cem'in Bir Arada Uygulanması

Her iki uygulamanın faydalarını bir araya getiren ve İbnü'l-Cezerî'nin de öncelediği bu metodun uygulaması şu şekildedir: İlk önce okuyan kişi rivayetle başlar. Anlam keyfiyeti, ayrı görüşlerin ortaya çıkması ve nefes ihtiyacı ile alakalı durumlarda duracağı kısmı belirleyerek durur. İkinci okuyuşu gerçekleştirirken başladığı kısma uğramadan durduğu bölgeye en yakın ihtilafli cümleyi ele alarak, önce ondaki vecihlerin kıraatini okuyarak sonlandırır ve durak yaptığı kısma gelir. Bu metodun avantajı ise durduğu kısımdan baş kısma doğru gidilerek örtüşen rivayetleri tekrara düşmeksizin çok daha az bir vakit içerisinde sonlandırılmış olmasıdır.²⁷

d) Ayet ile Cem

Ayet ile cem konusunda kıraat usulüne değinecek olursak şu şekildedir: İlk olarak talebe hocasına başladığı rivayetle evvelinden son kısmına ulaşılan dek kıraat eder. Daha sonra başladığı yere dönerek ikinci rivayeti uygularken tekrar ayeti sonuna dek kıraat eder ve ihtilaflar sonlanana dek uygulama bu şekilde devam eder. Bir sonraki ayete geçilir.²⁸ Anlattığımız bu metodun günümüzde, Şam ve Mısır tarzından ayrılması söz konusu değildir. Her iki metodu bir araya getiren üçüncü metod aşağı yukarı pek çok bölgede ve şehirde daha sistemli ve süreç yönünden de pratik hale getirilmiştir. İndirac metodunda daha önce anlattığımız bahsi geçen 4 şarta uymak şartıyla ve bu mesleğe karşı donanımlı okuyucunun da cem uygulamasında bazı tasarruflarda bulunabilmesi gereklidir. Bunlar kasr ehlini sıralamak yahut birbirinin seçeneği olan fetih, taklîl, imale vb. vecihler arasında sıralama gibi uyuma uymak gerekmektedir. Bunun gibi tercihler meslek metodlarında ortaya çıkmaktadır. Şöyleki Seba', Aşere ve Takrîb tarikleri nin tatbikinde peşi sıra gidilen usuller, ifade ettiğimiz gibi memleketimizde de tatbiki yapılmış yalnızca vakit ve koşulların etkisi ile çeşitli metotlara başvurulmuştur. Yakın zamanlarda kıraat tedris etmeyi arzulayan ve sayıları gitgide azalan talebelerdeki ilmi yeterlilik eksikliği, Arapça'nın bu ilmi alabilmek için yeterli seviyede olmaması kaynak eserlerdeki metinlerin ezberinin yapılmaması vb. olumsuz durumlar hazırcı ve kısa yoldan kolaycı metotlara kapı aralamıştır. Seb'a tarîki nin, yedi imam ve ikişerden on dört râvîsi mevcuttur. Bu tarîki'nin içerik olarak

²⁷ Ebû'l Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, *İbnü'l-Cezerî, en-Neşr fi'l-Kırâati'l-*

Aşr C. 2 (Beirut, t.y. .y. y.),194.

²⁸ A. g. e., 194.

diğerlerinden daha cüz'i olması İndirac usulü ismini verdiğimiz grup metotta, kıraat vecihlerinin sıralanabilmesini daha suhuletle kılmaktadır. Bu sebeple Seb'a tarîki nin tedrisinde, Kürrâse yöntemi olarak adlandırılan vecihlerin şematik sıralamasının yapıldığı ders defter takibine lüzum görülmemiştir. Aşere tarîki nin on imamı ve ikişerden yirmi ravi sayısına yükselmesi Takrîb tarîki ' n de bu duruma ek olarak râvi tariklerinin de olaya müdahil olması İndirac metodunu kolaylaştırıcı bir metot arayışına yöneltmiştir. Bu durum da Kürrâse yöntemini izlemeye sebebiyet vermiştir. Her meslek ve tarîki' n bu eksikliği tamamlamak için kendi sistemine göre hoca ve öğrenci arasında birebir yaptığı defter takibi ve onaylanmış olan Kürrâse çalışmalarının özel ve genel kütüphanelerde bulunması mümkündür. Ancak Kürrâse usulünde yeni yeni ortaya çıkan bir sistem vardır. Talebe az da olsa vecihleri bilfiil sıralamakta, çoğu zaman önceden var olan ve sunulmuş nüshaların hazır fotokopisini çekerek kolayca kendine ait bir nüshaya sahip olmaktadırlar. Bu metodun kıraat ilmi konularına, usul ve ferşu'l-hurûf' a hâkim öğrenci yetiştirilmesi tartışma konusudur.”²⁹

2.2.4. Kıraatlerin Nispet Edildiği Zevata Göre Tarikler

Yapısı ve senedi hasebiyle irdelenerek bir bütün haline gelen kıraatler ayrıca nispet oldukları imamlara nazaran yedi kıraat, on kıraat ve on dört kıraat tarzında müstakil sınıflandırmaya tabi olunmuşlardır. Kıraatleri tahkik eden alimler tatbikatında her kıraat imamına iki râvi ve her râviye de iki tarîki uygun görmüşlerdir. Buna ek olarak bazılarında isnat gereğince çeşitli durumlar gözlemlenebilmektedir. Ayrıca imam-râvi-tarîk sınıfında bulunan zevat, karşılıklı aracısız nakil yapmamış da olabilirler. Bu halde isnat halkalarında, aralarında bir ve birden fazla kişinin olması imkân dahilindedir. Okuyuşları nispet olunan zevata ve adetlerine ilişkin, net olarak bildiğimiz ve tedrisi devam eden üç tarîk olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda örneğini getireceğimiz bu tarikler Seb' a, Aşere ve Takrîb tarikleri dir.³⁰

---

²⁹ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 103-104.

³⁰ A. g. e., 105.

2.2.4.1. Seb‘a Tarîki

Seb‘a tarîki öncelikle ed-Dânî’ nin *Kitâbü’ t-Teysîr’* i ile eş-Şâtîbî’ nin *Hirzû’ l-Emânî’* sini baz alınarak, metodu bu iki eserin maneviyatına uygulanmasını esas kılan yöntemdir.³¹ “Hicri dördüncü yüzyılın ilk zamanlarına kadar kıraat tahsilinde adetçe ve kitapların tercihi yönünden, rastgele bir tarîk den bahsedilmiş olması pek makul değildir. Dolayısıyla yedi imamı bir bütün olarak bir araya getiren yapıtların kaleme alındığına dair bir bilgi mevcut değildir. Hicri dördüncü asrın başlarında *Kitâbü’ s-Seb‘a* adlı eseriyle ünlü Ebubekir b. Mücahid (ö.324/936), eserinde İslam’ın yapıtaşı ilimleri olan Kur’ân-ı Kerîm, fıkıh, tefsir, hadis ve diğer ilimlerin yayıldığı Basra, Şam, Mekke, Medine, Kûfe bölgelerinde ün kazanan tederisi yapılan ve okutulan kıraatleri adı geçen bu güzide eserinde toplamıştır. Bunlar daha önce zikri geçen yedi imamın kıraatleri idi. İbn Mücâhid, *Kitâbü’ s-Seb‘a’* nın önsözünde şu sözleri söylüyor: “Müslümanlar, hüküm konusunda ayrılığa düştüğü gibi kıraat konusunda da ayrılığa düşmüştü.”³² Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve akıllardaki ihtilafın giderilmesi için sahih bir hadisle örnek vermek konunun açıklığa kavuşması açısından yerinde olacaktır. Konu ile ilgili *Yedi Harf ve Kıraatler* adlı eserinde Abdurrahman Çetin, hadisleri konularına göre tasnif etmiş ve kendi aralarında sahihten zayıfa doğru dizmiş ve gerektiğinde atıflarda bulunacağı için bir silsile halinde numaralandırmıştır. Ve ilk defa bu araştırmada hadis otoritelerinin tenkitlerine de yer vererek bu kadar hadisi bir arada toplamış bulunmaktadır. Bu toplanılan hadislerden örnek vermek gerekirse, Ömer İbnü’l-Hattâb şöyle söylemiştir:

“Resulullah’ın (s. a. v.) sağlığında, Hişâm b. Hakim’in Furkan suresini okuduğunu işittim. Hişâm bu sureyi Rasûlullah’ın bana okutmadığı bir şekilde okuyordu. Az kalsın namazda üzerine atılacaktım, fakat selâm verinceye kadar sabrettim. Selam verince yakasından tutup:

- Bu sureyi sana bu şekilde kim okuttu? diye sordum. Hişâm:

- Rasûlullah okuttu, dedi.

³¹ Muhammed Emin Efendi, b. Abdillâh b. Muhammed Salih (Abdullah Efendizâde) *Umdetü’ l-Hallân fî İzâhi Zübdetü’ l-İrfân*, (İstanbul, 1853), 4.

³² İbn Mücâhid, *Kitâbü’ s-Seb‘a*, vrk. 1/b. 45; Necati Tetik, *Kıraat İlminin Talimi*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1990), 127-128; Pakdil, *Talim Tecvid ve Kıraat*, 371.

- *Yalan söyledin (hata ettin)*³³; çünkü Rasûlullah bana bu sureyi, senin okuduğundan başka bir şekilde okuttu, dedim. Ve yakasından tutarak, Peygamber'in yanına götürdüm.

- *Yâ Rasûlullah! Şunun Furkan Suresi'ni bana okuttuğunuzdan başka bir şekilde okuduğunu işittim, dedim. Hz. Peygamber bana:*

- *Hişâm'ın yakasını bırak, buyurdu Ona da:*

- *Ey Hişâm, oku! diye emretti. O da kendisinden duyduğum gibi okudu. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi:*

- *Böyle nazil oldu buyurdu, Sonra bana:*

- *Ey Ömer, oku! diye emretti. Ben ona onun bana okuttuğu gibi okudum.*

- *Böylece nazil oldu; "Şüphesiz ki bu Kur'ân-ı Kerîm yedi harf üzere indirilmiştir; ondan kolayınıza geleni okuyun" dedi.*³⁴

Bu, öncelikle *Müslim* ve *Buhârî* olmak kaydıyla hadis eserlerinde hatırı sayılır yer tutan sahih bir hadistir. Kaynaklarda hatırı sayılır bir yekûn tutan bu rivayette, isimleri açıkça zikredilen her iki sahabe de Kureyş kabilesine mensuptur. Birbirlerinin kıraatlerini yadırgatan karşıt görüşlerin içeriğine ilişkin bir açıklama mevcut değildir. İbn Hacer Askalânî (852/1448) bu konuda; Rasûlullah (s. a. v.) Furkan suresini Hz. Ömer'e önceden kıraat ettirmiştir. Hişâm' a gelince o zaten Mekke fethi döneminde İslam ile şereflendi. Ve Hişâm bu sureyi Hz. Peygamber'den son nüzul şekliyle kıraat etti. Bu durum ikisinin arasında yanlış anlaşılmaya sebebiyet verdi. Çünkü Hz. Ömer

---

³³ İbn Hacer Ahmed b. Ali Askalânî, *Fethu' l-Bârî bi Şerhi Sahîhi' l-Buhârî*, C. 9 (Beyrut: ts), 22; o devirde Hicaz ehli bu kelimeyi "hata etmek vehme düşmek, gerçek zannetmek" anlamında kullanırlardı. (Bu konuda bkz: Nevzat Âşık, *Sahâbe ve Hadîs Rivâyetî*, 251-254); Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 44-45.

³⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Hasen Beyhakî, *es-Sünenü' l-Kübrâ*,.... *Şuabü 'l-Îman*, C. 2 (Beyrut: 1990), 383; Muhammed b. İbn Hibbân, *el-İhsân bi Tertîbi Sahîhi İbn Hibbân*, C.2 (Beyrut: 1407/1987), 61.

Kur'ân-ı Kerim'in yedi harf üzere indiğini haber eden hadisten, bu tartışma cereyan edene kadar haberdar değildi.³⁵ İsmail Cerrahoğlu hocamız ise şunları söylemektedir:

*İşin tuhaf tarafı şöyledir ki, söz konusu kişilerin her birinin Kureyş'e mensubiyeti olmalarıdır. O zaman tek bir kabileye mensup insanların da farklı lehçeleri okumaları ihtimal dahilindedir. Zaten bu sebeptendir ki aynı kabile mensupları dahi farklı lehçelerle okuyabiliyorlardı. O halde bu kişiler Peygamber'den hangi şekilde kıraat duydularsa o şekil de kıraat etmeyi seçiyorlardı.*³⁶

Çetin, eserinde bu durumu kısaca şöyle özetliyor: Sûre-i Furkan'ın nüzulü Mekke dönemine rastlar.³⁷ Hicretten sonra ancak Yedi Harf ruhsatına sahip olduk. Bu ruhsata tabi olarak Sûre-i Furkan'daki ilgili ayetin bir başka kıraati de Müslüman olması Mekke'nin fethi dönemine rastlayan Hişâm' a öğretilmesidir. Hz. Ömer de henüz duyduğu bu kıraatin sıhhatini araştırmak üzere Hz. Peygamber'e müracaat etmiş ve mesele çözümlenmiştir. Bu olaydan, Hz. Ömer'in Kur'ân-ı Kerim'e olan hassasiyeti de anlaşılabilir olur. Burada ilk olarak şöyle bir soru akla takılır. Sahabeden her ikisinin de Kureyşli olma gerçeği varken neden aralarında okuyuş farklılığı cereyan etmiştir? Bu sorunun iki farklı cevabı vardır. İlk olarak Kur'ân-ı Kerim'i herkesin müstakil lehçesiyle kıraat etme zorunluluğu yoktur. Bu kolaylıktan tüm Müslümanlar yararlanabilir. Hişâm' a gelince o da zaten bu kolaylıktan faydalanarak tedris ettiği bir başka okuyuş ile kıraat etmiştir. İkinci açıklama ise; Hişâm'ın bu sureyi Hz. Peygamber'in bizzat bir kabileye tedris ettirirken duyup öğrenmiş olması ve bu yüzden Hz. Ömer'in öğrendiği kıraatten başka bir tarzda okuduğu söylenmiştir. Yedi Harf'in yalnız "lehçe" değil farklı durumları da kastettiğini düşünürsek bir kabileye mensup olan iki sahabenin farklı kıraati lehçe farklılığı olmayıp vecihlerden birine mensup bir

---

³⁵ İbn Hacer Ahmed b. Ali Askalânî, *Fethu' l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l Buhârî*, C. 9 (Beyrut: ts), 22.

³⁶ İsmâil Cerrahoğlu, *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1968), 58.

³⁷ Muhammed İbnu' n-Nedîm, *el-Fihrist*, (Beyrut: 1978), 38; Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh Zerkeşî (794/1392), *el-Bürhân fî Ulûmi'l-Kurân*, thk. Muhammed Ebü' l- Fadl İbrâhîm, C.1 (Mısır: 1972), 193.

farklılıktır.³⁸ *Kıraat İlminin Talimi* adlı eserinde de Necati Tetik, *Kitâbü's-Seb'a* ile ilgili şu şekilde bir açıklama yapmıştır. Kıraat eğitiminde bir tarîk in başlama zamanı *Kitâbü's-Seb'a* adlı eserle olmuştur. Yedi ferdin kıraatini özel olarak tek tek ve topluca görme ve okuma fırsatı henüz ortaya çıkmamışken İbn Mücahid' den önce buradaki imamların müstakil bir şekilde hepsine kendi beldelerinde uyulmuştur. İbn Mücahid bunu amaçlamıştır. Yüzyıllar içinde yedi kıraat de günümüze gelene kadar kendini korumuştur. Yedi kıraat konusunu kapsayan eserler içerisinde Dâni' nin *Kitâbü' t-Teyssîr* i Şâtûbî' nin *Hirzû' l-Emânî* si, tedrisatta büyük ölçüde takip edilen kitaplar arasındadır. Bu eserlerin ihtiva ettiği vecihlere de seb' a tarîki ismi verilmiştir.³⁹

2.2.4.2. Aşere Tarîki

Aşere Tarîki İbnü'l-Cezerî' nin üç kıraatle alakalı *et-Tahbîr* ile *ed-Dürra* adlı yapıtlarına ek olarak seb' a tarîki kaynaklarını ve tatbikatını bu iki eserin içeriğine uygun yapmayı önceleyen yöntemlerdir. On kıraat imamı ve ikişer râvîsi nin kıraati temel alınır.⁴⁰ Gerek İbn Mücâhid' den önce gerek ondan sonra, birçok kıraatlerle birlikte, on kıraati içine alan eserler yazılmışsa da müstakil olarak on kıraati de içine alan eserlerin, İbn Mücâhid' in vefatından bir asır sonra yazılmaya başlandığı ihtimal dahilindedir. Zerkeşî: “*Muhakkik' in üç imamı yedi imama ilhak etti, müfessir Begavî de onlardandır*” diyor.⁴¹ Zerkeşî bu işi 510/1116 tarihinde vefat eden Begavî zamanına kadar getirmişse de 381/991 tarihinde vefat eden, Ebubekir Ahmed b. Hüseyin b. Mihrân' ın kıraat-ı aşere' yi baz alan, *eş-Şamil* ve *el-Ğâye fi'l-Kirâ' e* adında iki eser yazdığını biliyoruz.⁴²

Begavî' den önce vefat etmiş olan müelliflere ait, on kıraati konu eden şu kitapların da telif edilmiş olduklarını zikretmek konumuza açıklık getirecektir.

³⁸ Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 44-46.

³⁹ Muhammed Emin b. Abdillâh, *Umdetü' l-Hallân fi İzâhi Zübdetü' l-İrfân*, (İstanbul: Matbaa İstihkâm) Tetik, *Kıraat İlmini Talimi*, 128.

⁴⁰ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 106; Pakdil, *Talim Tecvid Kıraat*, 371.

⁴¹ Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi' l-Kur'ân-ı Kerîm*, thk. Muhammed Ebû' l-Fadl İbrâhim, C. 1 (Mısır: 1391/1972), 330; Tetik, A. g. e., 128.

⁴² Kâtip Çelebi, *Keş fu' z -Zunûn*, C.2 (İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1971), 1025; Abdussabûr Şâhin, *Târîhu' l-Kur'ân-ı Kerîm*, (Kahire: 1966), 217; Tetik, A. g. e., 129.

1- *el-Câmi' fi'l-Aşr*: Ebû' l-Hüseyn Nasr b. Abdilazîz el-Fârîsi (ö.461/1069)

2- *el-Kâmil fi'l-Aşr*: Kasım b. Yûsuf el 'Huzelî (ö:465/1072).

3- *el-Müstenir fi'l-Aşr*. Ebû Tâhir el-Bağdâdî (ö:469/1103).

Öğretimde aşere tarîki nin doğuşu, yüksek oranda on kıraati ihtiva eden eserlerin kaleme alınması ile bağlantılıdır. Bu da belli başlı kıraat sayılarını temel alan eserlerin kaleme alınmasıyla olmuştur. Bu eserler yayınlanmadan önce, kıraat tedris eden bir kimse, hocasının bilgisi dahilinde olan kıraatleri tedris ediyordu. Bir bölgede alabileceği kadar eğitimini alıyor, tekrar farklı ikinci bir bölgeye giderek, önceden tedrisini görmediği ve okumadığı kıraatleri ulaştığı yeni bölgelerde öğreniyordu.⁴³ İbn Cezerî, Kasım b. Yûsuf el-Huzelî hakkında “*Ben kıraat hususunda onun kadar dolaşan ve mülaki olduğu hocalardan hiçbirisini kaçırmayıp, ondan kıraat alan başka birisini tanımıyorum*” der. Kırâat-ı seb‘ a, kıraat-ı aşere’ yi tamamlayan müstakil eserlerin yanında yedi kıraat on kıraate eklenerek kıraat hususunda müstakil eserler derlenmiştir. Bu hususta İbn Cezerî'nin, *ed-Dürretü' l-Mudiyye fi'l-Kıraati' l-Eimmeti' es-Selase* adındaki eseri hatırı sayılır olanlar arasındadır. Dolayısıyla aynı müellifin kıraat-ı aşere konusunda yazdığı, *Tahrîbü' t-Teyisr* ve *en-Neşr fil-Kıraati' l-Aşr* adında eserlerine de burada yer vermek doğru olacaktır. Aşere tarihinin içerdiği vecihler öğrenildikten sonra bir de Tayyibe Tarîki veya Takrîb Tarîki adıyla bazı vecihler öğretilmektedir. Bahsi geçen bu tarîk ler in içerdiği bu vecihler, Kastallâni' nin Tarîk olarak tarif ettiği, kıraat imamlarının râvîlerin den sonrasında gelen râvîlerin, değişik rivayetleridir. İbn Cezerî' nin bu hususla alakalı olarak derlediği, *Tayyibetü' n-Neşr* isimli eseri bu tarihin adı olarak anılır. Seb‘a tarihiyle aşere tariki arasında, bazı Vücuhat farklılıkları vardır. Aşere tariki birçok vecihte, Seb‘a tarihiyle aynı yöntemle olmasına karşın farklı vecihlerde ondan ayrı tutulmaktadır. Bunlar ek olarak hecâ harflerindeki sektelerde, Mushaf'ın hattına uygunluğu olmayan, bunun yerine kesrenin yerine geldiği (yâ) harflerinin isbâtında, bazı kelimelerin kıraat şekillerinde vb. maddelerdir.⁴⁴ Özetle üzerinde durduğumuz aşere tarîk' i hususunda kısaca müstakil

⁴³ Ebû' l-Hayr Muhammed b. İbn Cezerî, *Ğayetü' n-Nihâye fi Tabakâti' l-Kurrâ, nşr. G. Bergstraesser, C. 2 (Mısır, 1351/1932), 397-398; Tetik, Kıraat İlminin Talimi, 128-130.*

⁴⁴ Tetik, *Kıraat İlminin Talimi, 129-130.*

eserleri ve müelliflerine değindik. Başlığımızın son konusu olan takrip tarikinden de kısaca bahsederek konumuzu tamamlayacağız.

2.2.4.3. Takrîb Tariki

İbnü'l-Cezerî' nin *en-Neşr fi'l-Kıraati' l Aşr* ve *Tayyibetu' n-Neşr fi'l-Kirâati' l-Aşr* isimli eserinin muhtevasına ek olarak, kıraat-ı aşere imamlarının ikişer râvîsi' n den her birine iki tane daha eklenerek iki tane kıraat edilmesine Takrîb tarîki denir. Kıraat vecihlerinin bir araya getirilmesi, düzeni ve tertibi itibariyle Kurrâ arasında kıraat-ı seb' a yahut aşere ile takrip tarîki' n de iki tarîk olarak onay görmüştür. Bunlar:

1: Tarîki (Teysîr) İstanbul

2: Tarîki (Şâtıbiyye) Mısır

Kabul gören iki yöntemle kıraat ettirilen Mısır tarîki ve İstanbul tarîki olarak isimlendirilen iki yöntemle okutulan kıraat ilmi başta Türkiye olmak üzere pek çok İslam bölgesinde kabul gören kıraatlerdir. Tarîk ler den her biri içinde kurranın seçimi ile vecihlerden bazısının alınıp bazısının terk edildiği saygın mesleklerin olduğunu söyleyebiliriz. Meslek sahiplerinden bir kısmı Mütakaddimûn' a göre güvenilir kaynaklardaki ibarelerin görünürdeki olanına inanmış; bazısı da kendisinde tereddüt yahut sıhhatsız olan vechi terk edip öngörü ile inanmıştır. Bu şekilde ilmi kıraatte azimet ve ruhsat yöntemi ortaya çıkmıştır.⁴⁵ Kıraat eğitim ve öğretiminde ülkemize özgü tarîk ve meslekler başlığı altında İstanbul tarîki ve Mısır tarîki detaylı bir şekilde incelemeye tabi tutulmuştur. İstanbul tarîki' ni, İstanbul tarîki meslekleri başlığı altında ve onun iki alt başlığı olan İtilâf mesleği ve Sûfî mesleği başlıkları altında inceleriz. Mısır tarîki 'ni de Mutki'n mesleği ve Ataullah mesleği alt başlıkları altında incelemiş ve tablolara yer vermiş bulunuyoruz. Biz tezimizde kısaca başlıkları inceleyip konumuzu nihayete kavuşturacağız.

a. İstanbul Tarîki

Teysîr tarîki, başta İstanbul olmak üzere tüm Anadolu'daki kıraat ehli (Kurrâ) arasında "İslam bol (İstanbul) tarîki" adını alarak Osmanlı topraklarına yayıldı. Tarîk-i Teysîr' in tarîk-i İslam bola dönüşümü, Şeyh Ahmed el-Müseyyirî el-Mısırî sayesinde oldu.

⁴⁵ Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi & Takrîb Usûlü*, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2018) 67; Bkz: M. Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*,116; Pakdil, *Talim Tecvid ve Kıraat*, 363.

Şöyle ki; onun İstanbul'a gelmesi akabinde Teysîr tarîkini esas alarak Eyüp Sultan Camii ve Sokullu Mehmed Paşa Dâru' l-Kurrâ' sını da sürdürdüğü kıraat çalışmaları ve kıraat ilmini öğretme metodu 1000/1591 tarihlerinden itibaren "İslam bol tarîki" diye şöhret buldu ve Osmanlı'nın her tarafına bu adla yayıldı.⁴⁶ Nasûriddin et-Tablavî' nin yetiştirdiği biri olarak Ahmed el-Meyserî, Eyüp Sokullu Daru'l-Kurrâ' sını merkezli başlatmış olduğu okumalarda esas aldığı kaynakların, öncelik sırasına göre şöyle idi:⁴⁷

1. Ebû Amr ed-Dânî' nin (444/1052) *et-Teysîr fi'l-Kıraati' s-Seb'a* 'sı
2. İbnü'l-Cezerî' nin yedi kıraati ona tamamlayan, *Tahrîbû' t-Teysîr* ' i temel kaynaklar olarak belirlemişti.
3. Bunlara ek olarak ihtiyaç duyulduğunda, İmam eş-Şâtıbî' nin (590/1193) *Hırzû' l-Emânî* ' si ve yine İbnü'l-Cezerî' nin *ed-Dürretü' l-Mudie* ' si ikinci olarak aranan eserlerdendir.
4. İbnü'l-Cezerî' nin *et-Tayyibe* ve *Takrîbü 'n-Neşr* adındaki eserleri de on kıraatin tarîkleri le beraber tedris edildiğini, Takrîb dediğimiz metodun da kaynaklık menşei konumundadır. Eskiden beri Teysîr tarîki olarak ifade edilen bu yöntem, Ahmed el-Meyserî' nin öncülüğünde, yani h. 1000 yıldan sonra ülkemizde önceleri İslam bol, zamanla da İstanbul tarîki denmeye başlandı.⁴⁸

a. a) İstanbul Tarîki Meslekleri

İki farklı şekilde ayırım gösteren meslekler genelde vecihlerin sıralanmasında kaynak olacak eserlerde nakli olan her konuyu uygulamaya özen göstererek azimet yolunu tercih etmiştir. Bazıları da tüm ayrıntıların edasında zorluk olduğu ve bunun da zorunlu olmadığı düşüncesiyle, yalnız kifayet derecesinde kalmışlar yönelimlerinde ruhsatla yetinme tarzını benimsemişler.⁴⁹ Nitekim odur ki kıraat farklılıkları zaten ruhsattır. Müslümanlara Allah Teâlâ tarafından Cebrail aracılığıyla sunulan kolaylık ruhsatıdır. Bu ruhsatı kullanmak hem Arap dilinin gelişmesinde hem de muhataplarının anlam

⁴⁶ Yusuf Alemdar, "Osmanlı'da Daru'l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), 117.

⁴⁷ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 116.

⁴⁸ A. g. e., 116.

⁴⁹ A. g. e., 117; Pakdil, *Talim Tecvid ve Kıraat*, 365-366.

dünyasını zenginleştirmede rol oynamaktadır. Ayete pek çok perspektiften bakma imkânı sunarken dil ve coğrafya ayırt etmeksizin okuyuş kolaylığı sağlamıştır. Bu açıdan kıraat farklılıkları Kur'an'ın muhatapları olan insanlara ayırım gözetmeksizin anlam zenginliği ve ayeti pek çok açıdan anlama zenginliği sunmaktadır. İlâveten “*Bu grup mesleklerin tatbik temellerini içeren pek çok kitap olsa da mensubu oldukları ders takriri ve müşâhefe esnasında yazıya geçirilmiş olan ders notları (kürraseler) ile tüm mesleklerin kendi seçimlerini çok daha bariz göstermesi açısından ehemmiyetli olduğunu söyleyebiliriz*”.⁵⁰

a. b) İtilâf Mesleği

Bu mesleğin öncüsü Yusuf Efendizâde (ö. 1167/1753)'dir. *el-İtilâf fî Vücûhi l-İhtilâf* isimli eserinde, İstanbul tarîki nin yöntemini kendi tercihleri ile gözlemlemektedir. Tarîk 'ler in uygulamaya alındığı azimet metodunu özümsemiş ve isteklerini bu tarzda şekillendirmiştir. Süreç içerisinde mesleği, belirtilen eserinin ismi ile tanınmıştır.⁵¹

İtilâf mesleği, el-Aşru' l-Kübrâ kıraatlerinde İbn-i Cezerî' nin *Tayyibetü' n-Neşr* ve *Takrîbü' n-Neşr* adında eserlerini temel almıştır. Tarîk leri dahil eden ders sistemlerinde, detaylar daha çok farklılığı ortaya koyduğu için, dersin hazırlanması ve sunumu, daha çok dikkat ve zaman gerektirmektedir. Azimet ekolü olarak adlandırılmasının nedeni de budur.⁵² *Kıraat Eğitim ve Öğretim Metotları* adlı eserinde Mustafa Atilla Akdemir, itilâf mesleğinin halkalarını şu şekilde bizlerle paylaşır. “Yusuf Efendizâde, Ahmed el-Meyserî' den sonra ilk halka değildir. Bu halka ilk resmî Reîsü' l-Kurrâ kabul edilen Evliya Muhammed Efendi kanalı ile Yûsuf Efendizâde' nin dedesi Yusuf b. Abdurrahman'a intikal eder. Sonra, babası Muhammed b. Yusuf'a, ondan da oğlu Abdullah'a yani Yusuf Efendizâde' ye geçer. Böylece İstanbul tarîki' nin sahibi Ahmed el-Meyserî' den gelen dördüncü halkada, bu tarîki' n itilâf mesleği kendini gösterir.”⁵³

---

⁵⁰ Akdemir, *Kıraat ilmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 117.

⁵¹ Akdemir. A. g. e. y.,

⁵² A. g. e., 117-118.

⁵³ Akdemir, *Kıraat Eğitim ve Öğretim Metotları*, 118.

a. c) Sûfî Mesleği

Sûfî mesleğinin önde gelen ismi Kastamonulu Ahmed es-Sûfî Efendi (1172/1758)'dir. Çelebi imam olarak bilinen Sultan Ahmet Camii imamı, Muhammed b. Ramazan'dan (1143'ten sonra) ders almıştır. Çelebi imam ise, Şaban Mustafa b. Abdillâh el-Konstantin'î'den (ö.1097/1686) ders almıştır. Ahmed el-Meyserî'den okuyan Evliya Muhammed Efendi, bu zatın yani Şaban Efendi'nin üç hocasından birisidir. Dolayısıyla bu mesleğin sahibi Ahmed es-Sûfî Efendi'yle, tarîk sahibi Ahmed el-Meyserî arasında da yine üç halka vardır. İstanbul tarîki uygulamasında ruhsat cihetini tercih etmiştir. Muhammed Emin Efendi'nin söylediğine göre bu mesleğin metodu ile tercih ettiği metod derli toplu haliyle elimizde mevcut değildir. Bu bilgiler ağızdan ağıza yayılmış bazı bilgilerden ve bazı meslek mensuplarının kendileri için çıkarmış oldukları müstakil notlardan ibarettir. Bu şekilde bazı müstakil çalışmalarını incelediğimizde uygulamada bazen Mustafa b. Abdurrahman el-İzmîrî (1155/1742)'nin *Bedâyi' ul-Burhan*'ından, bazen Ali el-Mansûrî'nin *Tahrîru' t-Turuk* risalesinden bazen de Avfî'nin *Cevâhiru' l-Mü' kelle' le' sinin* bize kadar gelen nakil bilgilerinin olması hayret uyandırıcıdır.⁵⁴

b) Mısır Tarîki

Tarîk-i Şâtîbî'nin "Tarîk-i Mısırî"ye dönüşmesi ise, Şeyh el-Mansûrî (ö.1134/1721) vasıtasıyla olmuştur. Bunun serencâmı da şöyledir: Aynı zamanda Şeyh Ahmed'in de hocası olan Şeyh Nasûriddin et-Tablavî'nin öğrencilerinden Şahhazetü 'l-Yemen 'î'nin (ö.?) Şâtîbiyye tarîki ni esas alarak Mısır'da yaptığı kıraat çalışmaları ve kıraat ilmini öğretme yöntemi orada epey tutunmuştu. Öyle ki, İslam bol (şimdiki deyim ile "İstanbul") tarîki' ne mensup olanlar, yani bu usulle kıraat öğrenenler; biraz merak, biraz daha fazla bilgi edinmek uğruna, kalkıp Mısır'a giderek orada bu tarîki de öğrendiler. Ama Mısır tarîki nin Osmanlı topraklarında süratli biçimde yaygınlaşması ve kök salması ancak 1088/1677 yıllarına rastlar.⁵⁵ Mısır tarîki de kendi arasında iki alt mesleğe ayrılır. Bunlar aşağıda iki başlık altında incelenecektir.

---

⁵⁴ A. g. e., 119.

⁵⁵ Alemdar, "Osmanlı'da Daru'l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi" 118.

b. a) Mutki'n Mesleği

Bu mesleğin önde gelen ismi, Kettânîzâde adıyla bilinen Muhammed b. Mustafa Na'îm'î Efendi'dir. (1169/1755). *Mütkinü-r Rivâye fî Ulûmi'l-Kırâati ve' d-Dirâye* adlı eserinde, Mısır tarîki' nin metodunu azîmet prensibini kullanmayı seçerek açıklamış ve bu süreçte mesleği eserin ismi ile duyurmuştur. Seb'a, aşere ve Takrîb tarikler inde med sistemi olarak Mertebeteyn ölçüsü tercih edilmiş ve Erbaa Merâtibi de kullanılmıştır. Bu meslek erbabının vecihlerin uygulanmasında, Ali el-Mansûrî' nin *Tahrîru' t-Turuk* risalesine ve bazı meselelerde ise el-İzmîrî' nin *Bedâyi' ul-Burhân'* ına müracaat ettiği görülmektedir. Bu mesleğin mensubu olan hocaların, özellikle Mertebeteyn deki med ölçüleri konusunda olduğu gibi birkaç konuda iki farklı yönelişte olduğu görülmektedir.⁵⁶

Kettânîzâde' nin Ali el-Mansûrî' ye uzanan irtibat silsilesi ise şu şekildedir:

Ali el-Mansûrî (1134/1771)

↓

Hüseyin b. Hüseyin b. Murad el-Erzurûmî (ö.?)

↓

Kettânîzâde Muhammed b. Mustafa en-Na'îm'î Efendi (1169/1755)⁵⁷

b. b) Şeyh Atâullah Mesleği

Bu mesleğin bir özelliği de dede ile torunun aynı meslekte anılıyor olmasıdır. Mesleğin önde gelen ismi Atâullah en-Necîb b. el-Huseyn Efendi'dir. Seb'a, aşere ve takrip tariklerin de iki kullanım şekli olan Mertebeteyn ve Erbaa Merâtibi metodu tercih edilmiştir. Uygulamadaki tercih ise Mısır tarîki metodunda ruhsat cihetinin tercih edilmesidir. Aynı zamanda intisap ettikleri tarîk sahibi Ali el- Mansûrî' nin yukarıda bahsettiğimiz gibi torunu olan bu meslek sahibinin, kaynaklarda eserine rast gelinmemiştir. Umdetü' l-Hallân 'ın müellifi Muhammed Emin Efendi (1275/1858) Yusuf İmam zâde Ahmet er-Rüşdî Efendi'nin (1233/1187'den önce) Mürşidü' t-Talebe isimli eserinin, hiç tartışmasız bahsi geçen mesleğin en değerli hazinesi olduğunu belirtiyor. Aynı müellifin Ataullah mesleğinden konu açarken çoğunlukla

⁵⁶ A.g.e., 118.

⁵⁷ A. g. e., 123.

adres verdiği Muhammed Ârif el-Hıfzî 'nin (1238/1822) Muhtaru' l-İkra isimli kasidesi ve Őerhini de mesleğin referansı olarak almamız lazımdır. Çünkü Atâullah Efendi, beraberinde Ârif el-Hıfzî 'nin hocasının hocasıdır.

Ali el-Mansûrî (1134/1721)

↓

Hoca Paşa İmamı Hasan b. Mustafa Efendi (ö.?)

↓

Dülger zâde İmamı Mahmud Efendi (ö.?)

↓

Atâullah Efendi (1209/1794)

Günümüzde, sadece bu mesleklerden İstanbul tarîki ne mensup Sûfî mesleği ve Mısır tarîki ne mensup Atâullah Mesleği ÷lkemizde kıraat eğitim ve öğretiminde takip edilmektedir. Bu iki mesleğin uygulamalardaki tercihinin ruhsat yönünde kullanılması dikkat çekicidir.⁵⁸

---

⁵⁸ A. g. e., 123-124.

س ا	نافع	ابن كثير	أبو عمر	ابن عامر	عامر	حمزة	الكسائي	أبو جعفر	يعقوب	خلف															
ر ز ه	أ	د	ح	ك	ن	ف	ر	ج	يع	خل															
ر ا و ياه	قالون	ورش	اليزي	قنبل	طوري	السوسي	هشام	ابن ذكوان	عبد بن	خلف	خل	اد	يو	س	ت	ع	ص	م	ل	ي	ط	ز	ه	ج	ب
ر ا و ياه	قالون	ورش	اليزي	قنبل	طوري	السوسي	هشام	ابن ذكوان	عبد بن	خلف	خل	اد	يو	س	ت	ع	ص	م	ل	ي	ط	ز	ه	ج	ب

Tablo 2.1: Kıraat-ı Aşere İmamları ve Rumuzları⁵⁹

⁵⁹ Şihabuddin Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. el-Cezerî, *Şerhu Tayyibe-ti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, thk. Enes Mihrah, C. 1 (Beirut: Dâru 'l-Kütübi' l-İlmiyye: 1997), 16.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRAAT-I AŞERE'YE GÖRE KEHF SURESİNDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI

3.1. Kehf Sûresi

Kehf Sûresi Kur'ân-ı Kerîm'in 18. Sûresi dir. Sûre adını bir bölümünde mağara halkından bahsedildiği için Ashâb-ı Kehf isminden almıştır. Nüzul yeri Mekke'dir. Ayet sayısı, 110'dur. Sûre de ilk olarak verilen mesaj doğruluktur. “قَيِّمًا” (dosdoğru) içinde eğriliğin bulunmadığı doğruluktan bahseder. Surede ilk ayetler ler de ;Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm 'in, “İnsanı kendi tuzaklarına karşı koruyan ve insanları dünya hayatının eğriliğinden kurtararak dosdoğru yola ileten yüce Allah'ın kullarına bahşettiği kitabıdır.” Konusu ile sureyi taktim eder. Ve ikinci olarak: “Allah'a çocuk isnat edenleri uyarmak içindir”. “Bu sözü söyleyenlerin müşrik Araplardan biri olduğunu ve Haşa Allah'ın kızları olan meleklerle secde ediyoruz.” demişlerdir. İbn İshak'ın açıklaması da bu şekildedir.⁶⁰ İbn Kesîr ayrıca açıklamasında “Onların da babalarının da bahsettiğimiz konuya dair malumatları yoktur.” Bu konuda kendi kuşaklarının da gelecek nesillerinin de haberi yoktur “ağızlardan dökülen iddialı ve iftiracı sözlerdir.” “Söyledikleri söz oldukça büyüktür.” der. Ve mana nın temyiz üzere mansup kabul edildiğini söyler. Taaccüp tarzında dile getirilen bir cümledir ki, o halde anlamını söylemek lazım gelir: Bu kişilerin söyledikleri söz oldukça büyüktür. Basralıların bir kısmı bu şekilde taaccüp ifade eder tarzda kullanırlar. Şöyle ki Mekkeli bazı Kurrâ da bu kelimeyi كَبْرَتْ كَلِمَةً tarzında ifade eder. Çoğunluğun kıraati en sahih olanıdır. Şöyle ki; bu cümle sözlerin cüretkarlığını aşikâr etmek, iftiralarının büyüklüğünü açıkça meydana dökmek amacıyla söylenmiş bir açıklama ve düşüncedir. “O ağızlardan dökülen ne hadsiz bir sözdür.” Bu cümlenin (sözün) ağızlardan dökülmekten yana bir dayanağı bulunmadığı gibi, iftiraldan ve kötücül sözlerden öte de bir delil teşkil etmez.” “Onlar ancak ve ancak yalan söylerler.”⁶¹ Nitekim Allah'a oğul ve kız isnat etmek de iftiraların en büyüğüdür. Ve dine yapılan

---

⁶⁰ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner, C. 9 (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993), 4934.

⁶¹ A. g. e., C. 9, 4934.

bir zulümdür. Dine zulüm iki şekilde yapılır. Birincisi yalan yere isnat edilen ve geri dönüşü olmayan ifadelerdir ki (Allah'a oğul kız isnadı vb. şirk içerikli sözler) bunlar dinden çıkarır. İkincisi bu şirk ve günahın aşikâr edilip taraftar toplanması ve bu günaha kitlelerin sürüklenmesidir. Üçüncü olarak sûre de peygambere günaha ısrarcı olan topluluk için uyarıda bulunmasının yeterli olduğuna laftan anlamayan ve sapkınlık içinde bulunan topluluk için kendini üzerek mahvetmemesi gerektiğine dair uyarılar bulunmaktadır.

3.2. Kehf Suresi'nin Genel Muhtevası

Kehf Sûresi Mekkî sûre ler den dir. Ve الْعَمْدُ لِلَّهِ “elhamdülillâh” ile başlayan 5 sûre nin içinde yer alır. İfade ettiklerimizin tümü Allah Teâlâ'nın yüceliğine ululuğuna rahmetini kemâl ve celâl isimlerine atıfla sûre ye başlar.⁶² Kehf Sûresi genel olarak 3 kısımdan oluşur. İlk olarak inandıkları Allah uğruna canlarını seve seve feda eden aziz gençlerin hikayesi olan Ashâb-ı Kehf kıssasını anlatır. İnançları uğruna yurtlarını terk edip bir mağaraya sığınan ve 309 yıl müddet içinde uyku halinde olan ve bu zaman zarfından sonra Allah tarafından diriltelen gençleri anlatan kıssadır. Bu kıssa inananlar için apaçık bir mucize ve inançlarının tereddütlerden arınması ve imanlarının pekişmesi için büyük bir fırsattır. Ölümden sonra tekrar dirilişin olduğunu aynı bedende eksiksiz diriltileceğimizin işareti ve tasdikleyicisi olan bu kıssa kıyamet gününün varlığı ve hesap gününün gerçekleşeceğinin duru bir mucizesi ve kıyametten sonra tekrar dirilişin ön bir gösterisi niteliğindedir. Bu sûre iman etmeyenlerin imana erişebilmeleri için öteki dünyanın varlığına işaret ve iman etmeleri için büyük bir mucize kabilindedir. 309 yıl bir mağarada uyuyan insanların aynı bedende eksiksiz tekrar uyanması imanlarında şüphe ve tereddüt' ü olanlar için öteki dünyanın varlığına ve yüce yaratıcının kudretine apaçık bir delil niteliğindedir. Bu konu ile ilgili Sabûnî'nin *Safvetü 't-Tefâsîr'* inde konu ile ilgili şu şekilde açıklama yapılır:

“İkinci kıssa, Musa (a. s.)'nin Hızır (a. s.) ile aralarında geçen meseleyi anlatır. Anlatılan bu meselede Allah Teâlâ'nın, Salih yaradılışlı kulu Hızır'a (a. s.) vermiş olduğu ilmi ve yalnızca Musa'nın (a. s.) habersiz olduğu ve Hızır'ın (a. s.) ona haber ettiği gayb 'a dair bilgiler anlatır. Bu gayb haberleri

⁶² Sabûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992), 429.

gemi kıssası, çocuğun öldürülmesi ve yıkılmakta olan duvarın yapılması olayıdır” şeklinde konuları sıralamıştır.

Son olarak da sûre de Zülkarneyn kıssasından da bahsedildiğini belirtir. Zülkarneyn, sağlam inancı ve adil yapısıyla Allah Teâlâ'nın adaleti ve doğruluğuna karşılık bir ödül olarak ülkelere yönetici kıldığı, yeryüzünün doğularının ve batılarının sahibi olma şerefine nail kıldığı bir meliktir. Örneğini getireceğimiz kıssada Zülkarneyn' in yapmış olduğu sedd anlatılır.⁶³

Son ayette ise sonuç olarak; insanlığa bütün mahlukatın ve yaratılanların mülkü ve gücünün yüce yaratıcıya ait olduğu tekrar hatırlatılarak ona gerçek bir kul olmak için çaba göstermemiz gerektiği söylenmiştir.⁶⁴

3.3. Kehf Sûresindeki Kıraat Farklılıkları ve Anlama Etkisi

Bu bölümde kıraatlerin tefsire olan etkisi Kehf Sûresi özelinde işlenecek ve kıraat farklılıkların anlama olan etkisi incelemeye tabi tutulacaktır. Kehf Sûresi' n deki kıraat farklılıkları açısından anlama etkisinin ne yönde olduğu bu farklılıkların anlam genişlemesi mi birbirinin anlamını tamamlaması mı ya da muadil anlam yönünde bir ilerleme mi kaydettiği tartışılacaktır. Nitekim *Kıraatlerin Tefsire Etkisi* adlı eserinde Abdurrahman Çetin konuyla alakalı detaylı bilgilere yer vermiştir. Biz de eserimizde konu ile ilgili bu eserden faydalanacağız.

Kehf Sûresi' n de manaya tesir eden başlıca kıraat farklılıkları:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا

“O adamın (başka) ürünü (geliri) de vardı. Arkadaşıyla konuşurken ona: ‘Ben malca senden zenginim, adamca da senden güçlüyüm’ dedi.”⁶⁵ Bu ayetinde bulunduğu bir grup ayette yüce Allah, ibret alınmak üzere biri inanan diğeri inanmayan iki insanı misal olarak anlatmaktadır. Yukarıda kaydedilen ayet, zenginliğiyle övünen şımarık insanın sözlerine işaret etmektedir.

⁶³ A. g. e., 419.

⁶⁴ A. g. e., C. 1, 363-364.

⁶⁵ el-Kehf 18/34.

تَمْرُ İfadesini Ebû Ca' fer, Asım ve Ya 'kûb تَمْرُ; Ebû Amr تَمْرُ; İbn Kesîr, Nâfî, İbn Âmir, Hamze, Kisâi ve Halefü'l-Âşir تَمْرُ şeklinde kıraat etmişlerdir.

Dilcilere göre kelimenin başındaki “se” zammeli olunca, gümüş, mal, altın ve muadili olan mallar demek iken fethalı halde ağacın meyvesi anlamına gelmektedir. Ayrıca zammeli şeklinin “mal ve çocuk” manasına geldiği de söylenmiştir.⁶⁶ Buradaki kıraat farklılığının anlam genişlemesi yönünde olduğunu görüyoruz. Şöyle ki تَمْرُ kelimesi ile yalnızca akçeli varlıkların kastedilmediğini hareke değişiklikleriyle mal ,evlat ve ürün (hasat) çokluğunun da kastedildiğini anlıyoruz. Ayetle ilgili açıklama şu şekildedir:

(Ve onun faydasına) bağların sahibi olan o adam (Malın tür olarak başka çeşidi de vardı) gümüş, büyükbaş hayvanlar, altın gibi çeşitli servete sahipti. (Sonrasında) bahçelere, bağlara, çeşitli mallara serveti bulunun kafir servet sahibi, mümin ancak yoksul olan muhatabına (onunla iletişim kurarak) dalgalı bir tavır ile alaycı kelam ederek (dedi ki: Ben malca senden zenginim) her şey ortada, benim bahçelerim bağım var, ürünlerim var (evlat olarak da hizmetkarlar olarak da senden sayıca fazlayım) benim ardım sıra dolaşan hizmetkarlarım oğullarım var⁶⁷ dedi. Eğer biz bu ayeti örfi açıdan değerlendirirsek ayette mezkûr “mal” ifadesinden anlamamız gerekenin mal yönünden kastedilenin erkek evlada tekabül ettiği sonucuna varabiliriz. Çünkü Mekke dönemi toplumu nazarında ekonomik gücün belirleyicisi kas gücü idi. Bu gücü elinde bulunduranlar üstünlük ve itibarı da elinde

⁶⁶ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 259-260; Muhammed Emin, *Umdetü' l-hallân fî İzâh-î Zübdetü'l-İrfân*; 406; Abdülfettah Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân*, (İstanbul: el-Mektebetü' l-Hanefiyye, 2010), 84; Şihabüddin Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. el-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti' n- neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, thk. Enes Mihrah, C. 1 (Beyrut: Dâru' l-Kütübi' l-İlmiyye: 1997), 267; İbnu'l-Cezerî *Manzûmetü Tayyibeti' n Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, (b. y.), 88; Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbn Cezerî, *Tahrîbû' t-Teyisîr Fî Kirâati'l-Aşr*, thk. Ahmed Muhammed Müflis il Guzat, 444; Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman el-Ümevi ed- Dâni, *et-Teyisîr fi'l-Kirâati' s-Seb'a* thk. Hâtim Salih ed-dâmin (Mektebetü' s-Sahabe; Mektebetü' t-Tabiin, 2008/1429), 349.

⁶⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'i Kerimin Türkçe Meali Âlisi Tefsiri* (İstanbul: Sentez Yayınevi, t. y.) IV, 1956-1957. Bu konuda geniş bilgi için bkz.: *Kur'ân-ı Kerîm Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, C. 3 DİA, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014) 555-557.

bulduruyorlardı.⁶⁸ Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerîm in dilinin evrensel olduğunun, her dönem ve koşula hitap ederek lafızları içinde her toplum ve asrın kendinden bir parça bulunduran evrensel bir kitap olduğu sonucuna ulaşırız.

Manaya tesir eden bir sonraki kıraat farklılığı:

هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَاباً وَخَيْرٌ عُقْباً

“İşte burada yardım ve dostluk hak olan Allah’a mahsustur. O’nun vereceği mükâfat da daha hayırlıdır, sonuç da daha hayırlıdır.”⁶⁹ Bir önceki ayette sözü edilen misalin sonunda, Yüce Allah böyle buyurmuştur.

الْوَلَايَةُ lafzını Hamze, Kisâi ve Halefû'l-Âşir; Nâfi’, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca ‘fer ve Ya ‘kûb şeklinde okumuşlardır.

الْوَلَايَةُ kıraatine göre “İşte burada yardım ve dostluk hak olan Allah’a mahsustur.” demektir.⁷⁰ الوَلَايَةُ şeklindeki okuyuşa göre ise, “İşte burada hükümlanlık, hak olan Allah’a tahsistir” demektir.⁷¹ Buradaki kıraat farklılıkları kendisini anlam farklılığı yönünde göstermektedir. Birinci kıraat farklılığında الوَلَايَةُ lafzındaki و harfi fetha ile mansup olduğu için yardım ve dostluk anlamını katmıştır. İkinci kıraat farklılığında ise الوَلَايَةُ lafzındaki و harfi kesre ile mecrur olduğu için cümleye hükümlanlık anlamını katmıştır. Bu ayette yukarıdaki örneğini verdiğimiz ayetle bağlantılı bir şekilde konu akışı devam etmektedir. Ayetin tefsiri Kehf Suresinin 32-44 ayetlerini konu bütünlüğü açısından kapsamaktadır. Biz de toplu bir şekilde konu bütünlüğü açısından belirtilen ayet sayılarının kapsamında konuyu anlatmaya çalışacağız. Ayetlerin tefsiri şu şekildedir: “Allah Teâlâ’ geçmiş ayetlerde iman etmeyenlerin cehennemdeki halini ve iman edenlerin cennetteki halini zikrettikten sonra, buradaki iki grup insanın haline

⁶⁸ Zeki Tan “Kur’an Öncesi Arap Toplumunun Örf ve Adetlerini Bilmenin Kur’an’ı Anlamadaki Rolü: Kurban Örneği (I) (Makale İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2011),14.

⁶⁹ el-Kehf, 18/44.

⁷⁰ A. g. e., 231-232; Pavlûvî, Zübdetü'l-İrfan,85; Umdetü'l-hallân fi İzâh-î Zübdetü'l-İrfân, 406; el-Cezerî, Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr, 268; İbn Cezerî, Tahrîbû't't-Teysîr Fi Kırâati'l-Aşr, 445; Cezerî, Manzûmetü Tayyibeti'n-Neşr Fi'l-Kıraati'l-Aşr; 88; Ebû Amr ed- Dâni, et-Teysîr fi'l-kırâati's-Seb'a, 349.

⁷¹ A. g. e., 232.

örnek olarak biri inancın diğeri şirkin rol modeli olan iki adamın iman ve ahlak farklılıkları gösterilmiştir. Ayetlerin anlamına baktığımızda küfrün simgesi olan kişi fazlaca servete maliktir. İmanın simgesi olan kişi ise yoksul ve güçsüzdür. Servete mâlik olan adam Allah’a iman edeceği ve sahip olduğu zenginliğe hamd edeceği yerde, malını yoksul komşusuna karşı kibir ve nankörlük aracı haline getirmiştir. Bu zengin kişi servetinin kaybolmayacağına, öteki dünyanın vadettiklerinin gerçekleşmeyeceğine, kıyametin kopmayacağına, kopsa dahi dünyadaki gibi avantajlı olacağına inanır. Mümin ise iman, İslam ve ahlak konusunda öğütler vermiş, insanın mükemmel bir yaratılışla var olduğunu topraktan geldiğini ve yine sonuç olarak oraya döneceğini anlatan lafızlarla arkadaşına öğütler vermiş, ahireti yok saymanın bir bakıma Allah’ı yok saymak olacağını söylemiştir. Örnek verdiğimiz bu ayette bilinçli Müslümanla şuursuz kafir halleri tasvir edilmiştir. Burada inançsız bir kalple iman dolu bir kalp karşılaştırılır. Diri imanın gönle verdiği huzur ve teslimiyet ile davranışlara yansıyan mükemmelliği, diğer taraftan inançsızlığın insanın kalbine ve ruhuna verdiği girdap ve karanlık betimlenir. Fakirlerle bir arada oturmaya burun ucuyla bakan servet sahibi insanları ikaz eden ve Hz. Peygamber’e onların sözlerine kulak vermemesini emreden ayetlerden sonra bu örneğin gelmesi, müşriklerin de bahçe sahipleri gibi sonlarının hüsrana olacağına işaret etmektedir.⁷² Râğıp el-İsfahânî’nin, *el-Müfredât* adlı eserindeki الْوَالِيَّةُ lafzını tekrardan inceleyecek olursak bu lafız Nusret yani yardım etmek manasındadır. الْوَالِيَّةُ lafzı ise bir işi deruhte etmek, üstlenmek manasında dır. Bir görüşe göre وَالِيَّةٌ ve وَالِيَّةٌ tıpkı دَلَالَةٌ ve دَلَالَةٌ gibi eş anlamlıdır. Hakikatte ise, “Bir işi deruhte etmek, üstlenmek” anlamını taşır. مَوْلَى ve وَلِيٌّ sözcükleri de bununla ilgili kullanılır. Bu ikisinden her biri فَاعِلٌ anlamında kullanılır ki bu durumda مَوْلَى anlamı taşır ve مَفْعُولٌ anlamında kullanılır. (Müminle ilgili اللهُ denir ama مَوْلَى اللهُ denmez. Allah’la ilgili ise, مَوْلَى الْمُؤْمِنِ de مَوْلَى الْمُؤْمِنِ de denir.)⁷³

Bir diğerkıraat farklılığı aşağıdaki örnektedir:

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ فُبُلًا

⁷² *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, thk. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, C. 3, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003), 554-555.

⁷³ Râğıp el-İsfahânî, *Müfredât elfâzi’ l-Kur’ân-ı Kerîm*, çev. Yusuf Türker, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), 1590.

*Doğru yolu kendilerine gösteren peygamber geldiği vakit insanları rablerinden af dilemekten, iman etmekten ve mağfiret dilemekten alıkoyan şey kendilerinden öncekilerin başına gelenin kendi başına da gelmesi veya azabın alenen ortaya çıkıp kendilerine gelmesini beklemeleridir.*⁷⁴

Alenen apaçık mucizeleri gördüğü halde inkarda ısrarcı olan kimselerin kınandığı ayetin sonunda yer alan *فُجِّرًا* kelimesini Âsım, Hamze, Kisâî, Ebû Ca 'fer ve Halefî'l-Âşir *فُجِّرًا* şeklinde okur . Nâfi, İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Âmir, Ya' kûb ise *فُجِّرًا* tarzında okumuştur. Her iki kıraatin de aynı mana yı ifade ettiğini belirtmekle beraber, *فُجِّرًا* kıraatinde “apaçık, görmek” manasını ve “peş peşe birbiri ardınca gelen çeşitli cezalar” anlamına geldiğini de ifade edebiliriz.⁷⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* isimli eserde yukarıda kıraat farklılıklarıyla ilgili örneğini verdiğimiz ayetin tefsirine bakacak olursak açıklama şu şekildedir:

*Allah kullarını helak için peygamber göndermez. Bilakis kullarına yoldan çıkanları uyarmak ve onlara muştular vermek için göndermiştir. Yalnız iman etmeyenler doğruyu yakalamak için savaş verirler. Ve İman etmeyenler hak ve hakikatin gün yüzüne çıkması için değil, aksine Allah'ın ayetleri ve bu ayetlerde haber verilen cezalar ile dalga geçmek için savaş verirler.*⁷⁶ Böyle keskin fikirli insanlara ne çeşit örnekler gösterilirse gösterilsin bir fayda sağlamaz. Bu karakterde insanlar azabı ne günün aydınlığı gibi ne de güneşin doğuşu gibi net ve istikrarlı bir azap görmedikçe iman etmezler. Azabın apaçık ortaya çıkması anındaki iman firavunun son andaki imanını gibidir.

Kehf Sûresi 'n deki bir sonraki kıraat farklılığı ise şöyledir;

فَأَنطَلَقًا حَتَّىٰ إِذَا أَفِيَا غُلَامًا فَعَنَّهُ قَالَ أَفَأَنْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا

Tekrar yürüdüler. Sonunda bir erkek çocukla karşılaştıklarında oracıkta canını aldı. Musa dedi ki: Günahtan beri bir genci şer'i kisas mahiyetinde

⁷⁴ el-Kehf 18/55.

⁷⁵ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 232; Cezerî, *Manzûmetü Tayyibeti' n-Neşr Fi'l-Kıraati' l-Aşr*; 89; Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân*, 85; *Umdetü' l-hallân fi İzâh-i Zübdetü'l İrfân*; 406; el-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşr*, 269; İbn Cezerî, *Tahrîbû' t'-Teysîr Fî Kırââti'l-Aşr*, 446; Ebû Amr ed- Dâni, *et-Teysîr fi'l-kırââti' s-Seb'a*, 350.

⁷⁶ *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, C.3,564.

olmaksızın (o, kimseyi öldürmediği halde), öldürdün ha! Muhakkak ki sen çok fena bir iş yaptın!⁷⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsirinde Kehf Sûresindeki ilgili ayetin tefsiri şu şekildedir:

Hazreti Musa'nın bu isteğini Hazreti Hızır onaylayarak yeniden yol arkadaşlığını sürdürdüler ve gemiden çıkarak ilerlediler. (Yine) yollarına (Sonunda bir erkek çocuğuna rastladılar) Diğer çocuklarla birlikte oyun oynamakta buldular. Hz. Hızır oracıkta çocuğu öldürüverdi. (öldürüverdi) Ne şekilde öldürdüğü Kuran'da geçmiş değildir. 3 çeşit öldürme tarzından birini gerçekleştirmiştir. Kafasını duvara sürtmek, yahut kafasını el ile geriye çekip koparmak, yahut bıçak ile kesmek gibi bir durumla çocuğun hayatına son verdiği rivayet ediliyor. Bu duruma şahit olan Hz. Musa (dedi ki:) Ey yol arkadaşım !.. (Tertemiz bir canı) akıl baliğ olmamış bir genci (Şer'i kısas mahiyetinde olmadan) şer'i kısas mâhiyetin de bulunmaksızın (onu öldürdün mü)bu ne kötü bir muamele!. (Gerçekten sen pek zalimce bir iş yaptın) akılların kabul edemeyeceği kalplerin nefret edeceği bir konumda bulundun. Ne için böyle bir muameleye lüzum gördün? Bu çocuğun hayatını iade artık bizim için kabil değildir.⁷⁸ Bir diğer görüşe göre Hz. Musa'nın Hızır Aleyhisselam'ın açıklaması ile ikna olmasının ve yorumuna itiraz etmemesinin sebebi ise onun masum sandığı kişinin bir çocuk değil işlediği suçlardan dolayı ergin bir genç olduğudur. Ve Hızır'ın bunu kendi nefsi ile değil bilakis Allah'ın takdiri ile gerçekleştirmiştir.⁷⁹

Kısaca kısas ile ilgili bilgilere değindikten sonra, Hz. Musa ile alakalı bir olayda, onun sözünün nakledildiği bu ayet-i kerimede yer alan زَكِيَّةٌ kelimesini inceleyecek olursak زَكِيَّةٌ kelimesini Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebu Cafer ve Ruveys زَاكِيَّةٌ şeklinde; İbn Âmir, Âsım Hamze, Kisâî Ravh ve Halefü' l -Âşir زَكِيَّةٌ şeklinde okumuşlardır. Kıraatlerden her birinin muadil anlama geldiği, زَكِيَّةٌ'nin, günah işleyip de sonradan af dileyen mümin için, زَاكِيَّةٌ'nin ise, hiç günah işlemeyen kişi için kullanıldığı

⁷⁷ el-Kehf 18/74.

⁷⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'an-ı Kerim'i Kerim Türkçe Meali Âlisi Tefsiri, çev. C. 4 (İstanbul: Sentez Yayınevi: 1956-1957).

⁷⁹ Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri.C.3,573.

nakledilmiştir.⁸⁰ Her iki okuyuş da aynı manaya gelmekle birlikte birinci okuyuşa göre tövbe eden kimsenin de hiç günah işlemeyen kişi gibi olduğu söyleniyor. Nitekim bunun açıklamasını şu hadis ile izah ederiz ki; Ebû Ubeyde b. Abdullah'ın babasından (Abdullah b. Mes'ûd' dan) naklettiğine göre, Allah Resulü (s. a. v) şöyle buyurmuştur: “Günahından tövbe eden kimse, günahsız kimse gibidir.”⁸¹ Ve biz buradaki kıraat farklılığını da muadil (benzer) anlam yönünden farklılık şeklinde sınıflandırabiliriz. Muadil anlam yönünde değerlendirmemizin sebebini ise yukarıda belirttiğimiz hadis kapsamında değerlendirebiliriz. Çünkü hakkı ile tövbe eden, günahlarında ısrar etmeyip tekrarlamayan mü ‘minin günahsız kimse ile eşitleneceği müjdesini bu hadisi şerif ışığında öğreniyoruz. Çalışmamızdaki Kehf Suresi 86.ayetindeki bir diğer kıraat farklılığı ise şu şekildedir:

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرَبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ...

“Güneşin battığı yere nihayet geldiğinde onu bir çamurun içerisinde batarken (gibi buldu)”⁸² حَمِئَةٍ lafzını İbn Kesîr, Nâfi’, Hafs, Ebû Amr, ve Ya’ kûb حَمِئَةٍ ; Ebu Ca’ fer, İbn Âmir, Hamze Ebû Bekir, Şu’be, Kisâî ve Halefü’l-Âşir حَامِيَةٍ biçiminde kıraat etmişlerdir. Zülkarneyn ile ilgili bilgilerin yer aldığı bir grup ayetten birisi olan bu ayeti, merhum Elmalılı şu şekilde açıklamaktadır:

Örneğini getirdiğimiz kelimeleri tefsir kabilinden inceleyecek olursak 3 anlam ve 3 ayrı kelime ortaya çıkar. Ayette geçen “ayn ı su pınarı; temiz berrak su “hamie” yi balçıklı “hâmiye” yi sıcak kızgın pınar, anlamında kullanılır. Buradaki su pınarından kastedilen okyanus hususiyetle de denizin ufuktaki batışı, kerahet vakti, yahut akşam kızılığı da diyebiliriz. Daha sonra Zülkarneyn batıya gelinceye dek yolu üzerindeki uğradığı memleketlerde bazı

⁸⁰ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 233; Cezerî, *Manzûmetü Tayyibeti’ n-Neşr Fi’l-Kıraati’ l-Aşr*; 88; Pavlûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 86; *Umdetü’ l-hallân fi İzâh-i Zübdetü’l İrfân*; 407; el-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti’ n-Neşr fi’l-kırââti’ l-Aşr*, 270; İbn Cezerî, *Tahrîbû’ t’ t-Teysîr Fî Kırââti’l-Aşr*, 447; Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teysîr fi’l-Kırââti’ i-Seb’a*, 352.

⁸¹ *İbn Mâce*, “Zühd”, 30.

⁸² Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, *Te’ vîlâtü’ l-Kur’ân-ı Kerîm Tercümesi*, çev. İbrahim Tüfekçi ve Yusuf Şevki Yavuz, C. 9, 1. bs. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000); el-Kehf 18/86.

salтанatların yok oluşunu görerek yoluna devam ediyor, sonrasında ise Zülkarneyn' in güneşin batışını seyretmek için geçtiği yollarda önüne çıkan okyanusun kenarındaki güneşin batış esnasını izlemek için ufuğun battığı vakit Allah'ın hazinesinin çokluğu genişliği, sonsuzluğu, devasa okyanusun dört bir tarafı gök ile çevrelenmiş bir kuyu havzasının manzarasını sınırlı bir su kaynağı manzarası alıyor. Bu kaynak yalnızca içebilecek temiz ve berrak kaynak değil kara balçığa bulanık sonu görünmez zifiri bir kuyu gibidir, ve güneşin batmasıyla başlarken yansıyan allı morlu gölgeleriyle sisler içerisinde çalkalanarak zifiri bir bataklığa batıyor da battığı kısım balçıklı bir göze benzeyen bulanık kararan aynı zamanda renkleri ve sisleriyle ısınan sıcak bir köz kıvamında bulunuyor. Zülkarneyn' in burada güneşin batışının onda uyandırdığı hal anlatılır. Zülkarneyn' in kendi vicdanında güneş batışının insanda bıraktığı etki bu olmuştur ki bu araştırmamızın en etkileyici ve ders niteliğinde olan kısmı ise anlamlı son sınırdaki olan dünya hayatının eninde sonunda bir seviyede duracağını ve kesin olan dünya büyüklüğünün kısıtlı süre olduğunu anlamak ve geçici olduğuna inanmaktadır.⁸³

Bir sonraki kıraat farklılığı:

وَأَمَّا مَنْ أَمِنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا

(Zülkarneyn şöyle dedi:) İmanlı olmayı seçip sâlih amel işleyen kimseyi en güzel mükâfatla mükâfatlandıracağız. Buyruğumuzdan da ona kolay olanı emredeceğiz (zor olanı emretmeyeceğiz).⁸⁴

جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ terkiibini Kisâî, Hamze, Hafs, Halefü'l-Âşir ve Ya' kup yukarıda belirttiğimiz gibi جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ; İbn Âmir, Nâfi', İbn Kesir, Ebubekir, Şu'be, Ebû Amr, ve Ebû Ca' fer جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ şeklinde okumuşlardır. جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ şeklinde okuyuşa göre

⁸³ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 234-235, Zülkarneyn ile ilgili geniş bilgi için bkz: Elmalılı M. Hamdi Yazır,(1944) *Hak Dinî Kur'ân-ı Kerîm Dili*, C. 5 (İstanbul: ts, sadeleştirilmiş nüsha,(sadeleştirilenler İsmail Karaçam, Emin Işık, Nureddin Bolelli, Abdullah Yücel),(İstanbul:y.y.,1993),388;Cezerî, *Manzûmetü Tayyibeti' n Neşr Fi'l-Kıraati' l-Aşr*, 59; Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân*, 86; *Umdetü' l-hallân fi İzâh-i Zübdetü'l-İrfân*; 406; el-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l Kırâati'l-Aşr*, 270; İbn Cezerî, *Tahrîbû' t' t-Teysîr Fî' l-Kırâati'l-Aşr*, 448.

⁸⁴ el-Kehf 18/88.

anlamı başlıkta ifade edildiği gibi “en güzel mükafat onundur” şeklindedir. جَزَاءُ الْحُسْنَى kıraatine göre ise, “o kişiye güzel amelinin ödülü vaat edilir” yahut “ödüllerin en güzeli onundur” demektir.⁸⁵ Buradaki kıraat farklılığının muadil anlam yönünde olduğunu görüyoruz.

Bir sonraki kıraat farklılığı:

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا

“İki sedd arasına nihayet ulaşınca, onların önünde, hemen hemen kelamı hiç idrak etmeyen bir grup buldu.”⁸⁶ Zülkarneyn kıssasının anlatımına devam edilen örnek ayetteki السَّدَّيْنِ lafzını Nâfi’, İbn Âmir, Ebû Bekr, Ebu Ca’ fer, Şu’be, ve Ya’ kûb السَّدَّيْنِ; İbn Kesîr, Ebû Amr, Hamze, Hafs, Halefû’l-Âşir ve Kisâî السَّدَّيْنِ şeklinde kıraat etmişlerdir. Sedd ve Südd, muadil mana ifâde eden sözcükler olup dağ, engel anlamı taşır. İnsanın önündeki mâniye “sedd”; gözündeki mâniye (perdeye) “Südd” denildiği de ifâde edilmiştir. Bir diğer düşünceye göre ise, Südd ism-i mef ‘ul anlamı ifade etmekle birlikte Südd kelimesi Allah’ın yarattığı şeyi ifâde için kullanılır; sedde gelince, mastar anlamı ifade edip beşerin ürettiği şeyi ifade eder. Merhum Elmalılı’nın konuyu izahı şöyledir: “Seddetmek sözcüğü bir boşluğu açıklığı kusursuz kapatmak”. İki nesne vs. ortasında mâniye (perdeye) sedd sözcüğü kullanıldığı gibi dağa da sedd sözcüğü ifade edilir. Hakikaten de burada iki dağ şeklinde tefsiri yapılmıştır. Bir kısmı yaratılmış (Allah tarafından yaratılmış)’ı ifade eden “sin” in zammı ile “Südd” beşerin nezdin de yapılanın fethi ile “sedd” dendiği ifâde edilmiştir. Bir kısmı da önceki mer’i sonraki gayri mer’i demişlerdir. Nitekim iki sedd, yapay (yapma) iki mânia ifade edebileceği gibi iki dağ, yer yüzü, iki deniz gibi hilkî (yaratılmış, tabii), veya mer’i gayr-i mer’i (görünen ve görünmeyen) de ifade edilir. Müfessirler “Seddeyn” i

⁸⁵ A. g. e. 235; Cezerî, *Manzûmetü Tayyibeti’ n-Neşr Fi’l-Kıraati’ l-Aşr*, 89; Pavlûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 86; *Umdetü’ l-Hallân fi İzâh-i Zübdetü’l-İrfân*; 407; el-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti’ n-Neşr fi’l-Kirâati’ l-Aşr*, 270; İbn Cezerî, *Tahrîbû’ t’ t-Teysîr Fî Kirâati’ l-Aşr*, 448; Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teysîr fi’l-kirâati’ s-Seb’a*, 353.

⁸⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân-ı Kerim’in Çağdaş Tefsiri*, C. 5 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990),319; el-Kehf 18/93.

“Cebeleyn”, yani iki dağ diye tefsir etmişlerdir.⁸⁷ سدّ ifadesi birkaç farklı şekilde örnek verilmiştir. Şöyle ki; ilk olarak سَدٌّ ve سُدٌّ sözcüklerinin aynı anlamda olduğu söylenmiştir. Bir diğer görüşe göre ise سُدٌّ sözcüğü yaratılıştan dolayı öyle olanla (sedle) ilgili, سَدٌّ sözcüğü ise, “insan yapısı olanla (sedle)” ilgili kullanılır. سدّ sözcüğü temelde سَدَّدْتُ fiilinin mastarıdır. سَدًّا “Engeller, mânialar⁸⁸ buna benzetilmiştir.” Örneğin, “وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا” “Önlerinden de arkalarından da birer set çekmişsinizdir.”⁸⁹ Buradaki سَدٌّ sözcüğü سُدٌّ şeklinde de okunmuştur. سُدَّةً ise, تِظْلَةً gibi “kapının üzerinde bulunan ve onu yağmurdan koruyan şeydir”. Ayrıca şu sözde olduğu gibi bazen “kapı” anlamında da kullanılır: السُّلْطَانُ الْفَقِيرُ الَّذِي يُفْتَحُ لَهُ سُدُّهُ “Sultanın kapıları kendisine açılmayan fakir”. السداد, السد: İstikâmet, doğruluk, doğru olmak. السَّدَادُ ise kendisiyle gediğin ya da yarığın kapatıldığı şey anlamına gelir. Ayrıca müstear olarak “kendisiyle bir ihtiyacın veya fakirliğin kapatıldığı (giderildiği) şeyle” ilgili de kullanıldığı söylenmiştir.⁹⁰

Bir sonraki kıraat farklılığına geçecek olursak orada da inatçı, sözden anlamayan bir kavimden bahsedildiğini görüyoruz.

لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا...

“...Hemen hemen hiçbir sözü anlamıyorlar...”⁹¹

Aynı ayette yer alan diğer bir kıraat farklılığı şudur: يَفْقَهُونَ lafzını, Kisâî, Hamze ve Halefû'l-Âşîr يُفْقَهُونَ; Nâfî, Ya' kûb, Ebû Câfer, Âsım, İbn Âmir, Ebu Amr, İbn Kesîr yukarıda yazıldığı gibi يَفْقَهُونَ şeklinde okumuşlardır.

يَفْقَهُونَ şeklindeki kıraate göre mana yukarıdaki gibidir. Aşına olmadıkları, dili anlamadıkları veya anlama kapasitelerinin eksikliği nedeniyle, diyalogda oldukları

⁸⁷ A. g. e., 236-237; Cezerî, *Manzûmetü Tayyibeti' n-Neşr Fi'l-Kıraati' l-Aşr*, 89; Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 86; *Umdetü' l-hallân fi İzâh-î Zübdetü'l-İrfân*, 407; el-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kırââti'l-Aşr*, 270; İbn Cezerî, *Tahrîbû' t-Teysîr Fî Kırââti'l-Aşr*, 448; Ebî Amr ed- Dâî, *et-Teysîr fi'l-kırââti' s-Seb'a*, 353.

⁸⁸ el-Kehf 18/ 94.

⁸⁹ Yâ sîn 36/9.

⁹⁰ Râğıp el-İsfahânî, *Müfredât elfâzi' l-Kur'an-ı Kerîm*, 707-708.

⁹¹ el-Kehf 18/93.

kişilerin ifadelerini anlayamadıkları söyleniyor. Dili anlamayan kişiler ise Zülkarneyn' in karşılaştığı kavim idi. Bu kavim kendi dillerinden başka dil bilmedikleri için Zülkarneyn' in sözlerini anlamıyorlardı. Şu hâlde *يُفْقَهُونَ* kelimesinin ayete kattığı anlam “*Onlar anlayışlarının azlığı nedeniyle sözü güçlkle anlarlar*” demektir.

يُفْقَهُونَ kıraatine göre ise; onları dinleyenin ne ifade ettiklerini pek iyi idrak edememesinden muhataplarına ifadeyi anlatmakta zorlandığı anlaşılır. “*Onlar kelâmı zorlukla ifade ederler*”⁹² yani kelâmı yorarlardı. İşitilene yetersiz anlayanlar, kendilerini de yetersiz ifade ederler. Buradaki kıraat farklılığının da anlam genişlemesi şeklinde olduğunu görüyoruz. İlk anlamda *يُفْقَهُونَ* şeklindeki kıraate göre “*Onlar sözleri güçlkle anlarlar*” şeklinde tercüme edildiğinde ayetin ardındaki anlaşılma sebebinin ikinci kıraat farklılığında ortaya çıktığını söyleyebiliriz. İkinci kıraat farklılığının da birinci kıraat farklılığını tamamlar nitelikte olduğunu gözlemliyoruz. Ayette denildiği gibi örnekteki ilk kıraat farklılığı olan *يُفْقَهُونَ* şeklindeki kıraate göre onların sözleri güçlkle anlamasının ve anlatmasının nedenini ilk olarak dil farklılığına bağlanıyor. İkinci olarak diğer kıraat farklılığı olan *يُفْقَهُونَ* şeklindeki kıraat farklılığına göre ise anlama seviyelerindeki düşüklüğün nedenini anlama sığılığı ile açıklıyor. Bu sebeple iki kıraat farklılığını birleştirdiğimizde ayetin anlam yönünden genişlediğini ve tek bir anlamı tamamladığını da söyleyebiliriz. O da şudur ki; dilsel özür ve anlama sığılığı anlatma sığılığını da ortaya çıkarır. Bu yüzden de karşı tarafı ancak kendi sığ düşünceleri çerçevesinde anlayabildiklerini gözlemliyoruz.

---

⁹² Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 237; Cezerî, *Manzûmetü Tayyibeti' n Neşr Fi'l-Kıraati' l-Aşr*, 89; Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 86; *Umdetü' l-hallân fî İzâh-î Zübdetü'l İrfân*;407; el-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 270; İbn Cezerî, *Tahrîbû' t-Teysîr Fî Kırâati'l-Aşr*, 448-449; Ebî Amr ed-Dânî, *et-Teysîr fi'l-Kırâati' s-Seb'a*, 353.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRAATTE USÛL

4.1. İstiâze ve Besmele

İstiâze (الإستعاذة) kelimesi (العوذ) 'den türemiş ve istifâl vezninde olup, "iltica etmek" manasındadır. Kur'ân-ı Kerîm'in 16. Sûresi olan en-Nahl' de Allah Teâlâ "*Kuran kıraatinde (okumak istediğin) olduğun vakit, kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığın!*" diye emretmiştir. Ayetteki sığının emri, namaz haricindeki okuyuşlarda cumhura göre sünnettir. İstiâze yapılması ile ilgili Resûl-i Ekrem'den (s. a. v.) nakledilen pek çok hadis mevcuttur. Bu hadislere göre Rasûlullah (s. a. v.) malum olan (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) lafızlarıyla istiâze buyurmuşlardır. İbnü'l-Cezerî' nin söylediğine göre ise "أعوذ" lafzı Peygamberimiz tarafından çok kullanılan ve nakledilen bir lafızdır.⁹³ İstiâze lafzı farz değildir, vacip de değildir, yalnızca sünnettir. Namaz içinde ve namaz dışında Kur'ân-ı Kerîm kıraatine başlayan bir kimse, başlarken eûzü çekmemişse aklına geldiği vakitte çeker ve kıraatine devam eder. Müslümanlarca bilinen ve çokça ifade edilen bir lafız olan istiâze lafzı أعوذ بالله من الشيطان الرجيم, Kur'ân-ı Kerîm'den bir ayet değildir. Peygamber Efendimiz' den (s. a. v.) sahabe den ve hocalarımızdan biz Müslümanlara ulaşan ve Kur'ân-ı Kerîm kıraatine başladığımızda okunması önem ifade eden değerli bir cümledir. Peygamberimiz Kur'ân-ı Kerîm kıraatine başlayacağı vakit bu cümleyi okumadığına dair bir bilgi bizlere ulaşmamıştır. Aksine farklı yollarla bizlere tavsiye ve öğüt vermiştir.⁹⁴ Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi & Takrîb Usul*'ü adlı eserinde kıraatte usul başlığı altında konuları istiâze bâbı, besmele bâbı şeklinde bablara ayırmıştır. İstiâze babını şu şekilde açıklamıştır;

"Kıraatten önce istiâze ile başlamak sünnettir. Bazıları da Nahl Suresi'ndeki ayette yer alan açık emre binâen vâcib demişlerdir. Kıraat imamlarına göre muhtar olan istiâze nin aşikâr olmasıdır. Her ne kadar Hamza ve Nâfi' den mutlak olarak istiâze nin gizli okunması rivayeti varsa da veya Hamza'dan

⁹³ Nihat Temel, *Kuran Kıraatinde Vakıf ve İbtidâ* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2001), 204; Cezerî, *Tenezzülat-ı-İlahiyye fil-Kıraat-il- Kurâniyye*, thk; Ömer Örtlek (Ankara: Lotus Yayın Grubu,2012), 23-24.

⁹⁴ Temel, *Kuran Kıraatinde Vakıf ve İbtidâ*, 206-207.

ikinci görüş olarak Fatiha'da cehren, diğer sureler de gizli okunması rivayet edilse de muhakkiklere göre namazın dışında istiâze nin aşikâr okunmasını” dile getirir.

Koyuncu, istiâze üzerine vakf ve vasl ın caiz olduğunu söyler. Besmele ister okunsun ister okunmasın ister sûre başı ister sûre ortası olsun durumun aynı olduğunu söyleyerek istiâze nin çeşitlerini şu örneklerle gösterir:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَاسْتَفْتَحَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ⁹⁵

Yukarıda istiâze nin çeşitli örneklerini getirdikten sonra, istiâze konusu başlığı altında yer alan dört alt başlık altında istiâze nin kıraatte uygulama şekilleri olan; kat' 1 küll, kat' 1 evvel vasl' 1 sâni, vasl' 1 evvel kat' 1 sâni, vasl' 1 küll başlıkları altında örnekler getirerek incelemeye tâbi tutacağız.

Kurân' 1 Kerimde Berâe Suresi hariç 113 sureye başlarken eûzü besmelenin bütün kıraat imamlarına göre 4 vecih ile okunması caizdir.

أَعُوذُ   بِسْمِ اللَّهِ   الم⁹⁶

۱ ————— قطع ————— قطع ————— قطع كل

۲ ————— قطع ————— وصل ————— قطع ال وصل اثنان

⁹⁵ Recep Koyuncu, *Kıraat İlmî & Takrîb Usûlü* (İstanbul: Hacıyeviszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2018), 75.

⁹⁶ Sirâceddin Öztoprak, *Kur'ân Kıraat'ı: Kıraat-ı Aşere*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2005), 264.

٣ _____ وصل _____ قطع _____ وصل الاول قطع الثانى

٤ _____ وصل _____ وصل _____ وصل الكل

Bu dört vecih, Berâe Sûresi hariç diğer surelerin herhangi birisinin evvelinden başlandığı zaman, bütün kıraat imamlarına göre caizdir. Böyle olmakla beraber, İbnü'l-Cezerî' nin açıklamasına nazaran, istiâze yi besmeleye vasl edip, besmelede vakf yapmak ki bu üçüncü vecih olur evlâdır. Şayet sûre ortasından besmele ile başlanacaksa, yine bu dört vecih caizdir. Berâe suresine başlanacak ise iki vecih de caizdir.

1. İstiâze üzerine vakf yapmak. (Kat-1 evvel Vasl-1 Sâni)

2. İstiâze yi surenin evveline bağlamak. (Vasl-1 Evvel Kat-1 Sâni)

Kıraat imamlarının tümü, Berâe Suresi'nin öncesinde bismelinin kıraat edilmemesi konusunda icmâ etmişlerdir. Şayet Kur'ân-ı Kerîm kıraatine Berâe Suresi'nin başından değil de herhangi bir yerinden başlanacak olursa, okuyucu besmeleyi okumak veya okumamakta serbesttir. Şayet besmele ile başlanırsa, yukarıda belirtilen dört vecih caiz olur. Eğer besmele terk edilecek olursa iki vecih caizdir.

3. İstiâze üzere vakf yapmak

4. İstiâze yi ayetin evveline bağlamak.⁹⁷

Sureden sureye geçişte ise 5 vecih ile okunabilir:

أَعُوذُ بِسْمِ اللَّهِ الْم ٩٨

١ _____ قطع _____ قطع _____ قطع كل

٢ _____ قطع _____ وصل _____ قطع الولى وصل اثنائى

٣ _____ وصل _____ وصل _____ وصل الكل

٤ _____ سكت بلاسمة _____ ج ح ك يع

⁹⁷ Nihat Temel, *Kur'ân-ı Kerîm Kıraatın da Vakf ve İbtidâ* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2001), 205-206.

⁹⁸ Ebû Amr Osman b. Sâid ed-Dânî, *Et- Teyşîr fî'l-Kirâati' s-Seb'a* (İstanbul: Otto Pretzl, 1930), 16-18; Hâmid b. Abulfettah el-Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân*, (İstanbul: Hilal Yayınları), 6-7; Öztoprak, *Kur'ân Kıraat'ı: Kıraat-ı Aşere*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2005), 264.

Yukarıdaki tabloda sûre den sureye geçişte 5 vecih okunabileceği belirtilmiştir. Bu beş veche (okuyuşa) 10 kıraat imamı sırasıyla şu şekilde dahil olmuşlardır; ج ح ك ف ج ح ك ف dışında kalan kıraat imamları yani İbn Kesîr د ، Âsım ن ، Kisât ر ، Ebû Câfer ، ج جمعistisna olarak Nâfi' nin ل ، ilk râvîsi Kâlûn ب ، da kıraat imamının farklı iki okuyuşundan birini alarak bu ilk üç okuyuşa katılmıştır.⁹⁹ Son iki okuyuş olan سكت بلا وصل (İstiâze yi okuduktan sonra durup besmelesiz olarak sûre ye başlamak) ve وصل ج ح ك ف (İstiâze' den sonra duraksamadan istiâze yi sûre ye bağlamak)'yi sırasıyla ج ح ك ف olarak adlandırdığımız Verş ج ، Ebû Amr ح ، İbn Âmir ك ve Şeyh Yâ' kûb يع ortak olarak almışlardır. Ancak Halef' ül-Âşir خل ، Hamze ف ، yalnızca bu 5 vecihten وصل بلا بسملة okuyuşu alarak istiâze Vücuhat 'ını tamamlamışlardır.¹⁰⁰

4.2. Besmele

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Besmelenin lafzı بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ manası da “*Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlarım.*” Şeklinindedir. Nitekim Suyûtî, *el-Câmius-Sağîr* adlı eserinde besmelenin önemini şu şekilde beyan etmiştir: “Ali'den (r. a.) “İçinden çıkamadığın zor bir bela ile karşılaştığında şöyle söyle: “*Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Üstünlük ve güç yalnızca aziz ve ulu olan Allah'tandır*” rivayet olunmuştur. Bu hikmetli dua ile Allah dilediği her türlü bela ve sıkıntıları izale eder.¹⁰¹ Biz bu bölümde besmelenin tecvit ve kıraat ilimlerindeki yeri konusundan ilerleyeceğiz. İlk olarak sûre evvelinde besmele bahsini inceleyecek olursak; kıraat imamları, sûre başlarında bulunan besmelelerin okunması hususunda ittifak etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm okumaya

⁹⁹ İstiâze bâbında Nâfi kıraat'ı bu beş okuyuşun hepsine tâbidir. İçinde farklı okuyuşları barındıran Nâfi kıraat'ı ravilerinin kendisinden tercih ettiği okuyuşlar etrafında şekillenmiştir. Şöyleki; Nâfi 'nin ilk râvîsi Kâlûn¹, kıraat imamı olan Nâfi 'nin ilk 3 okuyuşuna tabii olmuş Verş ise bu ilk 3 okuyuşa katılmayarak وصل بلا بسملة ve سكت بلا بسملة okuyuşlarına tabii olmuştur. İmam'ı temsilen farklı okuyuşlar icra edilerek Vucûhat' lar raviler arasında paylaşılmıştır.

¹⁰⁰ İstiâze konusundaki bu açıklama bir kaynaktan alınmamıştır çalışmacıya aittir.

¹⁰¹ Celâlettin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *el-Câmius 's-Sağîr*, çev. İsmail Mutlu, Şaban Döğen ve Abdülaziz Hatip, C. 2 (İstanbul: Yeni Asya yayınları, 1996), 896.

başlayacak kişi surenin öncesinde kıraate başlıyorsa besmele ile başlamalıdır. Kur’ân-ı Kerîm’in sureleri içerisinde Berâe dışında tümü hakkında bu hüküm geçerlidir. Berâe suresi ise öncesinde bismelenin okunmaması hususunda imamlar arasında ittifak vardır. Bu ittifaka rağmen yine de besmele ile başlayan olursa onun durumu hakkında farklı fikirler ortaya atılmıştır. İbn Hacer el-Heytemî (ö.975/1567) ve ona uyanlar Berâe suresinin evvelinde besmele kıraat etmek haram, aynı surenin ortasından yahut herhangi bir yerinden besmele kıraati ile başlamak mekruhtur. Bunun nedeni de sûre, kılıçla ilgili nazil olduğu için besmele onun başına yazılmamıştır demişlerdir. Burada er-Remli (ö.844/1440) ve tâbileri ise, “*Berâe suresinin öncesinde besmele mekruh, sûre ortasında ise sünnettir.*” demişlerdir.¹⁰² Sûre ortasında bismelenin okunması konusuna değinecek olursak bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Besmele surelerin ortasından okunmaya başlandığına göre kıraat imamlarının hepsi besmeleyi kıraat etmeyi de etmemeyi de caiz görmüşlerdir. Bu konuda Berâe suresi ile diğer sureler arasında herhangi bir ayırım yoktur.¹⁰³ Yalnız bu hususta Berâe suresinin ortasını, diğer surelerin ortalarından büyük görenler de olmuştur. Ve “*sûre ortasının hükmü, sûre öncesinin hükmüne bağlıdır*” ilkesinden hareket ederek, Berâe ’nin ortasından besmelesiz başlanmasının daha iyi olacağını söylemişlerdir.¹⁰⁴ İki sûre arasında ise bir sureyi okuyup bitirdikten sonra diğerine geçerken, iki sûre arası besmele ile vasl edilebilir veya sekte yapılabilir. Bu konuda da kıraat imamları üç kısma ayrılırlar. İlk olarak birinci grupta Berâe ile Enfâl öncesinde iki sûre arasında besmele ile başlayanlar vardır ki bunlar Kâlun ve İsbahânî’ ye göre İbn Kesîr, Verş, el-Kisâî, Âsım ve Ebû Ca’ fer’ dir. Bu kişiler, Saîd b. Cübeyr’ den nakledilen hadisile amel etmişlerdir. “*Peygamber (s. a. v.) besmele nazil oluncaya kadar surelerin birbirinden ayrıldığını bilmezdi*” hadisi daha önce bismelenin de ayetten sanıldığını onun da diğer surelerin bir parçası olduğunu açıklar niteliktedir. Yukarıda da adlarını zikrettiğimiz imamlara “ehli besmele” (Besmele ehli) denir. Kıraat imamımız Âsım’ ın da katıldığı bu topluluğa göre, üç vecih câizdir.¹⁰⁵

¹⁰² Temel, *Kur’ân Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 207.

¹⁰³ A. g. e., (Sure ortasından maksat, surenin ilk ayeti olmamak şartıyla, onu takip eden ayetler demektir. (bk. el-Büdûrû’ z-Zâhire, 11.).

¹⁰⁴ Temel, *Kuran Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, 208.

¹⁰⁵ A. g. e., 208.

Kat-ı Küll: Besmele de vakıf yapmak ve surenin sonunda vakıf yapmak.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. أَلَمْ

قطع _____ قطع _____ قطع كل

Kat-ı Evvel Vasl-ı Sâni: Surenin sonunda vakıf yapmak, besmeleyi de müteakip surenin öncesine bağlamak.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. أَلَمْ

قطع الأول _____ وصل الثاني

Vasl-ı Küll

Besmeleyi bir surenin sonuna, diğer surenin başına gelecek şekilde bağlamak.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. أَلَمْ

وصل _____ وصل _____ وصل الكل

İkinci grup olan iki sûre arasında besmeleyi terk edenlere değinecek olursak bu veçhin bir tek temsilcisi vardır ki o da İmam Hamza'dır. Hamza birinci surenin sonunda besmeleyi terk ederek ikinci surenin başına vasl etmiştir ki, şu hale göre Hamze yalnız bir vecih ile okumuştur o da vasıldır. el-Ezrak rivayetine göre Verş, Ebû Amr, İbn Âmir ve Yakup'a göre, iki sûre arasındaki besmeleler, beş vecih ile okunur.¹⁰⁶ Yukarıda bismelenin okuyuş tarzları olan bu üç maddeye değindikten sonra geriye kalan son iki maddeye de değinerek konuyu vuzuha kavuşturacağız.

¹⁰⁶ A. g. e., 209.

Sekit Bilâ Besmele

İlk surenin sonuna gelince sekte-i hafife' yi besmelesiz yapmak ve ikinci surenin ilk ayeti ile kıraate başlamak. Buradaki sektenin yapılmasının gayesi, iki sûre arasının ayrıldığına işarettir. Mesela:

الْمَّ سَكَتٍ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Vasl Bilâ Besmele

Besmele olmaksızın ilk surenin sonunu, ikinci surenin ilk ayetine ulaştırmak. Tatbikatı ise şu şekildedir:

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ وصل الْمَّ

İmam Halefû'l-Âşir, iki sûre arasını iki vecihle okur:

Vasl Bilâ besmele = Besmelesiz vasl.

Sekt Bilâ besmele = Besmelesiz sekte.

Açıklama: Genel olarak vasl harekeyle sekte ve vakıf ise sükûn ile yapılır. Sekte ve vasl ile okunan vecihlerde besmele yoktur. Bu açıklanan hükümler, Kur'ân-ı Kerîm'deki tertip itibariyle birinci surenin evvel, ikinci surenin sonra gelmesi şartıyla geçerlidir. Bu iki sûre Fâtiha ve Bakara gibi iki mertebede de olsa durum değişmez. Ancak tertip değişirse yâni birinci sûre sıra itibariyle ikinciden sonra ise meselâ Âl-i İmrân suresinin sonunu Fatiha'nın evveline vasl etmek gibidir. Bütün imamlara göre besmele lazım gelir. Ve hükmüne gelecek olursak Vasl Bilâ besmele ve Sekt Bilâ besmele caiz değildir. Aynı surenin sonunu evveline vasl etmek gibi durum yine aynıdır. Konumuzla ilgili son bir ayrıntıya yer verecek olursak o da Enfâl ile Berâe arasındaki besmelenin okuyuşunun nasıl gerçekleştiğidir ki bunun görselde tatbikatını aktaracağız.

Kıraat imamları, Enfâl ile Berâe arasında üç vecihle kıraat etmişlerdir. Bu vecihlerin tümünde besmele terkedilir. Vecihler şu şekildedir:

Vakf (الوقف): Enfâl suresinin sonunda durarak sekte yapılır ve Berâe suresi ne devam edilir. Tatbikatı şu şekildedir:

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ وقف بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

Sekt (السكت): Enfâl suresinin sonunda sekte yaparak, Berâe 'ye devam etmek.

Tatbikatı ise şu şekildedir:

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ السَّكْتِ بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

Vasl (الوصل): Enfâl' in sonunu, Berâe' nin evveline bağlamak.

Tatbikatı ise şu şekildedir:

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ وَصَل بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

Söylenen bu üç vecih, Berâe suresi tespit itibariyle sonra gelmek şartıyla, diğer sureler arasında da caizdir. Örneğin Bakara suresinin sonunu Berâe' nin evveline vasl etmek gibidir. Fakat bu sûre sıra itibariyle Yusuf Suresi'nin sonunu Berâe 'nin evveline vasl etmek gibi Berâe' den sonra gelen bir sure ise Abdülfettah el-Kâdî' ya göre vakıf lazım gelir. Vasl ve sekte caiz değildir. Berâe' nin sonunu evveline vasl ettiğimiz zaman da durum ayndır.¹⁰⁷

4.3. Kıraat İlminde Med Bahsi

Sözlükte fazlalık ziyadelik anlamında olan med, kıraat literatüründe ise med ya da lîn harflerinden biri sebebiyle sesi uzatarak okumaktır.¹⁰⁸ Başka bir ifadeyle Medd-i tabii üzerindeki med harfinin uzatılmasını bir miktar daha artırmaktır.¹⁰⁹

إذالف اويأوهابعدكسر	او الواو عن ضم لقي الهمز طولا
فان يفصل فالقصر بادره طالبا	بخلفهما يرويك درا ومخصلا
كجئ وعن سؤوشاءاتصاله	ومفصوله في امهامهاامره هالى

İmam Şâtîbî yukarıdaki med bahsi ile ilgili satırlarında ihtisar tarîki' y le tabii, muttasıl ve munfasıl med' leri açıklamaktadır. Şöyle ki; Fetha dan sonra harf-i medden elif 'ا', esreden sonra yâ 'ى' ötredden sonra vav 'و' hemzeye uğrarsa med yapılır. Eğer med harfleri hemzeden ayrı olarak bulunursa kasr veçhine yönel diyen Şâtîbî beyitlerinde bu konuya açıklık getirmiş ve كجئ و عن سؤوشاءاتصاله kelimelerinin med harfinin hemzeye ittisâline

¹⁰⁷ A. g. e., 210-211.

¹⁰⁸ Atıyye Kâbil Nasr, *Ġâyetu'l-murîd fi İlmi' t-Tecvîd*, (Riyad: Mektebetu' l-Harameyn, 1409), 89.

¹⁰⁹ Ebû'l-Hasan Tahir b. Abdilmun' im, *Kitabut' t-Tezkira fi'l-Kıraat*, thk: Abdülfettah Buhârî İbrahim C. 1 (Kahire: 1991), 145; Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Ali İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraati' l-Aşr*, thk, Ali Muhammed ed-Debbâ (Mısır: y. y., t.y.); Ziya Şen, *İbn Kesîr Hayatı ve Kıraat 'i*, (İstanbul: Kitâbi Yayınevi, 2021), 55.

(Medd-i muttasıla) الى في امهالمره kelimelerinin ise Medd-i munfasıla örnek teşkil ettiğini açıklamıştır.¹¹⁰ Med dereceleri kıraat literatüründe Merâtibi Erbaa ve Mertebeteyn olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Fâtiha suresinden Meryem suresine kadar olan kısma Merâtibi Erbaa, Meryem suresinden Kur’ân-ı Kerîm’in sonuna kadar olan kısma da Mertebeteyn denir.¹¹¹

Kırâat-ı aşere imamları arasında Merâtibi Erbaa (Fâtiha suresinden Meryem suresine kadar olan kısım)’da med dereceleri şu şekildedir:

İmam Nâfi (ا)

İmam Nâfi hem hadr hem de tahkik kıraati ile okur.

a) Kâlûn rivayetinde Medd-i munfasıllar 1, Medd-i muttasıllar 2 elif miktarı uzatılır. Ayrıca Kâlûn, Nâfi’ nin hadr kıraatini rivayet etmiştir. Bu kıraat hızlı okumaya daha elverişli olduğu için Kur’ân-ı Kerîm ezberinde ve mukabele okumalarında Nâfi’ nin Kâlûn rivayeti sık kullanılır. (ب د ح جع يع)¹¹²

b) Verş rivayetinde Medd-i munfasıllar da muttasıllar da 5’er elif miktarı uzatılır.

İbn Kesir (ب)

Hadr kıraati ile okunur. Yâni Medd-i munfasıllar 1, Medd-i muttasıllar 2 elif miktarı uzatılır. (ب د ح جع يع)

Ebû Amr (ج)

Hadr kıraati ile okunur. Yani Medd-i munfasıllar 1, Medd-i muttasıllar 2 elif uzatılır. (د ح جع يع)

İbnu Âmir (ك)

Tedvir kıraati ile okunur. Yâni Medd-i munfasıllar da Medd-i muttasıllar da 3 elif uzatılır. (ك ر خ ل)

¹¹⁰ Ebu Abdullah Cemâleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri el-Fasi; *Şerhü’ l-Fasi ale’ ş-Sâtibiyye el-Lealiü’ l-Feride ft Şerhi’ l-Kasîde*, thk. Abdür-rauf b. Ali b. İbrahim Musa, C. 1 (Riyad: Mektebetü’ r-Rüşd, 2005), 224-226.

¹¹¹ Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi Takrip Usûlü* (Konya: Hacıveyiszade ilim ve Kültür Vakfı, 2018).

¹¹² Öztoprak, *Kur’ân Kıraat’ı: Kıraat-ı Aşere*, 68-73.

Âsım (ن)

Tahkik kıraati ile okunur. Yani Medd-i munfasıllar da Muttasıllar da 4 elif uzatılır.
(ن)¹¹³

Kur'ân-ı Kerîm'in nısfından (Meryem suresin den) Kur'ân-ı Kerîm'in sonuna kadar ise şu suretle med olunur:

ب د ح ك ن ر ج ع یع خل olarak adlandırdığımız sırası ile Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Halefû'l-Âşir, Yakup, Âsım, Kisâî, Ebû Câfer yani Kırâat-i aşere imamları Medd-i muttasılda 3 elif miktarı med okurlar. Verş ve Hamze olarak adlandırdığımız ج ve ف ise 5 med okumuşlardır. Durum Medd-i munfasılda ise tamamen farklıdır. ب د ح ك ن ر ج ع یع Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû Amr, Yakub Ebû Cafer, 1 med; ب ط ك ن ر خل Ebû Amr Kâlûn, Dûrî, İbn Âmir, Âsım, Kisâî, Halefû'l-Âşir 3 med; ج ve ف Verş ve Hamze ise Medd-i muttasılda olduğu gibi 5 med okuyarak med kısmından Mertebeteyn bölümünü tamamlamışlardır.¹¹⁴

Ayrıca vasl (ب د ج) konusuna dahil olan ancak vasl'ı gerçekleştirirken içinde med meselesini de barındıran konuyu üstat İbnü'l-Cezerî *Tayyibe* isimli eserinde şöyle açıklamıştır:

وَضَمُّ مِيمِ الْجَمْعِ صَلِّ ثَبِتٌ دَرِي قَبْلَ مَحْرُوكٍ وَبِالْخَلْفِ بَرِي
وَقَبْلَ هَمْزِ الْقَطْعِ وَرَشٌّ وَكَسْرٌ وَ قَبْلَ السَّكُونِ بَعْدَ كَسْرِ حَرَرُوا

Yukarıdaki beyitteki açıklama şu şekildedir: Vasıl halinde cemî mîmînden sonra hemze gelirse “و” ı takdir ederek hulûf ile sıla yaparak okuruz.¹¹⁵ Örneğin انتمو-- انتم انتمو kelimelerinde olduğu gibi. Ancak dikkat edilmesi gereken ince bir konu vardır ki o da buradaki hulufu okuyuşun sahibi simgesel olarak ب harfi ile gösterdiğimiz Kâlun' dur. Kâlun birinci okuyuşunu عليهم şeklinde tahkik okuyuşu ile

¹¹³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, thk: Cemâlüddin Muhammed Şeref, C. 1 (Dâru's-Sahabe li' t-Türas: Tantâ, 2014), 664.

¹¹⁴ Koyuncu, *Kıraat İlmî Takrip Usûlü*, 94-95.

¹¹⁵ Kıraat ilminde hulufu okuyuş dediğimizde ortaya iki okuyuş çıkar, bunlardan birinci okuyuş tahkik okuyuşu ile genel olarak İmam Asım Kıraati' nin Hafis rivayeti kastedilir. İkinci okuyuş ise Kıraat imamının ya müstakil okuyuşudur ya da ravinin Kıraat imamından aldığı farklı okuyuşlar kastedilir.

okurken ikinci okuyuşunu عليهمو kelimesine و takdir ederek, 1 elif med ile okur ve bu okuyuşa da İbn Kesir د ve Ebû Câfer جع de hulufsuz olarak (yani tahkik vechini tekrar etmeden tek bir okuyuş) katılırlar. Beyitlerde anlatılmak istenen başka bir konu ise cemî mîmînden sonra hemze geldiğinde Kâlun'un 2 elif med ile uzatarak yaptığı okuyuştur. Kâlun aynı şekilde عليهمو kelimesini عليهمو şekline dönüştürerek ve iki elif uzatarak okur. Beytin devamında ise Verş için başka bir med kaidesi söz konusudur. Hemzenin makablindeki sakin harf cemî mimi olursa nakil vechi uygulanmaz. Hemzenin harekesini mime nakletmeyiz. 5 elif med ile sıla yaparak okuruz.¹¹⁶ Örneğin; صلاة انفسهم، صلة انفسهمو، صلة انفسهمو şeklinde 5 med ile okuruz. Med bahsinde “Mukaddime” adlı eserin “Tercüme ve Şerhi” olan eserden de faydalanacağız. Eserde med bahsi maddeler halinde açıklanmıştır. Biz de tezimizde bu eserden faydalanarak med konusunu daha farklı bir açıdan bakarak tekrar açıklamaya çalışacağız.

وَالْمَدُّ : لَازِمٌ , وَوَاجِبٌ أَتَى وَجَائِزٌ , وَهُوَ قَصْرٌ تَبْنًا

1- (Medd-i tabîî üzerine ziyade) Med; lâzım, vacip veya câiz hükmünde olabilir. Hem med hem de kasr (Medd-i tabîî) Rasûlullah'ın (s. a. v.) uygulaması ile sabittir.

الْمَدُّ : Burada Med tabiri ile kastedilen medd-i tabîî değil, Medd-i tabîîye ziyade olan (fer' i) med dir.

وهو: dendiğinde ise med kast olunmaktadır.

فَلَا زِمٌ إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفٍ مَدٍّ سَاكِنٌ حَالِيْنٌ , وَبِالطُّوْلِ يُمَدُّ

2- Harf-i medden sonra (aslî) sükûn geldiğinde Medd-i lâzım gerçekleşir. Bu med hem vakıf hem vasl durumunda “tûl” (altı hareke) ile çekilmelidir.

حَالِيْنٌ: Vakıf ve vasıl durumu

وَوَاجِبٌ: إِنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةٍ مُتَّصِلًا إِنْ جُمِعَا بِكَلِمَةٍ

3- Eğer med harfi aynı kelimedede hemzeden önce gelmişse vacip med diye isimlendirilen muttasıl med meydana gelir.

¹¹⁶ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî; Şerhu Tayyibetü' n-Neşr fi'l-Kıraati' l-Aşr, thk: Enes Mihret, (Beyrut: Daru'l-Kütübi' l-İlmiyye, 1997/1418), 53.

وَوَاجِبٌ: Muttasıl meddin “vacip Med” diye isimlendirilmesinin sebebi, bu meddin ittifakla kasr (Medd-i tabiî) ile değil, Medd-i tabii üzerine ziyade bir med ile okunmasıdır.

وجائز : إِذَا أَتَى مُنْفَصِلًا

Med harfi, hemze ile aynı kelimelerde gelmişse caiz med olarak isimlendirilen munfasıl med meydana gelir.

وَجَائِزٌ: Munfasıl meddin caiz diye isimlendirilmesinin sebebi, bir kısım Kurrâ nın bu meddi, Medd-i kasr, bir kısmının ise Medd-i tabi üzerine ziyade med ile okumalarıdır.

أَوْ عَرَضَ السُّكُونِ وَقَفَتْ مُسْجَلًا

5- Ve eğer vakf yapılması sebebiyle medden sonra arızî bir sükûn olmuşsa bu durumda meydana gelen med (Medd-i arız) de caiz med ler den sayılır.

مسجلا: Mutlak olarak bu kelime burada vakfin sıfatı durumundadır. Yani vakıf ister sükûn ister işmâm ile yapılsın ister isteğe bağlı ister zorunlu olsun Medd-i arız hükmü gerçekleşir.¹¹⁷

4.3.1. Yâu’ l-İzâfe (İzâfet Yâ’ sı)

Yâu’ l-İzâfe, kiraat istilahatın da mütekellim şahsa delalet eden zâid bir yâ (ي) harfidir. (الداعى الزراعي) kelimelerindeki yâ (ي) harfleri İzâfet harfleridir.¹¹⁸ İzâfet yâ’ sı başlığı altında ilk olarak zâid yâ’ lar (الياءات الزوائد) bahsine değinecek olursak, bu konuda Hafs ع ve Şu’be ص arasında yalnızca bir ihtilaf vardır ki o da Neml suresi’ nin 36. ayetinde geçen التَّيْنِي kelimesidir. Şu’be, bahsi geçen kelimenin sonunda bulunan (ي) harfini vasl’ en de vakfen de hazfeder.¹¹⁹ İzâfe yâ’ sı, (الياءات الإضافية) yâu’ l-mütekellimden başka bir şey değildir. Mütekellim yâ’ sı bazen isimle bazen fiille ve

¹¹⁷ İbnu’l-Cezerî, Muhammed b. Ali b. Yusuf, *Mukaddime Tercüme ve Şerhi (el-Manzûmetü’ l-Cezeriyye)* çev. Fatma Yasemin Mısırlı, (İstanbul: Elgausnı Yayınevi, 2019), 58-60.

¹¹⁸ Abdülfettah, Abdulgânî el-Kâdî, *el-Vâfi fi Şerhi’ ş-Şâtıbiyye fi l-Kırâati’ s-Seb’a* (Medine: 1983), 183; Fatih Çollak, *Kıraat Alimlerinden İmam Şâtîbî ve eş-Şâtıbiyye Adlı Eseri*, (İstanbul: Özener Matbaası, 2022), 185.

¹¹⁹ Muhammed Nebbân b. Huseyn Mısıri, *er-Riyâş fi Rivâyeti’ l-İmam Şu’be b. Ayyâş*, (.y .y., 2004), (Müellifin kendi web sitesinden: www.quraat.com), 17; Soner Akdağ, *Asım Kıraati’ nin Şu’be Rivayeti* (İstanbul: âşıkane Kitabevi, 2008), 42.

bazen de harfle bitişir. Asım'ın iki râvîsi Hafs ve Şu' be'nin birbirlerine muhalefet ettiği noktalar vardır. İlk olarak Şu' be'nin izâfe yâ' lar ını iskân ile okuduğu yerleri inceleyeceğiz.

Şu'be, (مَعِي) kelimesinin sonunda bulunan (ي) harfini, geçtiği her yerde iskân ile okur. Buna göre kelime (مَعِي - me' î) şeklinde olur. Eğer bu kelimedden sonra hemze-i kat' gelirse, vasıl halinde bir de Medd-i munfasıl meydana gelmiş olur.¹²⁰ Şu'be أَجْرِي kelimesinin sonunda bulunan (ي) harfini, geçtiği her yerde “iskân” ile okur. Buna göre kelime (أَجْرِي - ecrî) okunmuş olur. Eğer bu kelimedden sonra hemze-i kat' gelirse, “vasıl” halinde bir de “Medd-i munfasıl” meydana gelmiş olur.¹²¹ Şu'be, Bakara suresi 125, Hacc suresi 26 ve Nuh suresi 28. ayetlerde geçen (بَيْتِي) kelimesinin sonunda bulunan (ي) harfini iskân ile okur. Buna göre kelime (بَيْتِي-beytî) şeklinde okunmuş olur.¹²² Şu'be, Mâide Sûresi 28. ayetinde geçen (يَدِي) kelimesini ve Mâide suresi 116. ayetinde geçen (أُمِّي) kelimesini, sonlarındaki (ي) harfleri “iskân” ederek okur. Buna göre kelimeler (يَدِي - yedî) ve (أُمِّي - ummî) şekillerinde okunmuş olurlar. Ayrıca her iki kelimedden sonra birer hemze-i kat' geldiğinden “vasıl” halinde birer tane “Medd-i munfasıl” oluşur. Şu'be, İbrahim suresi 22. ve Sad suresi 69. ayetlerinde geçen (لِي) kelimesinin sonunda bulunan (ي) harfini, “iskân” ile okur. Buna göre kelime (لِي - lî) şeklinde okunmuş olur. Şu'be, son olarak Taha suresi 18, Sad suresi 23, Kâfirûn suresi 6. ayetlerinde geçen (وَلِي) kelimesinin sonunda bulunan (ي) harfini, “iskân” ile okur. Buna göre kelime (وَلِي - velî) şeklinde okunmuş olur. Şu' be'nin izafe yâ' lar ını fetha ile okuduğu yerler vardır. Bunlardan biri Bakara suresi 124. ayetinde (عَهْدِي) kelimesinin sonunda bulunan (ي) harfidir ki fethalayarak okur. Buna göre kelime (عَهْدِي -ahdiye) şeklinde okunmuş olur. Şu'be, Saff suresi 6. ayetinde geçen (بَعْدِي) kelimesinin sonunda bulunan (ي) harfini fethalayarak okumuştur. Buna göre kelime (بَعْدِي - badiye) şeklinde okunmuştur.¹²³

---

¹²⁰ A. g. e., 15.

¹²¹ A. g. e., 16.

¹²² A.g.e. y.,16.

¹²³ A. g. e. y.; Akdağ, *Asım Kıraati' nin Şu'be Rivayeti*, 43-44.

4.3.2. Hâ-i Sekte

Bu terim vakf halinde harekeyi belli etmek için kelime sonuna eklenen sakın he harfi için kullanılır. Vasıl durumunda ise okunmaması gerekir. Ancak kıraat imamları bunun okunup okunmaması hakkında farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Bu duruma ماهيه kelimesini örnek olarak gösterecek olursak bazı kıraat imamları *Resm' ül-Mushaf'* a itibar ederek geçiş (vasıl) ve vakıf halinde bu hâ' yı isbat edip okumuşlardır. Bazıları ise vakıf halinde isbat etmiş. Vasıl halinde ise fonetik kökenini dikkate alarak hafzedip okumamışlardır. İmamların hepsi bu konuda rivayet ve nakle göre hareket etmektedirler. Bu hâ-i sektenin yeri vakıf yeri olduğu için ve okuyuş yapan kişi orada durduğu için istirahat hâ' sı da denmektedir. Bu şekilde okuyucu okumayı bırakarak dinlenir.¹²⁴ Başka bir ifadeyle harfî veya harekeyi beyan için bazı kelimelerin sonuna ziyade kılınmış olan sakın he' le' re hâ-i sekt / sekte he'si denir.¹²⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de yedi çeşit kelimedede ve toplam dokuz yerde hâ-i sekt bulunmaktadır. Bu yedi kelime şunlardır:

1. لَمْ يَتَسَنَّهٗ (Bakara 2/259)
2. اِقْتَدِهٗ (el-En' am 6/90)
3. كِتَابِيَهٗ (Hakka 69/19-25)
4. حِسَابِيَهٗ (Hakka 69/20-26)
5. مَالِيَهٗ (Hakka 69/28)
6. سُلْطَانِيَهٗ (Hakka 69/29)
7. مَا هِيَ (Kâria 101/10).

Bu yedi kelimenin vakf halinde hâ-i sekt ile okunmasında, Kıraat imamları arasında ittifak vardır. Vasl halinde ise nasıl okunacağına ihtilaf edilmiştir. Âsım kıraatinde hem vakf hem de vasl halinde bu he'ler sakın olarak okunur. Kezâ Nâfi', İbn Kesîr,

¹²⁴ Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî İbn el-Bâziş, *el-İknâ fi'l-Kırâati' s-Seb'a*, thk. A. Ferid el-Mezîd (Beyrut: 1999), 307.

¹²⁵ Örnek: كِتَابِيَهٗ، مَا هِيَ، قَضِيَهٗ Bkz: Komisyon (Kahire Arap Dil Kurumu), *el-Mu' cemu' l-Vasît*, C. 1 (Tahran: Ofset, ts.), 440.

Ebû Amr ve Ebû Ca' fer de vakf ve vasl halinde bu harfleri sakin olarak okumuşlardır.¹²⁶

Abdurrahman Çetin'in, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi* adlı eserinde diğer kıraat imamlarının vasıl halindeki okuyuşları ile ilgili olarak ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Çetin, bu bilgileri kitaptaki sırasına göre numaralandırarak özetlemiştir. Konuyla ilgili özet şu şekildedir.

1- لَمْ يَنْسَنَّهُ - (el-Bakara 2/259): Hamze ف, Kisâî ر, Ya' kûb بع ve Halefü'l-Âşîr خل, vasl halinde hê' yi hazfederek

فَأَنْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَنْسَنَّا وَأَنْظُرْ إِلَى جِمَارِكَ

şeklinde okurlar. Diğerleri ise hê' yi sâkin olarak okuyup devam ederler:

فَأَنْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَنْسَنَّهُ وَأَنْظُرْ إِلَى جِمَارِكَ

2- اِقْتَدِهِ - (el-En' am 6/90): Hamze, Kisâî, Ya' kûb ve Halefü'l-Âşîr, vasl halinde hê' yi hazfederek:

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدْيِهِمْ اِقْتَدِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا

şeklinde okurlar. İbn Âmir ise hê' yi esreli olarak okuyup

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدْيِهِمْ اِقْتَدِهِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا

şeklinde vasl eder. Diğerleri ise sakin olarak okur:

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدْيِهِمْ اِقْتَدِهِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا

كِتَابِيَهٗ (Hakka 69/19,25) جَسَابِيَهٗ (Hakka 69/20, 26): Ya' kûb, vasl halinde hê' leri hazfederek:

فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَؤْا كِتَابِيَهٗ اِنِّي ظَنَنْتُ

فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهٗ وَلَمْ أُدْر

اِنِّي ظَنَنْتُ اَنِّي مُلَاقٍ جَسَابِيَهٗ فَهُوَ فِي عَيْشَةٍ رَاضِيَةٍ

وَلَمْ أُدْر مَا جَسَابِيَهٗ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ

¹²⁶ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2016), 255-256; Ebü' l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirââti'l-Aşr*, nşr, Ali Muhammed Debbâ, C. 2 (Mısır: t. y); Ebû Amr Osman b. Sâid ed Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kirââti' s-Seb'a*, nşr: Otto Pretzl (1941) (İstanbul: y. y., 1930), 82.

şeklinde okur. Diğer kıraat imamları ise, hê' yi sakin olarak okuyup vasl ederler:

فَيَقُولُ هَاؤُمُ أَفْرُوا كِتَابِيَهٗ اِئِي ظَنَنْتُ
فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتِ كِتَابِيَهٗ وَلَمْ أُدْرِ
اِئِي ظَنَنْتُ اِئِي مُلَاقٍ جَسَابِيَهٗ فَهُوَ فِي عَيْشَةٍ رَاضِيَهٗ
وَلَمْ أُدْرِ مَا جَسَابِيَهٗ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَهٗ

(5) (6) (7) مَالِيَهٗ (Hakka 69/28) سُلْطَانِيَهٗ (Hâkka69/29) مَا هِيَهٗ (Kâria 101/10): Hamze ve Ya' kûb, vasl halinde hê' leri hazfederek:

مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِي هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِي خُدُوهٗ فَعَلُّوهٗ
وَمَا أُدْرِيكَ مَا هِيَ نَارٌ حَامِيَهٗ

şeklinde okurlar. Diğer kıraat imamları ise vakf halinde olduğu gibi vasl halinde de hê olarak okuyup devam ederler.¹²⁷

مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهٗ هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهٗ خُدُوهٗ فَعَلُّوهٗ
وَمَا أُدْرِيكَ مَا هِيَهٗ نَارٌ حَامِيَهٗ

Not: هَلْكَ مَالِيَهٗ ibaresinde, vasl halinde hê' yi sâkin olarak okuyanlara göre hem idğâm hem izhar vechi câiz olmakla birlikte (hafif bir duruşla) izhar ile okumak evlâdır.¹²⁸

¹²⁷ Ebû Amr Osman b. Sâid Ed- Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, nşr: Otto Pretzl, (İstanbul: 1930), 82-105-214-225; Ebû'l -Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, nşr: Ali Muhammed Debbâ, C. 2, (Mısır: ts), 142.

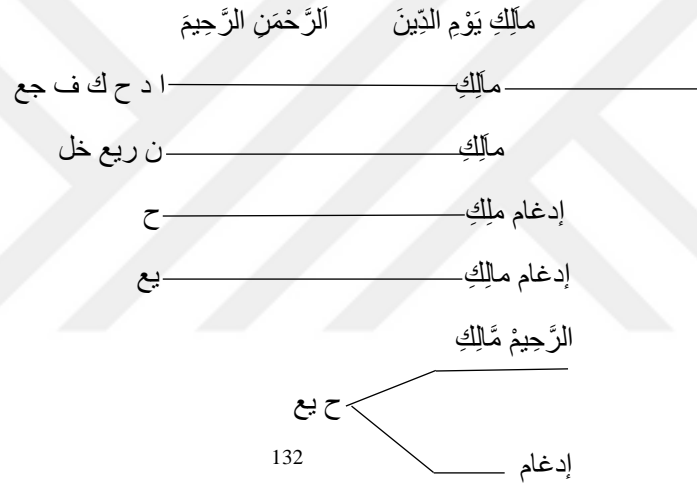
¹²⁸ Çetin, *Kuran Okuma Esasları*, 255-257; Bkz: Abdurrahman b. İsmâil el-Makdisî Ebû Şâme,(665/1267), *İbrâzü'l-Meânî min Hirzi'l-Emânî*, nşr, İbrahim Atve, (Kahire: 1982), 194; Ebû'l- Hayr Muhammed b. Muhammed (833/1429), *en-Neşr fi'l-Kıraati'l Aşr*, thk. Ali Muhammed Debbâ, C.1,(Mısır: ts,),20-21; Abdülfettah Pavlûvî(1252/1836) *Zübdetü'l-İrfân fi Vücûhi'l-Kur'ân*, (İstanbul: ts.),137.

4.3.2.1. İdğâm

Sözcük olarak d-ğ-m (دغم) kökünden gelen idğâm kelimesi, bir şeyi bir şeyin içine katmak, bir harfi diğerine eklemek manasında kullanılan bir isimdir.¹²⁹ Ali Osman Yücel'in *Tayyibetu' n-Neşr* adlı eserinde idğâm-ı kebîr ve idğâm-ı sağîr adlı konuları Cezerî' den örnekler vererek açıklamıştır. Açıklama şu şekildedir;

*Cezerî, Tayyibe'de konuları incelerken Fatiha'dan sonra hemen İdğâmu' l-Kebîr'e yer vermiştir. Bunun sebebini araştırdığımızda, İdğâmu' l-Kebîr'in Fatiha'nın meselelerinden birisi olduğu görülmektedir. Çünkü bu idğâmın örneklerinden ilki olan الرَّحِيمِ مَالِكِ bu surede yer almaktadır demektedir.*¹³⁰

Örneğin, iki ayrı kelimedede aynı cinsten iki harf, ikisi de harekeli bir araya gelirse (ح يع) Ebû Amr ve Şeyh Ya' kûb, bir kere tahkik, bir kere idğâm ile okurlar.¹³¹

¹²⁹ Ebû Abdîrrahman Halil b. Ahmed b. Halil b. Ahmed: *Kitâbu' l-Ayn*, thk. Abdulhamit Hindavi C. 2 (Beyrut: Dâru Kutubi' l-İlmiyye, 2003), 32; Ebû' l Hüseyin Ahmed el-Hemedânî İbn Fâris, *Mu' cemu Mekâyisi' l-Lüğâ*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn, C. 2 (Beyrut: Daru'l-Fikr, t.y.), 284; Yunus İşeri, *Kıraat Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, (İstanbul: Sonçağ Akademi), 175.

¹³⁰ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetu' n-Neşr*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 315.

¹³¹ Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dimyati el-Benna, *İthâfu Fudalâi-Beşer bi' l-Kıraati'l-Erbaate Aşer*, thk, Şaban Muhammed İsmail C. 2 (Beyrut: Alemü' l-Kütüb; Kahire Mektebetü' l-Külliyatı: 1117/1705), 544.

¹³² Mithat Akça, *Takrîb Kâideleri*, (İstanbul: Haciveyisizade İlim ve Kültür Vakfı, 2022), 23.

a) İdğâm-ı Kebîr

Kendisinde bulunan iki harften evvelkisinin harekeli olması ve bunun da idğâm nedeniyle sâkin kılınmasıdır. Bu harfler ister Misleyn ister Cinseyn ister Mütekâribeyn olsunlar, durum aynıdır. Tarifini açıkladığımız idğâm ın birinci kısmı olup kendisine ”İdğâmu’ l-Kebîr’ in denir. İdğâma “İdğâmu’ l-Kebîr’ in” denmesinin 4 sebebi vardır:

- 1- Harekenin sükundan daha fazla vâkî olması;
- 2- İdğâm dan evvel, harekeli harfın sakinleşmesine etkisi
- 3- İdğâm’ sız olarak telaffuz etmenin zorluğu ve bu idğâm ın Mütecâniseyn ve Mütekâribeyn de şamil bulunması.¹³³

İdğâm-ı Kebîr konusuna Üstat Cezerî şu sözleriyle başlayıp devam etmektedir.

مِثْلًا نَجِنْسَانِ مُتَقَارِبًا ن
إِذَا لُتَّقَا حَطَّامِحَرَكَانِ
لَكِنْ بَوَجْهِ الْهَمْزِ وَالْمَدِّ امْتِنَاعًا
أَذْخَمَ، بِخَفْضِ الدُّورَى وَ السُّوسَى مَعَا

Kur’ân-ı Kerîm hattında Misleyn, Mütecâniseyn ve Mütekâribeyn den olan harekeli iki harf yan yana geldiğinde o harfleri, Dûrî ve Sûsî’ nin hulfiyle (izhariyle beraber) İdğâm oku! Lakin bilesin ki hemze ve med İdğâma mânidirler.

Cezerî bu veciz sözleriyle, İdğâmu’l-Kebîr’in hem şartlarını hem sebeplerini hem de mânilerini ifade etmektedir.

İdğâm-ı Kebîr’ in şartları metinde iki olarak gösterilmiştir.

- 1- İster bir ister iki kelimedede bulunsunlar, idğâm yapılacak harflerin yan yana gelmesidir. Bu durumda ya resmi hat ve telaffuzda olur veya yalnız resmî hatta bulunur. (حَلَفَكُمْ، إِنَّهُ هُوَ) kelimelerinde olduğu gibi. Bu şartın geçerli olmadığı (نَزَرُكُمْ، أَنْ) gibi kelimeler müstesnâ.

İdğâm-ı Kebîr’ in sebeplerine gelecek olursak üçtür:

- 1- Mahreç veya sıfat bakımından aynı olan iki harfin yan yana bulunması demek olan “Misleyn” veya “Temâsül”,

¹³³ Ebû’ l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşr*, thk, ed-Dabbâ Ali Muhammed, C. 1 (Mektebetu’ t-Ticâriyye el-Kübra: Mısır, t.y.), 274-75; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetu’ n-Neşr*, 315.

2- Mahreç bakımından aynı sıfat bakımından ayrı olan iki harfin yan yana gelmesi anlamına gelen “Mütecâniseyn” veya “Tecânüs”,

3- Mahreç yahut sıfat veya hem mahreç hem sıfat cihetinden yakınlığı bulunan iki harfin yan yana gelmesine “Mütekâribeyn” veya “Tekârüb ” denir. (لَأَقُولُ لَكُمْ وَقَالَتْ) (طَائِفَةٌ, نَخْلُقُكُمْ) örneklerinde olduğu gibidir ki bunlardan her biri, sırasıyla Temâsül, Tecânüs ve Tekârüb içindirler.¹³⁴

İdğâm-ı Kebîr’ in mânileri

Üstat Cezerî yukarıda belirttiğimiz 123 numaralı beyitte, idğâm’ a mâni iki sebep belirtti ki biri hemze diğeri med dir. Ancak bir sonraki 125 numaralı beyitte de 4 mâni daha zikredecektir ki bunlardan üçü muttefekun aleyh olanlardır. Birinci harfin ya tenvinli ya da şeddeli olmasıdır. Muhtelefun fih olan ise müdğâmın evvelinin ihfâ olmasıdır. İdğâm ın mânileri oldukça fazladır biz konumuzda birkaç tanesine yer vererek idğâm konusunu sonlandıracağız. Cezerî’nin Ebû Bekr Ahmed’in (780/1378) zapt ettiği 16 maddelik idğâm ın mânileri vardır.

1- Müdğâm la müdğâmün fih arasında, tenvin gibi kuvvetli bir engelin girmesi. Çünkü tenvin, telaffuz itibariyle sahîh bir harftir. (وَاسِعٌ عَلَيْهِ) Hâ-i kinayelerde bulunan harfi med ve harfi lîn ler, zayıf harf olduklarından bunlar idğâm’ a mâni olamazlar. (إِنَّهُ هُوَ) de olduğu gibi.

2- Müdğâm la müdğâmün fih arasında hazf bulunması. Aslı (وَمَنْ يَبْتِغِ غَيْرَ) olan ve şart manasına kullanılan (مَنْ) den dolayı, yâ’ sı cezm alameti olarak hazfedilen (وَمَنْ يَبْتِغِ) da olduğu gibi. (Ki Ebû Amr’ ın buradaki idğâm vechi nassa istinat eden bir istisnadır.)

3- Müdğâmın şeddeli olması (فَنَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ) de olduğu gibi.¹³⁵

¹³⁴Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kırâati' l Aşr*, thk: ed-Dabbâ Muhammed,C.1(Mektebetu' t Ticâriyye el- Kubrâ, Mısır, ts),278;Ebû Bekr Ahmed(İbnu' n-Nâzım) el-Cezerî(8591455): Şerhu Tayyibeti' n- Neşr, thk: Ali Muhammed ed-Dabbâ,(Mustafa' l- Bâbi ' l-Halebî, Mısır,1950),59.

¹³⁵Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetu'n-Neşr*,317; Ebû Bekr b. Ahmed, *Kitâbü' l-İlâm fî Ahkâmi' l-İdğâm*, (y z. s k. Kılıç Ali Paşa k s m. 1029/17), 198a.

b) İdgâm-ı Sağîr

Müdğam olan ilk harf sâkin, kendine idğâm olunan müdğâmün fih ikinci harf harekeli gelirse bu şekil İdgama idğâm-ı sağîr denir.¹³⁶ Her kıraatte bulunan bu şekil İdgama, icrası (yapılması) kolay ve İdgâm' ı Kebîr 'e göre Kur'ân-ı Kerîm'de sayıca çok daha az bulunması durumundan bu isim verilmiştir.

Misaller: قَدْ تَبَيَّنَ، قُلْ لَكُمْ، رِبْحَتْ تِجَارَتُهُمْ، مَنْ يَعْمَلْ¹³⁷ مِنْ رَبِّهِمْ قُلْ رَبِّ يَزِيدُهُمْ نِعْمَةً وَيَجْعَلْ لَكُمْ رِبْحًا وَغَيْرَ ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْآيَاتِ الْكُبْرَى. ﴿16﴾¹³⁸

فَمَا رِبْحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿16﴾

ادغام الصغير ————— ا ح ك ن ف ر ي ع خ ل

ادغام الصغير صلة ————— ب د ج ع

Yukarıda Bakara suresi 16. ayette رِبْحَتْ تِجَارَتُهُمْ kelimesinde kıraat farklılıklarının zikredildiği Aşere Mushaflarında ادغام الصغير şeklindeki okuyuş değişikliği zikredilmemiştir. Bunun nedeni ise bu kuralın daha ibtidâi bir konu olan tecvit bahsinin konusu olması ve tecvit kurallarının bilinmesi durumunda şifahi olarak bu kuralın toplumda yerleşmesidir. Ayrıca bütün kıraat imamlarının ortak okuyuşu olduğu için idğâm-ı sağîr, kıraat farklılıklarından Ferş ve Usul yönünden bir farklılık olarak görülmemektedir. Bu farklılık genel olarak kıraat ilminin değil tecvit ilminin konusu altında değerlendirilir.¹³⁹

4.3.3. Sıla الصلة

Sıla, harekesine uygun müfret, müzekker, gâib zamiri lafzî bir harfi med ile uzatarak yani sıla yaparak okumayı öngören mefhumdur. Harekesi damme olan vav (و), kesre olan ise yâ (ي) ile uzatılır. Mesela (عِنْدَهُ) kelimesinde vav (عَلَيْهِ) kelimesinde ise yâ (ي)

¹³⁶ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid Istılahları*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1990), 70; Mehmet Ünal, *Kur'ân-ı Kerîm'in Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, (Konya: Hacıveysizade İlim ve Kültür Vakfı, 2019), 150.

¹³⁷ Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm Okuma Esasları*, 236.

¹³⁸ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Yusuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l Aşr*, thk, Şeyh Zekerıyya Umeyât, C.1 (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmıyye, 2011), 275.

¹³⁹ Aça, *Takrîb Kâideleri*, 8.

harfi ile uzatılır. Sıla yine cemi miminin harekesine uygun bir harf-i med ile uzatarak okumayı ifade eden bir kavram olarak da bilinir. Bu mim harfi damme ile uzatılır. Mesela (عَلَيْهِمْ) kelimesi (عَلَيْهِمُو) şeklinde telaffuz edilir. Bu durumu bazı alimler mimin dammesi veya mimin ref'i şeklinde niteler.¹⁴⁰ عليكم،منكم،ابصارهم،عليهم gibi cemi zamirlerini vasl halinde Kâlun bir kere tahkik, (tahkik okuyuşundan kastedilen genellikle Âsım kıraatinin Hafs rivayetidir) bir kere de sıla ile okur. İbn Kesîr ve Ca'fer ise doğrudan sıla (arada tahkik okuyuşu olamadan doğrudan farklı Vücuhat ın uygulanması) ile okur.¹⁴¹

عليهم = عليهموا،منكم = منكموا،ابصارهم ،ابصارهموا

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا

وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ

ب ————— ١

ب —————

صلاة ————— ب د ج ع

صلاة ————— ب د ج ع

ب ————— ٢

صلاة

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ.....قُلُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصَلِحُونَ

ب ————— ١

٢

صلاة ————— ١ ————— ب د ج ع

ب ————— ٢

Cemi' zamirinden sonra hemze gelirse:

(ب) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمَنُوا Kâlûn, bir kere tahkik;

(ب ،إصْبِهَانِي،دجع) Ebu Ca'fer, İbn Kesir, Kâlun bir elif sıla ile okurlar.

(ب ،إصْبِهَانِي) bir kere de iki elif sıla ile okur.

¹⁴⁰ Yavuz Fırat, *Tecvit ve Kıraat İlmi Terimler Sözlüğü* (İstanbul, Hacıyeviszade İlim ve Kültür Vakfı, 2018),143.

¹⁴¹ Aça, *Takrîb Kâideleri*, 29.

(ا ز ر ق) ise beş elif sıla ile okur. Cemi zamirinden sonra hemze gelirse (l) Nâfi' için ise Medd-i munfasıl olur.

فَتَنَّهُمْ الْآنَ قُلُوبًا	رَبِّهِمْ الْأَكَاثِرَ عَنْهَا.
ب ————— ا ————— ب	ب —————
ب دجع ————— ٢	ب دجع ————— ١
ب ————— ١ — ١	ب ————— ٢
ب ————— ٢ — ٢	ج ————— ٥ — ٥
ج ————— ٥ — ٥	

وَلَا أَقُولُكُمْ إِنِّي مَلَكٌ

ب ————— ١
ب دجع ————— ١
ب ————— ٢
ب ————— ٢
ج ————— ٥ — ٥

142

Küçük Meddi Sıla

Küçük Meddi Sıla: O zamir olan ha' nın sılasıdır. Med yâ' sı ile mecrurdur ve med vâv' ı ile mazmum dur. Onun şartı ise kat' ı hemzesinin olmamasıdır. Ceremî' nin *Mu' cemu Ulûmi'l Kurân'* ı adlı eserinde ayetlerden örnekler getirilerek aşağıda konu pekiştiriliyor.

القيامة: ١٦ (لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ) ٥٧ : هود (وَلَا تَضْرِبْهُ شَيْئًا)

Burada Medd-i tabii iki hareke miktarı uzatılır. Mezhepleri sıla olan bütün Kurrâ la ra göre böyledir. Daha sonra “ها” demek hê-i el-kinaye demektir. Bu da şunun gibidir; (فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى) ise عبس (١٠) hâ' nın sılasını sabit kılan ve dolgun bir med yapan kişi Bezzî' dir. Çünkü ها den sonra gelen تا şeddeldir. Ve bu tür تا lar Bezzî' nin 'ları diye adlandırılır.

Büyük Medd-i Sıla

“Ceremî” eserinde büyük Medd-i sıla konusunu açıklıyor. O da şu şekildedir; Büyük Medd-i silaya gelince bu da med yâ' sı ile gelen mecrur zamir olan hâ' nın sılasıdır. Ve vav meddi ile gelen mazmum hâ' nın sılasıdır. Bunun şartı ise kendinden sonra

¹⁴² A. g. e., 29-30.

hemze ‘i kat’ ı olmasıdır. Büyük Medd-i sıla munfasıl caiz med çeşitlerindedir. Bu da şunun gibidir; (رَبِّهِ أَحَدًا ۱۱۰ الكهف (وَلَمَّا أَسْلَمَ) آل عمران: ۸۳). Kurrâ ların bu med konusundaki görüşleri ise şöyledir: Verş ve Hamza altı hareke ile meddi doyurma görüşündedirler. Ya ’kup, Sûsî, Ebu Amr ve Ebû Ca’ fer kendilerinden gelen rivayete göre iki hareke miktarı kasr etmeyi seçmişlerdir.¹⁴³

4.3.4. İdğâm الادغام

İdğâm ikinci harf şeddeliymiş gibi iki harfi tek bir harf olarak telaffuz etmektir. Yani birinci harfi ikinci harfe katarak okumaktır. Mesela (ارْتُمُّ) kelimesini (ارْتُمُّمُ) şeklinde okumaktır. İlk dönem âlimlerinin bazısına göre idğâm kelimesi ile ihfâ kastedilmektedir. Yani idğâm ihfâ anlamına da gelmektedir.¹⁴⁴

İdğâm Bilâ Ğunne

Nûn’ u sâkin yahut tenvin den sonra يَرْمُلُونَ ifadesinin لُ harflerinden herhangi biri bulunursa ğunnesiz idğâm (İdğâm Bilâ Ğunne) olur ve tam idğâm olunur. Ve tatbikatı da aşağıdaki gibidir.¹⁴⁵

مِنْ رَبِّهِ = مَرُّ رَبِّهِ   غُفُورٌ رَّحِيمٌ = غُفُورٌ رَّحِيمٌ
مِنْ لَدُنَّا = مِنْ لَدُنَّا   خَيْرٌ لَهُمْ = خَيْرٌ لَهُمْ

4.3.4.1. Beyne/Taklîl بين

Kıraat ilmi ıstılahlarından olan “beynebeyne”, beyne’ l-feth ve’ l-imâle (بين الفتح والامالة) ifadesinin ihtisar edilmiş şeklidir. “Taklîl”, “imâle-i mutavassıta” ve “imâle-suğrâ” gibi terimler de “beyne-beyne” ıstılahı için kullanılmıştır. Fetha harekesi ile kesre harekesi arasında harfin fethaya daha yakın yahut elifi (أ) yâ (ي) ya biraz meylettirerek kıraat edilmesini ifade eder. Ve diğer şekilde izah etmek gerekirse elif-i mutavassıt,

¹⁴³ İbrahim Muhammed Ceremî, *Mu’ cemu Ulumi ’l Kur’ân-ı Kerîm: Ulumu’ l-Kur’ân-ı Kerîm, et-Tefsir, et-Tecvid, el-Kıraat* (Dımaşk: Dâru’ l-Kalem, 2001), 253-254.

¹⁴⁴ A. g. e., 20; Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlimleri Terimler Sözlüğü*, 35.

¹⁴⁵ Tayyar Altıkulaç, *“Tevvîd ’ul Kur’ân, DİA* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983), 29; İbrahim Muhammed el- Ceremî, *Mu’ cemu Ulumi’ l-Kur’ân*, (Dımaşk: Dâru’ l Kalem, 2001), 22.

tam bir imale arasında bir sesle telaffuz edilmelidir.¹⁴⁶ Elif harfini fetih ile imâle-i kübrâ arasında bir halde okumak gerekir. Buna “imâle-i suğrâ,” beynebeyne” ve “iki telaffuz arası” gibi isimler de verilmektedir. Beyne ibaresi yerine mütekaddimûn âlimlere göre taltîf تَلطِيف, mulattaf المَلطَف, terkîk, imâle-i mutavassita, imâle-i vustâ, imâle-i yesîre, imâle-i dâife (امالة ضعيفة) imâl-i latîfe, beynebeyne, beyne’ l-kesr ve’ t-tefhim, beyne’ l-kesr ve’ l-feth, beyne’ l-imale ve’ l-feth, beyne’ l-imâle ve’ t-tefhim ve imâle-i ğayr-i hâliisa tabirleri kullanılır.¹⁴⁷ Konuyu daha detaylı inceleyecek olursak şu şekilde bir açıklama yapabiliriz: Ayrıntıları kendi içinde olmakla beraber Verş tüm zevât-ı yâ ve zevât-ı râ’ lar da ve başlarının bazısında mevcut olan hurûf-ı mukataalarda taklîl yapar. Konunun daha anlaşılır olması için şu şekilde sınıflandırma yapabiliriz:

a. Zevâtü’ r-râ’ ların da tek bir vecih şeklinde taklîl ile okunması.

b. Zevâtü’ l-yâ’ la ra gelince iki vecih şeklinde taklîl ve fetih ile okunur. Görünüşe göre bu durumda Zevâtü’ l-yâ gibi görünen ancak gerçekte على, لدى, زكى ve الى olan kelimeler hariçtir.

c. Nihâyetinde sonu elif ve râ harfiyle beraber biten التَّار ve الْقَرَار gibi sözcüklerde ise yine bir vecih olarak taklîl ile kıraat olunur. Son olarak bu duruma الْجَار, الْجَبَّار ve الرَّكْم kelimeleri istisnadır. Örneğini verdiğimiz bu cümlelerde adem-i taklîl yani fetih vechi de vardır.¹⁴⁸ Kıraat imamları çeşitli kelimeleri beyne ile okur. Örneğin; التَّورِيَّة lafzını, Nâfi kıraatinin Verş rivâyetî taklîl (beynebeyne) ile okur. Ancak bu okuyuşta yalnız değildir. Verş ج ile bu okuyuşta imam Hamza ف’da katılır.¹⁴⁹ Başka beyne’ li okuyuş

¹⁴⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Şu’ le el-Mûsılî, *Şerhu Şu’ le ale’ ş-Şâtibiyye, el-Müsemman Kenzu’l’ l meânî şerhu hirzi ’l-emânî Kenzu’l-meânî* (Mısır: el-Mektebu’r-Reîsî, 1954), 174; Ebû’l- Hayr Muhammed b. Muhammed İbnu’ l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ, C. 2 (Beyrut: y. y. ,t.y.,), 30; Fatih Çollak, *Kıraat Âlimlerinden İmam Şâtîbî ve “eş-Şâtibiyye” Adlı Eseri*, (İstanbul: Özener Matbaası, 2002),147.

¹⁴⁷ Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlimleri Terimler Sözlüğü*, 86; Ceremî, *Mu’ cemu Ulûmi’l-Kur’ân-ı Kerîm*, 102.

¹⁴⁸ Bekir Çetintaş, “*Kirâat-ı Seb’a Usûl ve Kâideleri*” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 46.

¹⁴⁹ Öztoprak, *Kur’ân Kıraat’ı: Kıraat-ı Aşere*, 78.

gerçekleştiren kıraat imamı ise Ebû Amr' dır. Ebû Amr mukatta harflerinden ر'nın r'sını كهيعص'nın sını, طه'nın ه'sını imâle ile حم'ler in ح'sını, taklîl (beynebeyne) ile ادنى-احدى-اعتدى-القتلى-الانثى-الاذى-موسى-ابى-وليهم-سعى-اصطفى-بلى-ترضى-الدنيا-عسى-متى- عيسى gibi elif-i meksure ile biten kelimeleri, taklîl (beynebeyne) ile okur.¹⁵⁰

أَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

ادك ن جمع يع

بين—ح ح

اماله—ف ر خل

Yukarıda aşere tariki ve indirac usulüne göre hazırladığımız çalışmamızın temelini oluşturan Kehf Sûresi örneğimizde konumuz ile bağlantılı olarak beyneli bir okuyuş söz konusudur. Bu örnekteki beyneli okuyuşu şu şekilde açıklayabiliriz. Örnekte ilk okuyuşta beyneli bir okuyuş olmasa da kıraat imamlarından aldıkları farklı okuyuşları seçen raviler imamları temsilen çeşitli okuyuşlar gerçekleştirirler. Burada Nâfi' kıraati 'nin Verş rivayeti ikinci satırdaki okuyuşta beyneli okuyuş gerçekleştirmiştir. Bu okuyuş tamamen ilk okuyuştan bağımsız değildir. İmam Nâfi' 'nin kıraatindeki beyne' li okuyuş imamı temsilen ravisi Verş tarafından icra edilmiştir. Yani Nâfi' kıraatinde hem tahkik hem de beyne diyebileceğimiz hulûf' lu bir okuyuşla iki okuyuş söz konusudur. Bu ilk okuyuşta İmam Nâfi' 'nin ilk ravisi Kâlun Vücuhat ta görsel olarak zikredilmemiştir. Bunun sebebi ise Kâlun'un İmam Nâfi' 'nin ilk okuyuşuna tabii olması ve hali hazırdaki bu okuyuşla geçmiş olarak kabul edilmesi ve bu sebeple adının zikredilmemesidir. İkinci olarak beyneli okuyuş gerçekleştiren kıraat imamı Ebû Amr ise hulûf süz olarak yani alternatif bir okuyuş olmadan beyneli bir okuyuş gerçekleştirmiştir. Verş ve Ebu Amr' ı aynı okuyuş altında zikredebilmemizin sebebi ise örneğimizde Medd-i muttasıl ve Medd-i munfasıl gibi imamların farklı med derecelerinin olduğu bir örnek teşkil etmemesidir. Bu sebeple farklı imam ve ravinin okuyuşu bir okuyuşta toplanarak Vücuhat tamamlanmış olur.¹⁵¹

¹⁵⁰ A. g. e., 111.

¹⁵¹ Bkz. Beyne bahsine ait bu açıklama çalışmacının kendisine aittir. Hiçbir kaynaktan alınmamıştır.

4.3.4.2. إمالة İmâle

Bir şeyi bir tarafa yönlendirmek meylettirmek anlamında olup meyl kökenli bir fiildir. İlmî kıraate göre imâle fetha harekeyi kesreye elifi yâ' ya doğru meylettirmektir. İmâle fethayı kesreye veya elifi yâ ya yaklaştırırken ifrata kaçmadan, tamamen bir kesre veya yâ telaffuz etmeksizin kıraati icra etmektir. İmâle Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu fasih lügatlerden biri olup, Esed ve Kays kabilelerinin kullandığı lehçedir.¹⁵² Binaenaleyh kıraat imamları aralarında çeşitli şartlar altında imâle li okuyuşlar gerçekleştirmişlerdir. Bunlardan bazıları sırasıyla şu şekilde icra edilmiştir. Ebû Amr' ın râvîlerin den Dûrî اناس lafzının sonu mecrur olduğunda imâle ile okur.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيَحِبُّونَ الْمُنَافِقِينَ

ط _____ إمالة

Yukarıdaki örneğimizde kıraat ilmindeki Vücuhat kısmında sıra imale bahsine gelene kadar birçok farklı Vücuhat vardır. Ancak konumuz Ebu Amr' ın râvîsin' e ait olan imale bahsi olduğu için kısaca o kısım gösterilmiştir. Burada Ebû Amr' ın ilk râvîsi olan Dûrî tercihen imamından aldığı imâle li okuyuşu gerçekleştirmiştir. İmam Ebû Amr' ı ح 1 temsilen Dûrî tarafından النَّاسِ lafzında gerçekleştirilen imâle li okuyuşla birinci kıraat farklılığını gerçekleştiren Ebû Amr ح ikinci râvîsi Sûsî ى ile de بِمُؤْمِنِينَ kelimesindeki ibdalli okuyuşu gerçekleştirmişlerdir. Bu şekilde imamı temsilen her iki ravi tarafından ibdalli ve imâle li okuyuş imamın adı zikredilmeden ravi ler tarafından gerçekleştirilmiş ve İmam Ebû Amr' a ait okuyuş tamamlanmıştır.

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا

ح ل ن ر ي ع _____

م ف _____ إمالة

ب د ج ع _____ صلة

¹⁵² Ebû'l-Fadıl Cemaluddin Muhammed b. Mukrim b. İbn Mânzûr el-Mısırî, *Lisânu 'l-Arab*, (Beyrut: Dâru' s-Sâdir) meyl, md.; Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dimyati Abdulğâni eş-Şâfiî, *İthâfu Fudalâi 'l-Beşer fi 'l-Kırâati 'l-Erbeati Aşer*, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ (Mısır:y.y.,1359), 247; Çollak, *Kıraat Alimlerinden İmam Şâtîbî ve eş-Şâtîbiyye Adlı Eseri*, 167.

Başka bir imâle li okuyuş ise İbn Amir'in ك râvîsi İbn Zekvân 'ın جاء، شاء، تورية، م gibi kelimelerde ve Bakara suresindeki فَزَادَهُمُ اللَّهُ kelimelerindeki imâle dir. İmam Hamze ise; جاء-شاء-خاب-طاب-خاف-حاق-ضاق-زاد-ران-زاعغ; gibi bu kelimeleri imâle ile okur. Yukarıda İbn Zekvân م için kullandığımız Bakara suresindeki فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ ayetindeki زاد kelimesinde imam Hamze ف de İbn Zekvân م gibi imâle li okuyuş gerçekleştirmiştir. Ancak bu kuralın iki istisnası vardır Ahzap suresindeki وَإِنزَاغَتْ وَأَم زَاغَتْ الْأَبْصَارَ ve Sad suresindeki وَأَم زَاغَتْ الْأَبْصَارَ ayetinde زَاغَتْ lafzında imam Hamze ف imâle yapmaz.¹⁵³

4.3.5. Sekte السكيت

Sekte sâkin bir harf üzerinde kısa bir müddet vakf süresinden daha az nefes almaksızın sesi kesmektir.¹⁵⁴

Sekte tabiri birkaç mana ya gelmektedir:

a. Okuma esnasında nefes almaksızın sesi bir müddet kesmektir. Sekte yapmakla geçen zaman vakıf yapmaktaki zamandan daha azdır. Sekit kavramı sekte-i hafife, (سكت لطيفة) sekte-i kasîra (سكت قصير), sekte-i latîfe (سكت لطيفة), sekte-i muhtelise (سكتة مختلصة), sekte-i yesîra (سكتة يسيرة), vakfe-i hafife (وقففة خفيفة) ve vakîfe (وقففة) diye de ifade edilir.

b. Mütakaddimûn alimlerine göre ise sekit kavramı vakf yerine kullanılmaktadır. Mesela (سلاسا) kelimesinde elif üzere durmayı elif üzerinde sekte yapmak diye izah etmişlerdir.¹⁵⁵

Sekte başta Hamze ف olmak üzere, İbn Zekvân م, Hafs ع, Ruveys حه ve İdris سه gibi kıraat imamlarından rivayet edilmiş olup Kurrâ arasında bu veche en fazla itina gösteren İmam Hamze' dir.¹⁵⁶ Sekte konusu oldukça geniş bir konu olduğu için

¹⁵³ Bu kısımdaki örnek okuyuşlar konunun daha iyi anlaşılması için çalışmacı tarafından oluşturulmuştur. Hiçbir kaynaktan alıntı yapılmamıştır.

¹⁵⁴ Ali Muhammed ed-Debbâ, *el-İdâe fî beyâni Usûli l-Kırâa*, (Mısır: 1357/1938), 42.

¹⁵⁵ A. g. e., 129.

¹⁵⁶ Ebû l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnu' l-Cezerî ed-Dımaşkî, *en- Neşr fî l-Kırâati l-Aşr*, C.1, nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ, (Mısır: y. y., ts.),420.

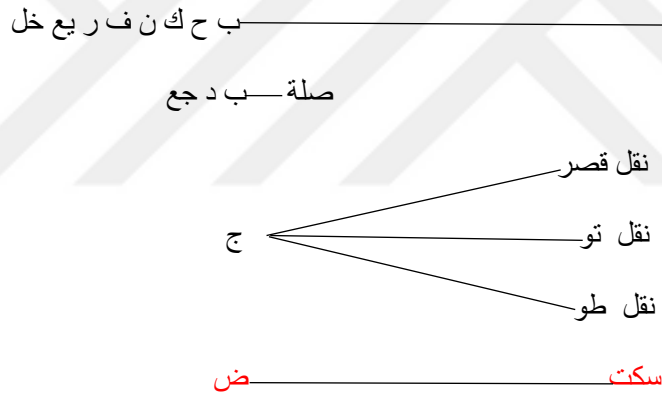
muhtasar bilgi olarak tek bir imamın görüşüne yer vermek konunun toplanması açısından faydalı olacaktır. “Hamze ف, ayet sonları yahut secavendler sebebiyle veya zorunlu olarak durulan herhangi bir cümlede hemze dahil ise bu durumda hemzenin kelime içerisinde olduğu konumu göz önüne alarak sekiz, nakil veya (ıskât ve teshîl gibi) tahfif vecihleri yapılır görüşündedir. Bununla birlikte ravi nin de bu konuda ihtilâfı mevcuttur.¹⁵⁷

İmam Hamze ف için sektenin çeşitleri vardır.

4.3.5.1. Sükûndan Sonra Hemze Gelmesi

Sektenin bu türü, birinci olan kelimenin cezimli olan son harfiyle, ikinci kelimenin ilk harfi olan hemze arasında gerçekleşir. Hamze, bu yapıyı taşıyan iki kelime ortasında, telaffuzu bütünüyle koparmayacak biçimde, nefes almaksızın hafif ve hoş bir sekite yapar ki maksat, gizli kalır korkusuyla hemzeyi iyice belli etmektir.¹⁵⁸

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ٥٣

Görüldüğü üzere وَإِذْ آتَيْنَا kelimesinde sükûndan sonra hemze gelmiş ve sekiz bu şekilde gerçekleşmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir konu vardır ki o da yukarıdaki sekiz konusu için oluşturulan Vücuhat şemasında imam Hamze' nin ilk

¹⁵⁷ Çetintaş, *Kıraat-ı Seb'a Usûl ve Kâideleri*, 71; Çetin, *Kuran Okuma Esasları*, 250-251-252; Ceremî, *Mu' cemu Ulûmi 'l-Kur'ân-ı Kerîm*, 166.

¹⁵⁸ Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osman ed-Dânî, *et-Teyisîr fi 'l-Kirââti' s-Seb'*, nşr, Otto Pretzl, (İstanbul: 1930), 62; Abdulkerîm b. Abdussamed Ebû Ma 'şer et- Taberî, (ö. 478/1085), *et-Telhîs fi 'l-Kirââti' s-Semân*, nşr. M. Hasen Ukayl Mûsâ, (Cidde: 1412/1992), 169; Cezerî, *en-Neşr*, C.1, 419-420; Necdet Çağıl, *Kıraat Olgusu Çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'in Belâğat ve Fonetik Yapısı*, 1. bs. (Ankara: Avrasya Yayınları: 200), 362.

okuyuşunun tahkik okuyuşu olması ve sekite li okuyuşunu ilk râvîsi olan Halef ile gerçekleştirmesidir. Hamze 'nin ikinci râvîsi olan Hâllad ق, İmam Hamze ف'nin ilk okuyuşu olan tahkik okuyuşu ile gerçekleştirmiştir. Bundan dolayı sembol olarak görselde zikredilmemiştir.¹⁵⁹

4.3.5.2. Kelimenin Lâm-ı Târif Alması

Hangi kelime olursa olsun, başına ال takısı (lâm-ı târif) bulunduğu vakit, Hamze ف o kelimedeki sekite yaparak, el takısını asıl kelime kökünden hafif bir şekilde ayırır.¹⁶⁰

وَبِالْآخِرَتِمْ يُوقِنُونَ

ب ح ك ن ق ر ي ع خ ل

صلة ————— ب د ج ع

نقل قصر ترقيق
ج
نقل توسط ترقيق
نقل طول ترقيق

سكت ————— ف

Görüldüğü üzere İmam Hamze' nin ف kelimenin lâm-ı tarif alması durumunda sekite li okuması mevzu bahis dir. Yalnızca burada dikkat etmemiz gereken mesele diğer örnekteki وَإِذْ أَنْتَبْنَا kelimesinde sekitenin Hamze tarafında hulûf lu olarak okunmuş olmasıdır. Yani ilk okuyuş olan tahkik okuyuşu olarak (genelde Asım kıraati kastedilir) ikinci okuyuş ise sekite li okuyuş olarak okunmuştur. Ancak ال kelime söz konusu olduğu bu durumda ise tek bir okuyuşla (sekite) diğer kıraat imamlarından ayrı müstakil bir okuyuş gerçekleştirmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁹ İmam Hamze 'nin sekite konusuna örnek teşkil eden bu kısım yukarıdaki konuya bağlı kalarak konuya açıklık getirmek amacıyla çalışmacı kendi bilgi birikiminden faydalanarak oluşturmuş ve hiçbir kaynaktan faydalanılmamıştır.

¹⁶⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, C.1, 420.

¹⁶¹ Bu kısım sekite 'li okuyuşta İmam Hamze 'ye ait farklı okuyuşların konu alındığı kısmın devamı niteliğinde çalışmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.3.6. Medden Sonra Hemze Gelmesi

Bu, ayrıık med ve bitişik med olarak iki farklı şekilde gerçekleşir. Ayrıık medde, بَمَا bitişik medde ise انزل، قالوا مَنَا، يَا أَيُّهَا kelimeleri örnek olarak gösterilebilir.¹⁶² Hamze için ayrıık medden sonra hemze gelirse şu şekilde meddedilir.

وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ.....

فتحة ————— ٢ ————— ب ح

صلة ————— ب ج ع

١ ————— ٢ ————— د

٢ ————— ب ع

٣ ————— ٣ ————— ل ر

إمالة ٣ ————— م خ ل

٤ ————— ٤ ————— ن

٥ ————— إمالة ٥ ————— ف

نقل — فتحة نقل ٥ ————— ج

سكت — ٥ سكت ————— ٥ ————— ض

163

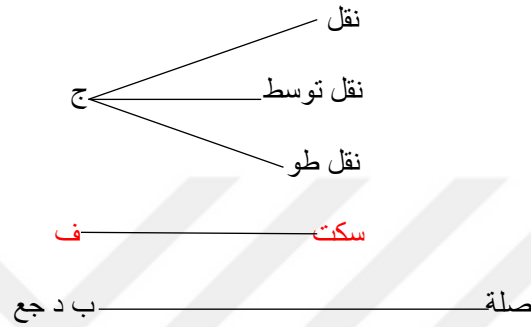
Yukarıdaki Vücuhat şemasında kıraat imamlarına ait pek çok kıraat farklılığı mevcuttur. Ancak konumuz imam Hamze' ye ف ait olan, medden sonra ayrıık ve bitişik hemze gelmesi ve sonrasında sekit in gerçekleştiği özel konudur. İmam Hamze' ye ait bu özel konuda Hamze' nin hulûf lu okuyuşu vardır. Bu konuyu Vücuhat şemamıza bakarak şu şekilde açıklayabiliriz. Şemamızda alttan 3. satırda وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ kelimesinde Hamze' ye ait tahkik okuyuşu vardır. İmam Hamze sekit okumadan ilk okuyuşunu tahkik okuyuşu olarak gerçekleştirir. İkinci okuyuşunu ise şemamızdaki en son satırda bulunan ilk râvîsi Halef ض aracılığıyla gerçekleştirmiştir. أَحْسَنَ بِي إِذْ kelimesinde, med li olan بِي kelimesinden, إِذْ kelimesine geçerken bu iki kelime

¹⁶² Geniş bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, C. 1, 423-424.

¹⁶³ Aça, *Es-Suveru Bi' l-Kirâati' l-Aşri' s-Suğrâ*, 456.

arasında nefes alıp vermeden çok kısa bir miktar duruş yapar ve bu şekilde imam medden sonra ayırık hemze gelmesi konusuna ait sekite örneğini İmam Hamze' nin ilk râvîsi Halef tarafından gerçekleştirilmiş olur. İmam Hamze' nin ikinci râvîsi Hallad ق ise sekite okuyuşunu tercih etmeyerek imamın ilk okuyuşu olan tahkik okuyuşu ile geçmiş kabul edilir ve Vücuhat şemasında ravi nin adı zikredilmez.¹⁶⁴

ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيْسَ جُنَّةٌ حَتَّىٰ حِينٍ (35)¹⁶⁵

Yukarıda Yûsuf Sûresi 35. ayet örneğinde رَأَوُا الْآيَاتِ kelimesindeki رَأَوُا kelimesinden آيَاتِ kelimesine geçiş yaparken imam Hamze hulûf' süz olarak sekite ile okur. Aynı şekilde İmam Hamze, bir önceki konuda olduğu gibi bu iki kelime arasında nefes alıp vermeden çok kısa bir miktar duruş yapar ve bu şekilde sekite' li okuyuşu gerçekleştirmiş olur. Bir önceki sekite konusundan farkı ise burada medden sonra bitişik hemze gelmesi ve sekitenin imam Hamze tarafından hulûf süz olarak okunmasıdır.

4.3.7. Nakil النقل

Bu tabir birkaç mana da kullanılmaktadır. Birincisi, hemzeyi düşürmekle birlikte öncesinden takip eden sakin harfe harekesini izale etmektir. Mesela (قُلْ إِنْ كَانَتْ) ayetini (قُلْ نَكَانَتْ) biçiminde kıraat etmek gibi. İkincisi, iki sakin harfin yan yana gelmesini hoş karşılamayarak vakf halinde üzerinde durulan kelimenin son harfinin harekesini öncesindeki sakin harfe vermek anlamında kullanılmaktadır. Mesela (مَنْهُ) ve (عَنْهُ) kelimelerinde hâ harfinin ötresini nûn harfine vermek gibi. Ancak bu tarz okuyuş

¹⁶⁴ Açıklama yukarıdaki Vucûhat şemasına ait olup çalışmacı tarafından oluşturulmuştur.

¹⁶⁵ Aça, *Es-Suveru Bi' l-Kirâati' l-Aşri' s-Suğrâ*, 456.

Mütevâtir kıraatlerde söz konusu değildir yalnızca şaz kıraatlerde vardır.¹⁶⁶

قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿94﴾

ب ی ک ن ق ر ی ع خ ل

ب د ج ع ص ل ق ط

ط إِمَالَةٌ

ف سَكْتٌ

ن ق ل قَصْرٌ تَرْقِيقٌ

ج ن ق ل تَوْسُطٌ تَرْقِيقٌ

ن ق ل طَوَّلٌ تَرْقِيقٌ

ض سَكْتٌ سَكْتٌ

Görüldüğü üzere yukarıda Bakara suresi 94. ayetinde nakil kaidesi gerçekleşmiştir. Bu örnekte imam Verş ج için ilk olarak قُلْ إِنْ كَانَتْ şeklindeki okuyuş, nakil kaidesi uygulandığında قُلْ نْ كَانَتْ şekline dönüşür ve böylece lam harfindeki hemze kaldırılır. Yerine kesre hareke eklenir ve aradaki hemze hafzedilerek kesre li lâmin harekesi nûn harfine bağlanır. Ayetin devamındaki الدَّارُ الْآخِرَةُ şeklinde yazılan kelimeye nakil kâidesi uygulandığında الدَّارُ الِ لْآخِرَةُ şeklinde okuruz. Ve ayrıyeten bu kelimeye Verş kıraati için kasr-tavassut ve tul vechi ile kelimedeki ra harfine terkik de uygularız.¹⁶⁷

4.3.8. Hazif الحذف İskat

Harfi yazı veya lafızdan kaldırmayı ifade eden bir tabirdir. Yani yerine başka bir harf getirmeksizin bir harfi yok etmektir. Bu işlem düşürme (İskat) diye de tabir edilir ve çoğunlukla hemze harfinde olur. Hazf işlemi bazen Mushaf'ın yazısında olan harfi hafzetmeyi de ihtiva edebilir. Nitekim (وَكَيْفٍ) kelimesinde¹⁶⁸ vakf halinde tenvin/nûn

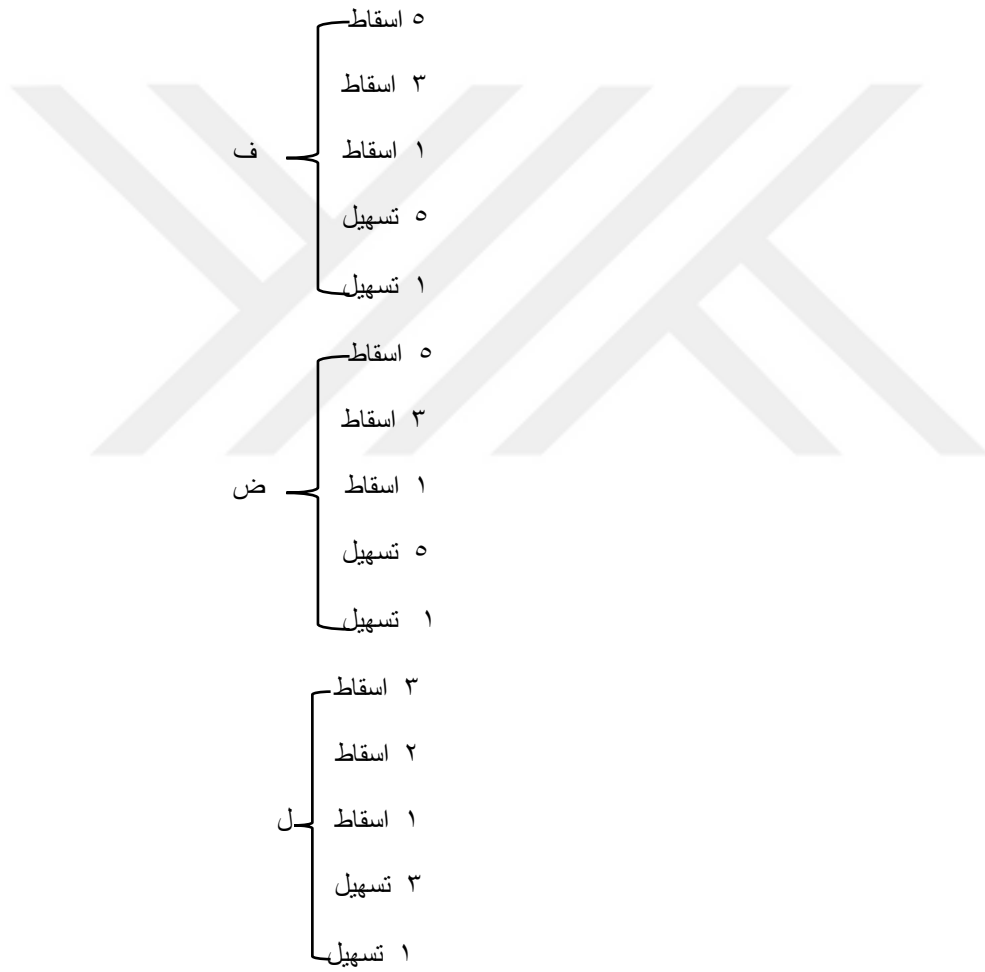
¹⁶⁶ Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî İbn el-Bâziş, *el-İknâ 'fi'l-Kırââti' s-Seb'* thk. A. Ferid el-Mezîd, (Beyrut: y. y, 1999),318; Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlimleri Terimler Sözlüğü*, 219. İbrahim Muhammed Ceremî, *Mu' cemu Ulûmi' l Kurân, et-tefsir, et-tecvîd, el-kıraat*,(Dımaşk: Dâru' l Kalem,2001),295.

¹⁶⁷ Aça, *Es-Suveru Bi' l-Kırââti' l-Aşri' s-Suğrâ*, C. 1, 26. (tablonun açıklama kısmı çalışmacıya aittir. Konuyla bağlantılı olarak açıklama oluşturulmuştur ve hiçbir kaynaktan alınmamıştır.)

¹⁶⁸ Âl-i İmran 3/146.

harfini hafzederek (وكأبي) Şeklinde yâ harfi üzerinde vakfetmek buna örnektir. Yani Mushaf da tenvin/nûn harfi yazılı olmasına rağmen vakıf halinde Ebû Amr ve Şeyh Ya' kûb bu vb. kelimelerde vakıf halinde nûn' u hafzederler. Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de yedi yerde vardır. Hafz bazen lafızda/telaffuzda olanı da içine alabilir. Mesela çoğul mimlerini sıla ile okuyan imamlar bu kelimelerde vakf yaptıklarında telaffuzda uzattıkları (sıla) cemî mimlerdeki sılayı hafzederler. Yani (عَلَيْهِمْ) Şeklinde okudukları kelimeyi vakıf halinde (عَلَيْهِمْ) Şeklinde sıla sıız okurlar. İşte bu hafz ve İskat kelimeleriyle ifade edilir. Hafzın mürâdifi iskattır.¹⁶⁹

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ

¹⁶⁹ Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimler Sözlüğü*, 99; Ceremî, *Mu' cemu Ulûmi'l-Kur'ân-ı Kerîm*, 122-125.

İmam Hamze ف الماء، السُّفَّاء gibi elif-i memdû de ile biten lafızlarda vakfederken, eğer hemze ötreli ve esreli olursa İskat ve teshille okur. Aynı kurala Hişâm ل da dahildir. Ancak Hişâm bu kurala ek olarak bir de kelime üstünlü gelirse yalnızca İskat ile okur. Bakara suresi 13. ayette السُّفَّاء kelimesinin vakıfta ötreli olarak gelmesi ile Hişâm ف için ۱-۲-۳ اسقاط، ۱-۳-۵ اتسهیل tul ve kasr da diyebileceğimiz vecihler gerçekleştirilirken Hamze için ۱-۳-۵ اسقاط، ۱-۳-۵ اتسهیل yani Kasr -tavassut- ve tul okumuştur. Ancak Hamze bu okuyuşta yalnız değildir. Hamze' nin râvîlerin den olan Halef ض imamı temsilen aynı okuyuşu tekrar gerçekleştirmiştir.¹⁷⁰

4.3.9. İbdâl البدل

Lügatte bir şeyi başka bir şeyin yerine koymak anlamındadır. Yani bir harfin yerine diğer bir harfi kullanmaktır. Hemzenin yerine ona mukabil olarak elif ل, vav و ve yâ ی, harflerini getirip o usulde kıraat etmektir. Şöyle ki hemzenin yerine önceki harfin harekesine uyumlu bir harfi med tayin etmektir. Bu şekilde hemzenin öncesi fetha ise hemzeye bedel olarak elif, öncesi kesre ise ya, damme ise vav tayin edilmektedir. Netice olarak hemzenin okunuşuna has hiçbir durum kalmamaktadır. Bu yüzden bu duruma (tahvil) hemzenin dönüşümü adı verilmektedir. Örneğin (يَاكُلُ) kelimesi (يَاكُلُ), (يَوْمُنَ) kelimesi (يَوْمُنَ) ve (أَنْتِيَا) kelimesini (أَنْتِيَا) şeklinde okumak böyledir.¹⁷¹ Konuya vakıf olabilmek için birkaç örnek getirmek konuyu daha detaylı anlamamıza yardımcı olacaktır. Nitekim Ali Osman Yüksel'in İbn Cezerî ve *Tayyibetu'n-Neşr* adlı eserinde İbdâl konusu üzerinde durulmuş Cezerî' nin manzumelerinden de faydalanarak konu anlatılmaya çalışılmıştır. Biz de bu güzide eserden faydalanarak konumuza katkı sağlayacağız. “Kıraat ilminde İbdâlciler denilince ilk akla gelenler: İsbhânî, Ezrak, E. Amr ve E. Cafer olur. Ancak bunların da şart kaidelerine uygun olduğu halde İbdâl yapmadıkları, daha doğrusu İbdâl isnadında bulunamadıkları istisnaları vardır. Vakıf halinde Hamze de bu İbdâlciler'e katılır. Tek kelimedede bulunan hemzeler konusuna gelince bunlar ya sâkin ya da harekeli olur. Biraz sonra gelecek 210 numaralı beyitte bu sâkin hemzelerin; 211 numaralı beyitten itibaren de

¹⁷⁰ Aça, *Es-Suveru Bi'l-Kırâati'l-Aşri's-Suğrâ*, C. 1, 8; Abdulfettâh Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân* (İstanbul: âşıkane), 17.

¹⁷¹ Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimler Sözlüğü*, 18.

harekeli hemzelerin İbdâl ‘i söz konusu olacaktır.¹⁷² 210 numaralı beyitte şu şekilde beyan edilmiştir:

(مُؤَصَّدَةٌ بِالْهَمْزِ (ع)ن(فَتَى جَمًا).ضيزى(د)رى يَأْجُوجُ مَا جُوجُ (ن)ما)

Hafs, (Hamza, Halef, E. Amr, Ya’ kûb) kıraatlerinde hemze ile okunan (مُؤَصَّدَةٌ) nûn sakin hemzesini, E. Cafer’e muvafakatle vâv’ a İbdâl ile, (مُؤَصَّدَةٌ) tarzında okuyanlar da: Nâfi, İbn Kesir, İbn Âmir, Şu’be ve Kisâî’ dir. Necm’ deki ضيزى yı, İbn Kesir hemze ile ضِيزَى şeklinde; Enbiya’daki يَأْجُوجُ ve مَا جُوجُ , sözcüklerini bu şekilde sakin hemze ile okuyan Âsım’un’dır. Diğer tüm Kurrâ, bu 3 sözcüğün sâkin hemzelerini, makablinin harekesi cinsine İbdâl ederek (ضِيزَى يَأْجُوجُ, مَا جُوجُ) biçiminde okumaktadırlar.¹⁷³

Yukarıdaki beyitte sakin hemzenin durumundan bahseden Cezerî bundan sonraki beytinde ise müteharrik hemzelerden bahseder;

211 (وَالْفَاءُ مَنْ تَحْوِيُوْدَةٌ أَبْدَلُوا (ج)د(ث)ق يُوِيْدُخُلْفُ (خ)ذُوِيْبِدَلُ)

212 (لِلْإِصْبَهَانِي مَعَ فُوَادِإِلَا مُؤَدِّنٌ وَأَزْرَقٌ لِنَلَا)

يُوِيْدُ de olduğu gibi, evveli madmûm olarak fiilin fâ’ sını da (başı) bulunan hemzeleri, Ezrak ve Ebû Ca’fer için İbdâl ile okuyunuz! Ancak, (يُوِيْدُ) kelimesinde, Ezrak ve Sül. B. Cemmâz’ın İbdâl ‘i ile İsa b. Verdân’ın da hulûf’ü vardır. İşte bu şartlarda var olan hemzeler, (فُوَادِ) kelimesinin hemzesiyle birlikte, İsbehânî için İbdâl ile okunur. Ki (فُوَادِ) kelimesi Hûd, İsrâ, Furkan, Kasas ve Necm surelerinde bulunan tek kelimedir. Diğer Kurrâ’nın hemzenin isbâtıyla okuduğu bu kelimeyi İsbehânî, (فُوَادِ) olarak hemzeyi vâv’ a İbdâl ile okurken (مُؤَدِّنٌ) kelimesini bundan istisna ederek, İbdalsiz tahkik ile okur. Ezrak ise (لِنَلَا)’nın hemzesini İbdâl, diğerlerini de isbât ile okur.¹⁷⁴ Özet olarak klasik bir kıraat eğitim ve öğretim eseri olan *Zübdetü’l-İrfân* adlı eserde Verş için İbdâl şu şekilde gerçekleşmiştir. Kelimenin fa’ül fiilinde vaki olan hemze-i sâkineleri makablinin harekesi cinsinden olan med harfine İbdâl eder. يُؤْمِنُونَ-يُؤْمِنُ

¹⁷² Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetu’ n-Neşr*, 353-354.

¹⁷³ E. Bekr Ahmed, *El-Cezerî*, 103-104; Ebu’l-Kasım Muhammed b. Muhammed en-Nüveyrî, *Şerhu’ t-Tayyibe*, (y z. HSK), 92a-b; Cârullah, *Şerhu Tayyibeti’ n Neşr*, (Kazan: y. y., 1912), 53; Aşık kutlu (Mehmed Rüşdî), *Tayyibe’nin Elfaz Mânâsı*, (İstanbul: y. y., 1977-78), 101-102; Yüksel, A. g. e., 358.

¹⁷⁴ Yüksel, A. g. e., 358

بُرِّ ve بِنْسَنَ __ تَأْمُرُونَ-تَأْمُرُ aynı şekilde İmam Hamze de Verş' in bu kuralına dahildir. 175 Verş ile İbdâl yapanlar جمعى دىر. Ebû Ca' fer ve Sûsî her hemze-i sakine de İbdâl yapar. (Sûsî' nin istisnaları varsa da İbdâl inin genel kâidesi hemzenin fâ' ül fiilinde olması ile sınırlı değildir.) Verş 'in bazı yerlerde de İbdâl den istisna olduğu yerler de vardır. Sakin hemzeden sonra harekeli vav gelip aynı kelimedede bulunursa İbdâl yapmaz. Örneğin; Ahzap suresindeki تُوَى إِلَيْكَ , Meâric suresindeki وَلَّتْى تُوَىهِ kelimelerinde ise istisna ile İbdâl etmeden okur. 176

4.3.10. İşmâm الاشمام

Lügatte, dönmek ve bir harfe damme ilave etmek manasında dır. Istılahta ise (الإشمام) (إِنْضَمَامُ الشَّقَاتَيْنِ بَعْدَ السُّكُونِ) sükûndan sonra dudakları yumarak ötreli okumaya işmâm denir. Yusuf suresindeki (لَاتَأْمَنَّا) lafzi şerifinde, hareke iskâna karıştırılarak idğâm-ı sahih ile işmâm yapmak vâkî olur ki bu vaciptir. Esas olarak (لَاتَأْمَنَّا) şeklindeki bu sözcükte, birinci (نُونُ: nûn) harfinin esas harekesi olan damme yi göstererek ve yanlış bir mana ya sebebiyet vermemek için birinci (نُونُ: nûn) harfini ikinci (نُونُ: nûn) harfine bağlanır (idğâm) edilir. Daha sonra dudaklar ile birinci (نُونُ: nûn) harfinin damme sini işaret ederek işmâm yapılır. İşmâm yapmak vacip olması sebebiyle bunu yapmamak kusurdur. 177 İlmi tecvitte -sükundan sonraki zammeli harekeyi göstermek maksadıyla dudakları öne doğru büzmek şeklinde tarif edilmiştir. Yalnız ötre harekede yapılan işmâm tûl, tavassut ve kasr adı verilen med ölçülerinden herhangi birisiyle icra edilebilir. Kulakları duymayan dinleyenlere, kelimenin son harfinin ötre olduğunu bildirmek suretiyle icra edilen işmâm ın harfin harfe (الصراط السراط) harekenin harekeye (قبل غيضى سيئى) ve iskanın harekeye karışımı ile ortaya çıkmak üzere neveleri vardır. 178

¹⁷⁵ Abdulfettâh Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân* (İstanbul: âşıkane), 21.

¹⁷⁶ A. g. e., 11-12.

¹⁷⁷ A. Celâlettin Kara Kılıç, *Kur'ân-ı Kerîm'i Kerim Okuma Kâideleri* (Kayseri: Hayrat Neşriyat, 2013), 50-51; Ceremî, *Mu'cemu Ulûmi'l-Kur'ân-ı Kerîm*, 36-37-38, Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetu'n-Neşr*, 299.

¹⁷⁸ El-Hamevî, el-Kavâid ve' l-İşârât, (Dimaşk: y. y., 1986), 51; Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi' t-Tecvid*, thk. Ğânim Kaddûrî Hamed, (Beyrut: Müessese tür risale, 1407/1986), 73; Molla Efendi Muhammed Emin, *Umdetü'l-*

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

اه ح ك ن رجع خل.

ضم — حه

بالسين ————— بالسين — ز

ضم — يس

إشمام ————— إشمام — ضم — ض

ضم — ق 179

الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ ساد (ص) yerine sin س ile okuyan س - ز bu her iki Sad harfini her nerede gelirse yani vâkî olursa bu şekilde س ile okuyan - ز Kunbûl ve Ruveys 'dir. Abdulfettâh Pavlûvî 'nin *Zübdetü'l-İrfân* eserinde işmâm ile ilgili şöyle bir soru sorulur o iki 'ص'ın işmâm 'ı ile neye işmâm yapacağız? Cevap şu şekildedir: ز harfini, her nerede gelirse, (Kur'ân-ı Kerîm'in her neresinde gelirse) الصِّرَاطَ kelimesini ve صِرَاطَ kelimelerini yani, lâm-1 tarifli ve lâm-1 tarifsiz olarak gelen صِرَاطَ kelimelerini ز ye işmâm ederek زِرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ şeklinde okunur. Bu tarz okuyan kişi ise Halef ض'dir. Evvelkisinde birinci gelen işmâm ile okuyan, yani Fatiha suresindeki الصِّرَاطَ kısmında bu şekilde okuyan Hallad ق'dır. Hallad, Kur'ân-ı Kerîm'in geri kalanında da bu şekilde okumaz yalnızca Fatiha'da birinci الصِّرَاطَ kelimesinde bu şekilde okur.¹⁸⁰

لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قُلُوبًا مَنَحْنُ مُصْلِحُونَ وَإِذْقِيلَ لَهُمْ

ب ط حه ۱

ب ط ۲

م خل ۳

ن ۴

ق ۵

نقل — ۵ — ج

سكت — ۵ — ف

Hallân fî İzâh Zübdetü'l-İrfân, (İstanbul: y. y., 1287) (kenar kaydı), 249; Çollak, eş-Şâtibiyye, 170-171.

¹⁷⁹ Halil İbrahim Aça, *Es-Suveru Bi 'l Kırâti 'l-Aşri 's-Suğra*, C.1 (İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı), 5.

¹⁸⁰ Abdûlfettah Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân* (İstanbul: Âsithâne, t.y.), 8.

۱	صلة	ب د جع
۲		ب
۱	إدغام	ی
۳	إشمام	ل ر
۱		یس 181

Örneğin yukarıda kıraat-ı aşereye göre oluşturulan sistemde Bakara suresi 11. ayetinde işmâm' a örnek olarak Vücuhat ın son kısmını gösterilebiliriz. (قبل غيض سيئي) İskanın harekeye karışımı ile ortaya çıkan nevilerinden olan kısmı ل ر یس sırasıyla Hişâm, Kisâî, Ruveys olarak adlandırdığımız kıraat imamları tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁸² Yusuf suresinin 11. ayetinde ifade edilen لاتأمنا ifadesinin okunuşunda kıraat imamları ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki imamlardan bir grubu “mim” harfiyle “nûn” harflerinden birincisini ikincisine katarak (idğâm ederek) “mana” tarzında kıraat etmişlerdir. Bu durum için Mekkî şöyle demiştir: Buradaki kelimenin gerçekte “menüna” olduğunu daha sonradan idğâm edildiğini ve işmâm da ilk olarak “nûn” harfinin zammesini işaret etmek amacıyla yapılmıştır. O idğâm dan daha sonra ikinci “nûn” fethasından önce icra edilir. İbn keysem işmâm' ı gösterir. Ve Revm' e de işmâm der. Revm ise harekeyi hatırlatmak amacıyla çok az işitilen zayıf bir sestir. Ebû Ca' fer ise idğâm olunan irabını göstermeden (işmâm) olunmadan nûn' un fethi ile kıraat etmiştir. Hasan da “mim” harfinin zammı ile “Mâ leke lâ te”, “ münnâ ” tarzında kıraat etmişlerdir. Anlam olarak “Bize neden itimat edipte Yusuf'u bizimle göndermiyorsun” dedikleri vakit babası “onu benden almanız beni kederlendirir” dedi. Çocukları da bize neden itimat etmiyorsun? dediler. Ve eklediler: O artık belli bir olgunlukta ve hayat meşgalesi ile ilgili bir fikri yoktur. Biz onun için hayırlı olanı düşünüyoruz. Bizimle onu yarın pikniğe gönder”. Mukâtil; kelimedede öncelik sonralık sanatı vardır.¹⁸³ (Takdim-Tehir)

¹⁸¹ Aça, *Es-Suveru Bi' l Kırââtî 'l-Aşri 's-Suğrâ*, C.1,

¹⁸² Abdulfettâh Pavlûvî, *Zübdetü 'l-İrfân* (İstanbul: âşıkane), 17.

¹⁸³ Büşra Özdemir, “İbnü'l-Cevzî 'nin Zâdü' l-Mesir Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Tahlili” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019), 86.

4.3.11. Terkik الترفيق

Lügatte bir şeyi ince etmek manası da dır. Istılahta ise harfleri ince okumaya denir. Terkîk sıfatı zayıf bir sıfattır. Terkîk sıfatının harfleri, yirmi bir tane olup, tefhîm, (kalın okumak) koşulunu taşımayan harfler ile yirmi beş tanedir. Hurûf-i mufahhime' nin, yani Hurûf-i isti' la ile kalın okuyabilmek şartını taşıyan (لَامٌ: lââm), (رَاءٌ: râ') ve harf-i med olan (أَلِفٌ: elif), (وَأُو: vâv) harfleridir ki şunlardır: (ف ت ج ه ز ب ذ ل ر و ا . ان) (ش ر ح د ي ث ع ل م ك س و مُرَقَّقٌ: Mürakkık) inceltilmiş harfler deriz. Ve bu harflerde, terkîk vaciptir.

Not: Terkîk ve tefhim 'deki (لَامٌ: lââm), (رَاءٌ: râ') harf-i medd olan (أَلِفٌ: elif), (وَأُو: vâv) harfler birtakım koşullarla bağlantılıdır ki bu koşulların hükümleri şöyledir. (لَامٌ: lââm) harfinin hükmü, Lâfzatü'llah'ın öncesi, meftûh-i ğayri-i mûmâl veya madmûm olarak gelirse, Lâfzatü'llah'ın (لَامٌ: lââm) harfinin tefhim edilmesi vaciptir. Diğer (لَامٌ: lââm) harfleri ise, kendileri meftûh öncesi ise (صَادٌ: Sâd) veya (دَاءٌ: Dâ') yahut (زَاءٌ: Zâ') olsa, (مُصَلِّ) şeklinde yahut bunların arasına (أَلِفٌ: elif) gelmiş olsa (مُصَلِّ) şeklinde; yahut bu örneklerden sonra (لَامٌ: lââm) harfinin, vakf ile sâkin yapılması, tarzında bir değişiklik olsa (يُوصَلُّ) şeklinde; ya da iki meftûh (صَادٌ: Sâd) harfi arasında (لَامٌ: lââm) harfi sakin olursa, (مُصَلِّ) şeklinde bunların tümünde terkik ve tefhîm câiz olur. Örneğini verdiğimiz bu suretlerin gayrısındaki şekillerin tümünde (لَامٌ: lââm) harfinin, terkîk' i vaciptir. Terkîk harflerinin hükümleri konusu oldukça geniş olduğundan biz konuyu kısaca özetleyerek ve konuyla ilgili eser önerisinde bulunarak bitirmeye gayret göstereceğiz.

Râ' harfinin hükmü: (رَاءٌ: râ') harfi, imâlesiz meftûh ya da ravm sız veya ravm lı madmûm olarak gelir öncesinde meksûr yahut yâ'-i sâkine ile gelmezse, o zaman (رَاءٌ: râ') harfinin kalın okunması vaciptir. Şayet (رَاءٌ: râ') harfi meksûr olarak, gelirse ince okunması vaciptir.

(أَلِفٌ) Elif harfinin hükmü: Elif-i meddi ye, tefhim ve terkîk 'inin vacip yahut câiz olarak gelmesi konusunda öncesine tabidir. Tefhimi yahut terkîk' i vacip olan harften sonra gelirse, onun da tefhimi yahut terkîk' i vacip olur. Tefhim ve terkîk' i câiz olan harften sonra gelirse, onun da tefhim ve terkîk' i câiz olur. Elif-i meddi ye, hurûf-i mufahhime den sonra geldiği vakit, kalın olarak kıraat edilir. (قَارُونَ) örneğinde görüldüğü üzere. Hurûf-i mürakkıka dan sonra geldiği vakitte, ince olarak kıraat edilir. (جَاؤُا) örneğinde görüldüğü gibi. (وَأُو: vâv) harfinin hükmü: Vâv-i Meddiye de elif-i

Meddiye gibi tefhîm ve terkîk ‘inin vacip yahut câiz olması konusunda, öncesine uyumludur. Yâni tefhîm ve terkîk’ i vacip olan harften sonra vâkî’ olursa, onun da tefhim ve terkîk’ i vacip olur. Tefhîm ve terkîk’ i câiz olan harften sonra gelecek olursa, aynı şekilde tefhîm ve terkîk’ i caiz olur.¹⁸⁴

Tefhim ve Tağlîz التّفخيم والتّغليظ: Kıraat alimleri tefhim ile tağlîz’ i aynı anlamda kullanmışlardır. Ancak bu durumda ince bir ayrıntı gizlidir tağlîz kelimesi yalnız lâm (ل) harfi için kullanılırken râ (ر) harfi için tefhim ifadesi kullanılmıştır.¹⁸⁵

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ
تغليظ 186 ج

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere kıraat imamlarından Kâlun’un ۱, râvîsi Verş ج، اظلم- ط-ظ harflerinden sonra gelen sakîn ve meftûh ل ları tağlîz ile okur. Örneğin; اظلم- ط-ظ gibi kelimelerin lam harflerini (A) sesini kullanarak kalın bir ses ile okur.¹⁸⁷

Tefhim kavramı birkaç manada kullanılmaktadır:

- Tağlîz anlamına gelir. Uygulaması şu şekildedir: Harfi kalın sesle okumak ve ağzı o harfin sesiyle doldurmaktır. Çoğunlukla (râ) harfi telaffuz edilirken tefhîm ile okunur.
- Mütakaddimûn alimlerine göre tefhîm, imalenin zıttı olan feth (ففتح) anlamında kullanılmaktadır.

¹⁸⁴ Kara Kılıç, *Kur’ân-ı Kerîm’i Okuma Kâideleri*, 55-56-5; İsmail Karaçam, *Kurân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 223 İbnu’l-Cezerî, *Mukaddimetü’l-Cezerî* (İstanbul: âşıkane Kitapevi, t.y.), 8-9-10.

¹⁸⁵ Ebû’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kıraati’l-Aşr*, C. 2, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ (Beyrut: y. y., t.y.), 90; Fatih Çollak, *Kıraat İliminde İmam Şâtîbî ve eş-Şâtîbiyye*, 1. bs. (İstanbul: Özener Matbaası, 2002), 180.

¹⁸⁶ Aça, *Es-Suveru Bi’l-Kirâati’l-Aşri’s-Suğrâ*, C. 1, 6.

¹⁸⁷ Tağlîz konusuna binâen Vücuhat şemasını açıklamak çalışmacı tarafından oluşturulmuştur.

c. Mütেকaddimûn alimlerine göre (إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا)¹⁸⁸ geçen iki kelimedeki sin harflerinin dammeli okunması anlamında kullanılmaktadır.¹⁸⁹

4.3.12. Teshil التسهيل

Lügatte kolaylaştırmak manasında dır. Terim anlamı ise peş peşe gelen iki hemzeden ikinci hemzeyi, hemze ile hemzenin harekeli cinsi olan (ل: elif) harfi, ortasında (هَاء: hâ') işareti (alâmeti) olmadan okumaya denir.¹⁹⁰

Teshil kelimesi birkaç anlama da gelmektedir:

a. Hemzeyi hemze ile harekesi nevinden bir harf ortasında okumaktır. Bu şekilde fethalı bir hemze gerçek hemze ile elif arasında okunur. (ءِءُجْمِي)¹⁹¹

Kesreli bir hemze ise gerçek hemze ile uzatılan yâ arasında bir derecede okunur. (ءِءُكْ)¹⁹² Dammeli bir hemzeye gelince gerçek hemze ile uzatılan vav arasında bir derecede okunur (أُؤُتُبُكُم)¹⁹³ gibi. Bu keyfiyet ancak uzman birinden öğrenmekle olur. Teshil kelimesinin en meşhur ve en çok kullanılan anlamı bunlardır.

b. Teshil kavramı ile beyne, İbdâl ve hazf anlamı da kastedilmektedir. Bu anlamıyla mutlak değişiklik kastedilir. Bu konuda temel olan teshîl ile beyne' nin kastedilmesidir. Çünkü bunda yine hemzenin izi mevcuttur.

c. Ardından teshîl ile İbdâl kastedilir. Her ne kadar bunda hemzenin bir eseri olmasa da ondan bedel yine bir başka harf mevcuttur. (يَأْكُلُ) kelimesini (يَأْكُلُ) şeklinde okumak böyledir. Bu konu ile ilgili diğer önemli husus ise teshil kıraatimizde sadece yukarıda örneğini verdiğimiz Fussilet suresindeki (ءِءُجْمِي) kelimesinde vardır. Bu kelimedeki ikinci hemze, hemze ile med harfi elif arası bir derecede kıraat edilir. Bazıları bunu hemze ile hê arası bir derecede okumaktır şeklinde söylemişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de

---

¹⁸⁸ el-İnşirah 30/5

¹⁸⁹ Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlimleri Terimler Sözlüğü*, 84; Ceremî, *Mu' cemu Ulûmi 'l-Kur'ân-ı Kerîm*, 96-97-98.

¹⁹⁰ Kara Kılıç, *Kur'ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri*, 116,

¹⁹¹ el-Fussilet 24/44.

¹⁹² Yusuf 12/90.

¹⁹³ Âl-i İmrân 3/15.

Medd-i lâzım olarak okunan (اللَّهُ)¹⁹⁴ ve (الَّذِينَ)¹⁹⁵ lafzı daha sonra (الذَّكْرَيْنِ)¹⁹⁶ kelimeleri asılları (اللَّهُ, الَّذِينَ, الذَّكْرَيْنِ) kelimesi düşürülerek teshil ile okunur.¹⁹⁸

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
ب ح ل جمع
ء هُنذَرْتَهُمْ
ع د يس

Örneğin Bakara suresi 6. ayette Kâlun (ve beraberindekiler) iki hemze arasına bir elif ilavesiyle birinci hemzeyi med ile, ikinciye teshille okur. Burada Hişâm ل ve Verş ج diğerlerinden farklı olarak bu teshilli okuyuşu hulûf' lu olarak icra etmişlerdir. Ve ilk okuyuşlarını ءَأَنذَرْتَهُمْ şeklinde kıraat ederek genelde Asım kıraatinin kastedildiği tahkik okuyuşundan sonra teshil okuyuşunu icra etmişlerdir.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimler Sözlüğü*, 80; Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid Istılahları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997), 133-134.

¹⁹⁵ Yunus 10/59; Neml 27/59.

¹⁹⁶ Yunus 10/51-91.

¹⁹⁷ el-Enam 6/143-144.

¹⁹⁸ Rahim Tuğral, *Kolay Tecvid* (İzmir: Basım Yayın, 2005), 32.

¹⁹⁹ Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân* (İstanbul: Âsithâne, t.y.), 16.

BEŞİNCİ BÖLÜM
KEHF SÛRESİNDE USÛL VE FERŞ İHTİLAFLARI
BAKIMINDAN KIRAAT FARKLILIKLARI (VUCÛHAT)

Bu bölümde şu ana kadar işlenen hususların bir örneği olarak kıraat-i aşere 'ye göre Kehf suresindeki eda keyfiyeti ve Ferş' ül-hurûf farklılıklarının yazıyla gösterilmesi, kıraat ilminde klasik bir metot olan Vücuhat sistemi ile gerçekleştirilecektir. Vücuhat şemaları bizzat araştırmacı tarafından OneNote uygulamasında çıkartılmıştır.

سُورَةُ الْكَهْفِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا

- ١ _____ ب د ح ج ع
٢ _____ ب ط
٣ _____ ج ف
٤ _____ ك ر خ ل ن

فَيَمَّا لِيُذْذِرَ نَاسًا شَدِيدًا مِنَ لَذَنَّهُمْ يُخَيَّبُونَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ إِنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿2﴾

- ط ب ك ع خ ل
ب _____ صلة
ب _____ و يُبَيِّنُ
ب _____ صلة ٢
ض _____ سكت
د _____ صلة
ص _____ من لَذَنِهِ اشْمَام
ي _____ ابدال ابدال
ج _____ صلة
ج _____ تر _____ تر _____ صلة ٥

وَيُذْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ﴿4﴾

- غير ج _____ تر _____ ج

مَا كُتِبَ فِيهِ آيَاتٌ ﴿3﴾

- غير د _____ صلة د

كَثُرَتْ كَلِمَةٌ تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ

- غير ج _____
ج _____ نقل
ض _____ سكت

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِإِبَانِهِمْ

- ب ح ي ع _____ ٢
ج _____ ٥
ج _____ تو ٥
ج _____ طو ٥
ك ر خ ل _____ ٣
ن _____ ٤
ق _____ ٥
ق _____ ١
ق _____ ياي ابدال ٥
ق _____ ياي ابدال ١
ب د ج ع _____ ٢ _____ صلة

إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿5﴾

- غير ض _____
ض _____ بلغ

فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿11﴾

- ١ _____ ب ح ي ع
 صله _____ ب د ج ع
 ٢ _____ ب ط
 صله _____ ب
 ٥ _____ ج ف
 تو _____ ج
 طو _____ ج
 ٣ _____ ك ر خ ل
 اماله _____ ت
 ٤ _____ ن

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿12﴾

- ١ _____ ب ح ي ع
 ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ج
 ٣ _____ ك
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ ج
 اماله _____ ف
 ٣ _____ ر خ ل
 ١ _____ ب د ج ع
 ٢ _____ ب
 صله _____
 صله _____

إِنَّهُمْ فِتْنَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿13﴾

- ب ح ك ن ي ع
 اماله _____ ف ر خ ل
 نقل _____ ج
 نقل تو _____ بين
 نقل طو _____ بين
 سكت _____ اماله _____ ض
 ١ _____ ب د ج ع
 ٢ _____ ب
 ٣ _____ ج
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ ق
 ٥ _____ ف
 سكت _____
 ١ _____ ب د ج ع
 ٢ _____ ب
 ٥ _____ ج
 ٥ _____ ض

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ

- غير د ي ج
 ١ _____ ب د ج ع
 صله _____
 ٢ _____ ب
 ادغام _____ ي

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوها مِنْ دُونِها لَقَدْ فَلْنَا إِذَا شَطَطًا ﴿14﴾

- ١ _____ ب ح ي ع
 ٢ _____ ب ط
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ ق
 ٥ _____ ف
 سكت _____
 ١ _____ ب د ج ع
 ٢ _____ ب
 ٥ _____ ج
 ٥ _____ ض
 ١ _____ ب ح ي ع
 ٢ _____ ب ط
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ ق
 ٥ _____ ف
 سكت _____
 ١ _____ ب د ج ع
 ٢ _____ ب
 ٥ _____ ج
 ٥ _____ ض
 صله _____
 صله _____
 صله _____
 سكت _____

لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ
 ب ط ك ن ر خ ل
 صلته ب د
 بالضم ف ب ع
 ابدال ج ي
 ابدال صلته ج ع

هُؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ
 ٢-١ _____ ب د ح ج
 ٢-٢ _____ ب ط
 ٥-٥ _____ ج ف
 نو
 طو
 ٣-٣ _____ ك ر خ ل
 اماله ر
 ٤-٤ _____ ن

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾
 ب ط ك ن ر خ ل
 اماله ط ف ر خ ل
 ادغام اماله ي
 نقل تغ بين ج
 سكت اماله ض

وَإِذْ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يُغِيدُونَ إِلَّا اللَّهُ فَانزَلْنَا مِنَ الْكَهْفِ يُنشِرْ لَكُمْ رَبِّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِزْفًا ﴿١٦﴾
 ١ _____ مَزْفًا ب
 ط ب ع
 ادغام ط
 ٢ _____ مَزْفًا ب
 ط
 ادغام ط
 ٥ _____ مَزْفًا ج
 نقل ف
 سكت ض
 ابدال ادغام ي
 ٣ _____ مَزْفًا ك
 ر خ ل
 ٤ _____ ن
 صلته ١ _____ صلته صلته صلته صلته مَزْفًا ب
 د
 صلته ١ _____ صلته صلته صلته صلته مَزْفًا ب
 ابدال ١ _____ صلته ابدال صلته صلته مَزْفًا ج

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَّوُّرًا عَنْ كَهْفٍ هِمْ ذَاتِ الْيَمِينِ وَإِذَا عَزَبَتْ تُقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمْلِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ
 تَزَّوُّرٌ ب ح
 صلته صلته صلته صلته ب د ج ع
 تَزَّوُّرٌ ك ب ع
 ن ف ر خ ل
 تَزَّوُّرٌ ج
 تغ تَزَّوُّرٌ ج
 اماله تَزَّوُّرٌ ي

وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْسِدًا ﴿١٧﴾
 غير ض
 بلغ ض

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ
 اسكان ب ح ر ج
 ك دن ق خ ل
 باثبات الياء ب ع
 بلغ ض

ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ
 غير ج
 نقل ج
 نقل تو ج
 نقل طو ج
 سكت ض

وَكذَلِكَ اعْتَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيُغْلَمُوا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا

- ١ _____ ب ح
 ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ج
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ١ _____ ب د ج ع
 ٢ _____ ب
 ٥ _____ ب ل غ ض
 _____ ق
 ١ _____ ب ل غ ض

إِذ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْنَا بَنِيَانًا

- ب ح ك ن ر خ ل
 ب ل غ ض _____ ف ي ع
 صلته _____ صلته _____ ب د ج ع
 صلته ٢ _____ صلته _____ ب
 صلته ٥ _____ ج
 سكت _____ ب ل غ ض

رَبِّهِمْ أَغْلَمُ بِهِمْ

- غير د ج ع
 اخفاء _____ ي
 صلته _____ ب د ج ع
 صلته ٢ _____ ب
 صلته ٥ _____ ج
 سكت _____ ض

قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾

- ١ _____ ب ح
 صلته _____ ب ي ع
 صلته _____ ب د ج ع
 ٢ _____ ب ط
 صلته _____ ب
 ٥ _____ ج
 ب ل غ ض _____ ف
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ

- غير د ج ع
 صلته _____ ب د ج ع

وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ

- غير د ج ع
 صلته _____ صلته _____ ب د ج ع

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ

- غير د ج ع
 صلته _____ ب د ج ع
 ب ل غ ض _____ ض

قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَظُنُّهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ

- بافتح الباء _____ ب ط
 صلته ٥ _____ ج
 صلته _____ صلته _____ ب د ج ع
 صلته ٢ _____ ب
 اخفاء _____ ي
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ ف
 سكت _____ ض
 ١ _____ ب ل غ ض

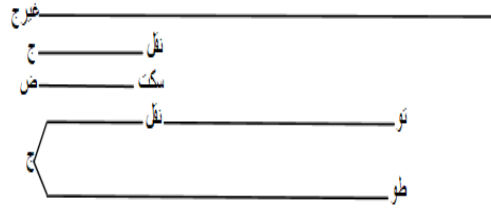
فَلَا تَسْأَلْ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا

- ٢ _____ ب ح
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ ف
 صلته _____ ب د ج ع
 صلته ٢ _____ ب
 صلته ٥ تر _____ ج
 سكت _____ ض
 ب ل غ ض _____ ب

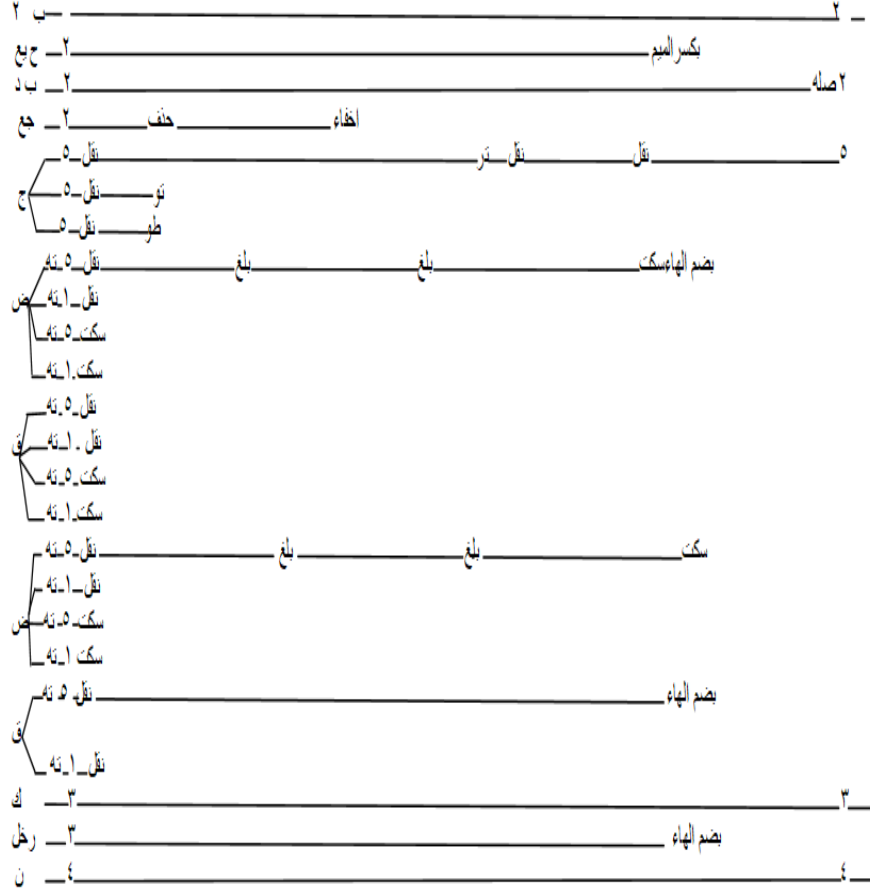

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا (30)

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِفِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ

وَحَسْبَتْ لُنَّظًا (31) _____
 جهور _____ نعم التواب _____
 جهور _____

واضرب لهم مثلاً رجلين جعلنا لأحدهما جنتين من أعناب وحققناهما بنخل وجعلنا بينهما زرعا (32)

غير ج دض جع

نقل

ج

بلغ

ض

سكت

ب دجع

صله

كلتا الجنتين اتتا أكلها ولم تطلم منه شيئا وفجرنا خلالهما نهرا (33)

اسكان

ب ح

د

صله

ك ن رجع بع خل

سكت

ض

سكت

ق

نقل اسكان

تو

نقل اسكان

طو

نقل اسكان

تو

طو

سكت

سكت

بلغ

ض

فقال لصاحبه وهو يحاوره انا اكثر منك مالا واعر نفرا (34)

وكان له ثمر

ثمر

ا دك ف رخل

ثمر

ح

ن جع بع

اسكان

ب ح جع

١

ط

ب

٢

٣

ر

نرمه

ج

د جع

١

ك

٣

ن

٤

٥

بلغ

ض

ق

ادغام

اسكان

١

ي

قال ما اظن ان تبدي هذه ابدا (35)

ودخل جنته وهو ظالم لنفسه

اسكان

ب ح ر جع

ج دك ن ف بع خل

ب دح جع بع

١

١

ب ط

٢

٢

ج ف

٣

٣

ك رخل

٤

٤

ن

وما اظن الساعة قائمة ولئن رديت الى ربي لأجدن خيرا منها مقلبا (36)

١

٢

٢

٥

٥

٥

٥

٣

٣

٤

٤

منهما

ب د جع

ح بع

ب

ط

نرمهما

ج

ق

ض

بلغ

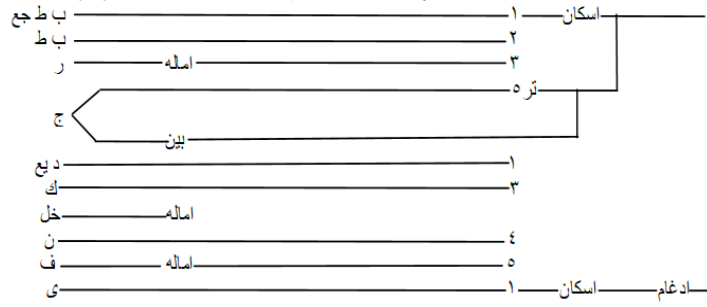
ك

منهما

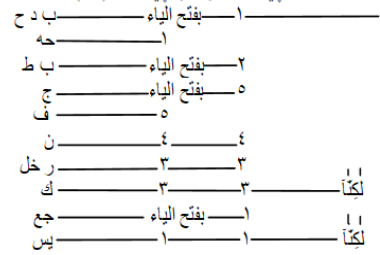
رخل

ن

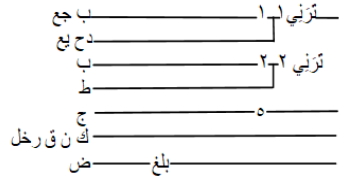
قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاهُ رَجُلًا (37)

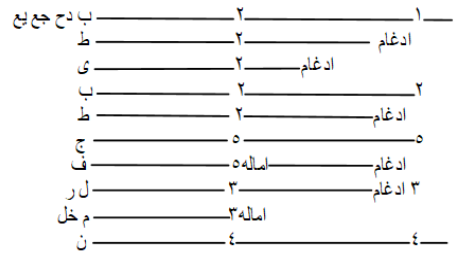
لِكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا (38)

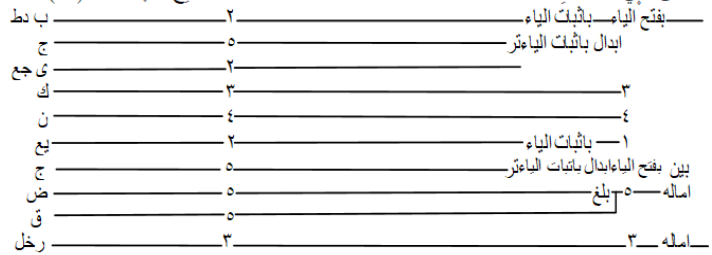
إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلُّ مِنْكَ مَالًا فَوَلَدًا (39)

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتِكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

فَعَسَىٰ رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحُ صَعِيدًا زَلَقًا (40)

أَوْ يُصْنِخَ مَاؤُهَا غُورًا فَلَنْ تُسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿41﴾

٢ _____ ب د ح ج ع
٥ _____ ج ف
٣ _____ ك ر خ ل
٤ _____ ن

وَاجْبِطْ بِثَمَرِهِ فَأَصْنِخْ يُقَلِّبُ كَفْيِهِ عَلَى مَا اتَّفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى غُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أَشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿42﴾

بُثْمِرِهِ _____ ١ _____ اسكان
بفتح الياء _____ ب
١ _____ يس
٢ _____ اسكان _____ بفتح الياء _____ ب
٥ _____ نقل _____ بفتح الياء _____ ج
٥ _____ ف
سكت _____ ٥ _____ ض
٣ _____ ٣ _____ ك خ ل
٢ _____ اسكان _____ ر
١ _____ صلة _____ بفتح الياء _____ د
بُثْمِرِهِ _____ ١ _____ اسكان _____ بفتح الياء _____ ح
٢ _____ اسكان _____ بفتح الياء _____ ط
٤ _____ ٤ _____ ن
١ _____ اسكان _____ بفتح الياء _____ جع
١ _____ حه

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿43﴾

ب د ح ك ن ع
تر _____ ج
يا يابدا _____ جع
بالياء _____ بلغ _____ ض
بالياء _____ ق ر خ ل

هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿44﴾

بضم القاف _____ ب د ح ك ر ج ع
ن ق خ ل _____
بلغ _____ ق
تر _____ تر بضم القاف _____ ج

هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ

غير ف ر خ ل _____
ب كسر الميم _____ ف ر خ ل

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ

٢ _____ ٢ _____ ب ح
٥ _____ نقل _____ ٥ _____ نقل _____ ج
٣ _____ ٣ _____ ك
٤ _____ ٤ _____ ن
بين _____ ٥ _____ نقل _____ ٥ _____ ج
٢ _____ ٢ _____ ح
اماله _____ ٥ _____ سكت _____ الريح _____ ف
ق _____ الريح _____
٥ _____ سكت _____ ٥ _____ سكت _____ الريح _____ ض
٣ _____ ٣ _____ الريح _____ ر خ ل
ب د جع
٢ _____ ٢ _____ صلة _____ ٢ _____ ٢ _____ صلة _____ د

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿45﴾
غير ج ض
نو — تر
ج
طو — تر
ف
سكت

أَمْالٌ وَالْبَيْتُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
ادك ن جع يع
بين- ج ح
اماله- ف ر خل
غير ج ض
نقل
ق
بلغ
نقل
ض
بلغ
سكت
تر
ترنقل
ج

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَا لَهُمْ فَلَمَّ لُعَابُهُمْ وَأَخَذُوا فِي الرِّجْلِ
ب ن ق ر يع خل
صله
ب د جع
صله ٢
ب
سكت
بلغ
سكت
ض
ق
نقل
ك
صله ٥
د
نُسَيِّرُ الْجِبَالَ
صله
صله ٥
ح ك
ي
نُسَيِّرُ الْجِبَالَ
اماله

وَعَرَّضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفَاً
جمهور

لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ
ب م ن يع
صله
ب د
صله ٢
ب
صله ٥
ج
طل ف ر خل
ادغام
ض
سكت
ي
ادغام ابدال
ي
ابدال
صله
جع
ب ط م ن ف يع خل
ادغام
ي
صله
ب د جع
صله ٢
ب
صله ٥
ج
ادغام
ل ر
سكت
ض

وَوَضِعَ الْكِتَابَ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَا لِهَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أُخْلِصِيهَا
ب ح ج يع
١
ب ط
٢
٣
ك
اماله- ر خل
٤
ن
٥
اماله- ق
بلغ
٥
اماله
ض
بلغ
سكت
٥
اماله
تر
ترنقل
٥
ج
بين
١
د
صله
١
ي
اماله

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ
 ٢ _____
 ١- د _____ ب د ح بع
 ٢-٢ _____ ب ط
 ٥-٥ _____ ج ف
 ٥-٥ _____ نو
 ٥-٥ _____ ظو
 ٣-٣ _____ ك ر خل
 ٤-٤ _____ ن
 ٢ بضم التاء _____ ١-١ _____ جع

وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا خَاسِرًا
 _____
 غير ج _____
 ج _____

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿49﴾

_____ جمهور

أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ نُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ
 ١-٢ _____ ب ح بع
 ٢-٢ _____ صلته صلته ب د جع
 ٢-٢ _____ ب ط
 ٥-٥ _____ صلته صلته ب
 ٥-٥ _____ ج ف
 ٣-٣ _____ ك ر خل
 ٤-٤ _____ ن

كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ

_____ غير ج ي

نقل _____ ج

ادغام _____ ي

سكت _____ ض

مَا أَشْهَدْتَهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ
 ١-١ _____ ب ح بع
 ١-١ _____ صلته ب د
 ٢-٢ _____ ب ط
 ٢-٢ _____ صلته ب
 ٥-٥ _____ نقل ج
 ٥-٥ _____ سكت ف
 ٣-٣ _____ ك ر خل
 ٤-٤ _____ ن
 ١-١ أشهدتصله _____ جع

بَيِّنْ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿50﴾

_____ غير ج ي جع

بدال _____ ج ي جع

وَمَا كُنْتُمْ تُخَذِّعُونَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿51﴾

_____ غير جع

بفتح الباء _____ جع

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَاءِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَذَعَبُوهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿52﴾
 ٢ _____ ب ح بع
 ٥-٥ _____ صلته صلته صلته ب د جع
 ٣-٣ _____ ج
 ٤-٤ _____ ك ر خل
 ٥-٥ _____ ن
 ٥-٥ _____ بالنون ف

وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿53﴾

١ _____ ب ح بع
 ١ _____ صلته ب د جع
 ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ج
 ٣ _____ ك ر
 ٤ _____ ع
 ٤ _____ اماله ص
 ٥ _____ ف
 ٣ _____ اماله خل

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَكَرَ آيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاؤُهُ
 غير ج ي
 ادغام
 نقل- تغ- تر
 ج
 تو
 طو
 سكت
 ض

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا
 ١- ب ح يع
 ٢- ب ط
 ٣- ك ر خ ل
 اماله- ت
 ٤- ن
 ٥- ق
 بلغ- ٥- ض
 صله- ١- صله- ب د جع
 صله- ١- صله- د
 صله- ٢- صله- ب
 صله- ٥- نقل- ٥
 ج
 تو
 طو
 سكت سكت بلغ- ٥- ض

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ
 غير ر
 اماله- ر

وَأَنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾
 ١- ب ح يع
 ٢- ب ط
 ٣- ك
 ٤- ن
 اماله- بلغ- ٥- نقل
 ٥- نقل
 ض
 ق
 ٣- ر خ ل
 ١- صله- ب د جع
 ٢- صله- ب
 ٥- صله- ٥- نقل
 ج
 بين- ٥- نقل
 سكت- اماله- بلغ- ٥- نقل
 سكت- اماله- بلغ- ٥- سكت
 ض

بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾
 غير د ف جع
 مَوْلًا
 ق
 مَوْلًا
 بلغ- مَوْلًا
 ض
 مَوْلًا
 ب د جع
 صله-

لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلْ لَهُمُ الْعَذَابُ
 غير ج د ي جع
 ادغام
 ي
 ب د
 ج
 جع
 صله
 واوه ابدال
 واوه ابدال صله

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿59﴾

- ١ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ب بع
 صلته _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ب د ج
 ٢ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ب
 صلته _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ب
 بين ٥ _____ تنغ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ج
 اماله ١ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ح
 اماله ٢ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ط
 ٣ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ك
 ٤ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ص
 ع _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ف
 اماله ٥ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ف
 اماله ٣ _____ لِمَهْلِكِهِمْ _____ ر خل

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَتِيهِ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿60﴾

- ١ _____ ١ _____ ب ج بع
 ٢ _____ ٢ _____ ب
 ٥ _____ ٥ _____ نقل ج
 ٣ _____ ٣ _____ ك
 ٤ _____ ٤ _____ ن
 صلته ١ _____ ١ _____ د
 بين ٥ _____ ٥ _____ نقل ج
 ١ _____ ١ _____ ب
 ٢ _____ ٢ _____ ط
 ١ _____ ١ _____ ادغام ي
 اماله _____ ٥ _____ ٥ _____ ف
 سكت _____ ٥ _____ ض
 اماله _____ ٣ _____ ٣ _____ ر خل

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿61﴾

- غير ي _____
 ادغام _____ ي

لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴿62﴾

جمهور

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِقَتِيهِ إِنَّا وَجَدْنَاهُم مُّكْسِفِينَ لِقَتِيهِ لُجَّةً وَجَدْنَاهُمْ لِقَتِيهِ لُجَّةً وَجَدْنَاهُمْ لِقَتِيهِ لُجَّةً

- ٢ _____ ب ط ج بع
 ٥ _____ ج
 ٣ _____ ك
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ قصير
 بين ٥ _____ ٥ _____ ج
 ٥ _____ ٥ _____ ط
 صلته ٢ _____ ٢ _____ د
 اماله ٥ _____ ٥ _____ ف
 ١ _____ ١ _____ ف
 ٣ _____ ٣ _____ ر خل
 ادغام ٢ _____ ٢ _____ ي

قال ارايت اذ اوتينا الى الصخرة فابي نسيبت الخوت

١- ته _____ ب ج ع
٢- ب _____
نقل- ٥ _____
ابدال- نقل ٥ _____
١- د ح ع
٢- ط _____
٣- ك ر خ ل
٤- ن _____
٥- ف _____
سكت ٥- ض _____
اسقاط ٢- ر _____

واتخذ سبيله في البحر عجباً (63)

غيرى _____
ادغام _____ ي _____

وما انسانيه الا الشيطان ان اذكرة

١- بكسر الهاء _____ ب ح ج ع
٢- بكسر الهاء _____ ب ط
٥- بكسر الهاء _____ نقل _____ ج
ف _____
سكت _____ ض
٥ بين بكسر الهاء _____ نقل _____ ج
١ بين بكسر الهاء صله _____ د
٣- بكسر الهاء _____ ك خ ل
٤- بكسر الهاء _____ ص
ع _____
٣- اماله بكسر الهاء _____ ر

فازتدا على اثارهما قصصاً (64)

١- ب د ج ع
اماله _____ ح
٢- ب _____
اماله _____ ط
٥- بين _____ ج
توبين _____
طوبين _____
ف _____
٣- ك س خ ل
اماله _____ ت
٤- ن _____

قال ذلك ما كنا نبع

غير د ج ع _____
بائيات الياء- د ج ع _____

فوجدنا عبداً من عبادنا اتيناه رخصة من عندنا و علمناه من لدنا علماً (65)

١- ب ح ج ع
صله _____ صلته _____ د
٢- ب ط
٥- ج ف
تو _____ ج
طو _____
٣- ك ر خ ل
٤- ن _____

قال له موسى هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً ﴿66﴾

- ب دج ١ — باثبات الياء — رشداً
 بع رشداً
 ب ٢ — باثبات الياء
 ك ٣ —
 ن ٤ —
 ج نقل ٥ — باثبات الياء
 ج نقل ٥ — باثبات الياء
 بين نقل ٥ — باثبات الياء
 رشداً
 ط ١ — باثبات الياء
 رشداً
 ٢ — باثبات الياء
 رشداً
 ف ٥ — اماله
 ر خ ل ٣ —
 ض ٥ — سكت
 ي ١ — باثبات الياء — رشداً — ادغام بين

قال إنك لن تستطيع معي صبرا ﴿67﴾

- غير ع
 ع

وكيف نصبر على ما لم تحط به خبرا ﴿68﴾

- غير ج
 ج

قال ستجدني إن شاء الله صابرا ولا أعصي لك أمرا ﴿69﴾

- ب جع ١ — بفتح الياء — ٢ —
 ب ٢ —
 ج ٥ — تر — ٥ —
 د ج بع ١ — ٢ — ١ —
 ط ٢ — ٢ — ٢ —
 ل ر ٣ — ٣ — ٣ —
 م خ ل ٣ — اماله — ٣ —
 ن ٤ — ٤ — ٤ —
 ض ٥ — اماله — ٥ — بلغ — ٥ —
 ق ٥ — اماله — ٥ —

قال فان التبعثني فلا تستلني عن شيء حتى احدث لك مئة ذكرا (70)

فلا تستلني _____ ١ _____
 ب ج _____ ٢ _____
 ب _____ ٣ _____
 ك _____ ٤ _____
 نـ _____ ٥ _____
 ج _____
 نـ _____
 طـ _____ ٥ _____
 نـ _____
 د _____ صلة _____ ١ _____
 ح ب ع _____
 ط _____ ٢ _____
 ن _____ ٤ _____
 ق _____ ٥ _____
 ر خ ل _____ ٣ _____
 ف _____ سكت _____ ٥ _____
 م _____ ٢ _____ فلا تستلن

حتى اذا زكبا في السبيبة خر فيها

ب د ح ج ع _____ ١ _____
 ب ط _____ ٢ _____
 ج ف _____ ٥ _____
 ك ر خ ل _____ ٣ _____
 ن _____ ٤ _____

فانطلقا

غير ج _____
 ج _____

قال اخر قتها لتغرق اهلها

غير ف ر خ ل _____
 ف ر خ ل _____

لقد جنت شيئا امرا (71)

ب د م ن ع _____
 نـ _____
 نـ _____
 ج _____
 نـ _____
 طـ _____
 طـ _____
 ادغام _____
 ط ل ق ر خ ل _____
 ف _____
 سكت نقل _____
 ف _____
 سكت سكت _____
 ض _____
 ق _____
 ق _____
 ي _____
 ادغام ابدال _____
 و ج ع _____
 ابدال _____

قال ألم اقل انك لن تستطيع معي صبيرا (72)

غير ج ح _____
 ع _____
 ج _____
 سكت سكت _____
 م عي _____
 م عي _____
 م عي _____

قال لا تؤاخذني بما نسيت ولا ترهقني من أمري عسرا (73)

غير ج ي ج ع _____
 سكت _____
 ض _____
 ج _____
 بضم السين _____
 ادغام _____
 ي _____

فَانْطَلَقَا
 غَير ج _____
 تَع _____ ج

حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَتَنَّهُ قَالَ أَقْتَلْتُمْ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ
 ١ _____ زَاكِيَّةً _____ ب د ح جع بس
 ٢ _____ زَاكِيَّةً _____ ب ط
 ٥ _____ زَاكِيَّةً _____ ج
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾
 نُكْرًا _____ ب م ص بع
 د ع
 تَو نُكْرًا _____ ج
 طَو نُكْرًا _____ ج
 ادغام _____ ط ل ق ر خ ل
 سكت _____ ف
 ادغام ابدال _____ ي
 ابدال بضم الكف _____ جع

قَالَ إِنَّ سَأْلَكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاجِبْنِي
 غَير ج ض _____
 تَو _____ ج
 طَو _____ ج
 سكت _____ ف

قَالَ الْمَ أَقْلَ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾
 مَعِيَ _____ ع
 نَقَلَ _____ مَعِيَ _____ ج
 سَكَتَ _____ مَعِيَ _____ ض

فَانْطَلَقَا
 غَير ج _____
 تَع _____ ج

قَدْ بَلَغْتَ مِنَ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾
 مِنَ لَدُنِّي _____ ا جع
 غَير ا ص جع _____
 مِنَ لَدُنِّي ا شَمَام _____ ص

حَتَّى إِذَا اتَّيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعُوا أَهْلَهَا فَبَرَوُا أَنْ يُصَيِّفُوا مِمَّا فَوْجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَاقَامَهُ
 ١-١-١ _____ ١ _____ ب د ح جع بع
 ٢-٢-٢ _____ ٢ _____ ب ط
 ٥-٥-٥ _____ ٥ _____ ج
 نَقَلَ _____ ب ل ج
 بَلِغَ _____ ب ل ج
 بَلِغَ _____ ب ل ج
 تَه _____ ب ل ج
 تَه _____ ب ل ج
 سَكَتَ بَلِغَ _____ ب ل ج
 تَه _____ ب ل ج
 ٣-٣-٣ _____ ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤-٤-٤ _____ ٤ _____ ن

قال هذا فراق بيني وبينك
جمهور

قال لو شئت لآخذت عليه أجراً {77}
ادغام _____ ا ك ص ف رخل
لآخذت _____ صلة _____ د
يس _____
لآخذت _____ ادغام _____ ط ح ه
ع _____
ابدال _____ ادغام _____ جع
ادغام ابدال لآخذت _____ ادغام _____ ي

سأنتبئك بتأويل ما لم تستطع عليه صبراً {78}
غير ج دى جع _____
صلة _____ د
ابدال _____ ج ي جع _____

أما السفينة فكانت لمساكين يعملون في البحر فأرذت أن أجيئها وكان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا {79}
ب طبع _____ ٢ _____
ي _____ ابدال _____
ب د _____ ٢ صلة _____
جع _____ ابدال اخفاء _____
ك رخل _____ ٣ _____
ن _____ ٤ _____
ض _____ ٥ _____
ف _____
نقل _____ ٥ _____ ابدال _____ ج
سكت _____ ٥ _____ بلغ _____ ض

وأما الغلام فكان أبواه مؤمنين فخشينا أن يزرهفهما طغيانا وكفرا {80}
ب طبع _____ ١ _____
ب ط _____ ٢ _____
ك رخل _____ ٣ _____
ن _____ ٤ _____
ض _____ ٥ _____
ف _____
ي _____ ابدال _____ ٥ _____
ج _____
ي جع _____ ١ _____
د _____ صلة _____ ١ _____

فأرذنا أن يبدلها ربهما خيرا منه زكوة وأقرب رخصا {81}
١ يُبدلها _____ ب ح _____
بضم الحاء _____ جع
صلة _____ د
بضم الحاء _____ بع
٢ يُبدلها _____ ب ط _____
٥ _____ تر _____ ج
بلغ _____ بلغ _____ ض
ف _____
بضم الحاء _____ ك _____ ٣
رخل _____
ن _____ ٤ _____

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا
جمهور

فَارَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا
رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ
جمهور

١ ب د ح جع
٢ ب ط
٣ ك ر خل
٤ ن
٥ بلغ ض

وَمَا فَعَلْنَاهُ عَنْ أَمْرِ رَبِّي
ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا {82}

غير ج د ي جع
د
صله
ج ي جع
ابدال

غير ج
نقل ج ف
سكت ض

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْقُرْآنِ
قُلْ سَأَلْتُمُونِي عَنِ شَيْءٍ مِنْ كَلِمَاتِهِ فَلْيَسْأَلُوا اللَّهَ عِلْمَ الْغُيُوبِ {83}

غير د جع
ج
تر
ب د جع
د
صله صله

جمهور

إِنَّا مَكِّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَاتَّبِعَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا {84}

غير ج د ض
د
صله
نقل
تو
تو
طو
طو
سكت
ف

فَاتَّبَعَ سَبَبًا {85}

اد ج جع بع
ك ن ف ر خل

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا
١ ب د ح بع
جع
ب ط
ج
ض
ف
ك ر خل
ص
ع

١ حامية
٢
٣ حامية بلغ
٤ حامية
٤ حامية
٤ حامية

فَلَمَّا يَا ذَا الْقُرْآنِ إِذَا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِنَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا {86}

ب ح
١
١
٢
٢
٣
٣
٤
٤

صله
بالضم بع
ب ط
ب
ج ف
ك ر خل
ن

قال أما من ظلم فسوف نعذبه ثم يرد إلى ربه فيعذبه عذاباً نكراً (87)

بضم الكف — ب م ص جع يع
د ح ل ع ف ر خ ل
تغ — بضم الكف — ج

وستقول له من أمرنا يسراً (88)

غير ج ي جع
بضم السين — جع
نقل — ج
سكت — ض
ادغام — ي

وأما من آمن وعمل صالحاً فله جزاء الحسنى

جزاء ٢ — ب جع
بين — ج
جزاء ٣ — ك
جزاء ٤ — ص
ع — ع
اماله — ف
٣ — اماله — ر خ ل
٢ — يع
نقل — جزاء ٥ — ج
نقل تو — جزاء ٥ — بين
نقل طو — جزاء ٥ — ج
بين — ج
سكت — اماله — ض

ثم أتبع سبباً (89)

ثم أتبع — اد ح جع يع
ك ن ف ر خ ل

حتى إذا بلغ مطلع الشمس وجدها تطلع على قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً (90)

١ — ب ط يع
صله — ب د جع
ادغام — ي
٢ — ب ط
صله — ب
٥ — ج ف
تر — ج
٣ — ك ر خ ل
٤ — ن

ثم أتبع سبباً (92)

ثم أتبع — اد ح جع يع
ك ن ف ر خ ل

وقد أحطنا بما لديهِ خبراً (91)

غير ج د
د — صلّه
ج — نقل
ض — سكت

كذلك

جمهور

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿93﴾

- ١ — بضم السين — ب ج ع ب
 د ح
 ٢ — بضم السين — ب
 ط
 ٥ — بضم السين — ج
 ف يُنْقَهُونَ
 ٣ — بضم السين — ك
 ر خ ل يُنْقَهُونَ
 ٤ — بضم السين — ص
 ع

قَالُوا يَا ذَا الْعَرْشَيْنِ إِنَّ يَا جُوجَ وَمَأْجُوجَ مُغْشِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿94﴾

- ١ — بضم السين — ب ج ع ب
 ط
 صلته بضم السين — ب ج ع
 د
 ٢ — بضم السين — ب
 ط
 صلته بضم السين — ب
 ك بضم السين — ٣
 ٥ — خَرْجًا — ق
 ٣ — خَل — ق
 ١ — ادغام — ي
 ٣ — خَرْجًا — ادغام — ر
 ٥ — نَقْل — بضم السين — ج
 ٥ — خَرْجًا — سَكَت — ف
 ٤ — بضم السين — ص
 ٤ — بضم السين — ع

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿95﴾

- غير ج م ج ع
 صلته — صلته — ب د ج ع
 سَكَت — ص
 تَر — بَقُوَّةٍ أَجْعَلْ — ج
 مَكَّنِّي صلته — صلته — صلته — د

حَتَّىٰ إِذَا سَأَلُوا بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ الْفُجُورَ

- ١ — ب ج ع ب
 د ح ب ع
 ٢ — الصُّدْفَيْنِ — ب
 ط
 ٥ — بين
 اماله — ج
 ف
 ٣ — الصُّدْفَيْنِ — ك
 اماله — ر خ ل
 ٤ — الصُّدْفَيْنِ — ص
 ع

اِثْنَيْ زَبَرَ الْحَدِيدَ

- غير ص
 تَو — ج
 طَو — ص
 اِثْنَيْنِ — ص

حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اتُّوبِي أفرغ عليه قِطْرًا ﴿96﴾

١ _____ ١ _____ ب ح ج بع
 صلته _____ د
 ٢ _____ ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ٥ _____ ج
 ٥ _____ ٥ _____ تو
 ٥ _____ ٥ _____ طو
 ٥ _____ ٥ _____ فَا لَتُّوْبِي- ف
 ٣ _____ ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ٤ _____ ن
 ٤ _____ ٤ _____ فَا لَتُّوْبِي-٤- ص

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿97﴾

١ _____ ب ح ج بع
 صلته _____ د
 ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ج
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ فَمَا اسْتَطَاعُوا-٥- بلغ
 ٥ _____ فَمَا اسْتَطَاعُوا-٥- ق

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ﴿98﴾

٢ _____ دكًا _____ ب ح ج بع
 ٥ _____ دكًا _____ ج
 ٣ _____ دكًا _____ ل
 ٣ _____ ر
 ٣ _____ دكًا _____ اماله ٣
 ٣ _____ خل _____ م
 ٤ _____ ٤ _____ ن
 ٥ _____ ٥ _____ اماله ٥
 ٣ _____ ٣ _____ اسقاط
 ١ _____ ٥ _____ اماله ٥
 ١ _____ اسقاط

قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي جَمُور

وَكُنْ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿98﴾ جَمُور

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿99﴾

غير نض جع _____
 _____ بلغ _____ بلغ
 _____ صلته _____ صلته _____ ب د جع

وَعَرَّضْنَاهُمْ يُومئذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرَضًا ﴿100﴾

غير ح ت يس _____
 _____ بين _____ ج
 _____ اماله _____ ح ت يس

الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿101﴾

٢ _____ ب ح بع
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ٥ _____ ف
 ٢ _____ صلته _____ ب د جع
 ٥ _____ نقل _____ ج
 ٥ _____ سكت _____ ض

أَفْحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ ذُنُوبِهِمْ أَوْلِيَاءَ

١ ————— بفتح الياء ٢ ————— ب ح ج

٢ ————— بفتح الياء ٢ ————— د ج

٥ ————— بفتح الياء ٥ ————— ب ط

٥ ————— ٥ ————— ج

٥ ————— اسقاط ٥ ————— ق

٣ ————— اسقاط ٣ ————— ق

١ ————— اسقاط ١ ————— ق

٥ ————— اسقاط ٥ ————— بلغ

٣ ————— اسقاط ٣ ————— ض

١ ————— اسقاط ١ ————— ض

٣ ————— اسقاط ٣ ————— ل

٢ ————— اسقاط ٢ ————— ل

١ ————— اسقاط ١ ————— ل

٣ ————— م ر خ ل

٤ ————— ن ————— ٤ ————— ٤ ————— ٤

إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا (102)

١ ————— ب د ج ح ه

اماله ————— ط يس

اماله ادغام ————— ي

٢ ————— ب

اماله ————— ط

٥ ————— بين ————— ج

ف ————— ج

٣ ————— ك س خ ل

اماله ————— ت

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا (103)

ب ح ك ن ق ي ع خ ل

نقل ————— ج

سكت ————— ف

صله ————— ب د ج

ادغام ————— ر

الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسِبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا (104)

ب كسر السين ————— ا يع

بين ————— ب كسر السين

اماله ————— ف

ب كسر السين ————— ر خ ل

صله ————— ب د ج

صله ب كسر السين صله ————— ب د ج

صله ————— ج

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا (105)

٢ ————— ب ح ج

٢ ————— صلته ————— ب د ج

٥ ————— نقل ————— ج

سكت ————— ض

٥ ————— نقل ————— ج

٥ ————— نقل ————— ج

٣ ————— ك ر خ ل

٤ ————— ن ————— ٤ ————— ٤

ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُؤًا ﴿106﴾

ب ط ب	_____	_____	_____	_____	_____
ب ط	_____	_____	_____	_____	_____
ي	_____	_____	_____	_____	_____
ب د ج	_____	_____	_____	_____	_____
ب	_____	_____	_____	_____	_____
ج	_____	_____	_____	_____	_____
ف	_____	_____	_____	_____	_____
ج	_____	_____	_____	_____	_____
ك	_____	_____	_____	_____	_____
خ	_____	_____	_____	_____	_____
ص	_____	_____	_____	_____	_____
ع	_____	_____	_____	_____	_____

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿107﴾

غير د ج	_____	_____	_____	_____	_____
ب د ج	_____	_____	_____	_____	_____
ج	_____	_____	_____	_____	_____
طو	_____	_____	_____	_____	_____

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿108﴾

جمهور

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿109﴾

اد ط ك ن بع	_____	_____	_____	_____	_____
ب د ج	_____	_____	_____	_____	_____
ض	_____	_____	_____	_____	_____
ق ر خ	_____	_____	_____	_____	_____

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ

ب ح بع	_____	_____	_____	_____	_____
ب د ج	_____	_____	_____	_____	_____
ب	_____	_____	_____	_____	_____
ج	_____	_____	_____	_____	_____
ك	_____	_____	_____	_____	_____
ر خ	_____	_____	_____	_____	_____
ن	_____	_____	_____	_____	_____
ض	_____	_____	_____	_____	_____
ق	_____	_____	_____	_____	_____
ض	_____	_____	_____	_____	_____

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿110﴾

ب د ح بع	_____	_____	_____	_____	_____
ب ط	_____	_____	_____	_____	_____
ج ق	_____	_____	_____	_____	_____
ض	_____	_____	_____	_____	_____
ك ر خ	_____	_____	_____	_____	_____
ن	_____	_____	_____	_____	_____

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'i doğru anlama, anlamlandırma ve doğru telaffuz etme arzusu asırlardır Müslümanların yegâne arzusu olmuştur. İslami İlimlerin temel ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'in her kültürden, kıtadan, dinden ve yaştan insana, iletmek istediği asıl mesajın alınması için doğru telaffuzun ve anlamın etkisi her zaman oldukça önemli bir konu olmuştur.

Her kültürün ve coğrafyanın dili, bulunulan bölgenin getirdiği olanaklar çerçevesinde gelişir ve anlam kazanır. Bir bölgede kullanılan bir söz başka bölgede farklı anlamlara gelebilir. Kur'ân-ı Kerîm'in anlamlandırılması ve kastettiğini anlamamız için indirildiği dönem ve şu an içinde bulunduğumuz dönem arasında bağlantı kurmamız şarttır.

Her dönemin ve her asrın kendine ait idealleri vardır. Kur'ân-ı Kerîm'in indiği dönemde cihat, tebliğ ve dini tamamlama görevi her Müslümanın o dönemde yegâne üstlendiği görevlerdendi. Şu an içinde yaşadığımız dönemde ise asırlardır büyük fedakarlıklarla ve bedellerle bugünlere gelmiş Kur'ân-ı Kerîm'in dünü bugünü ve asırlar öncesini doğru sentezleyip denilenden maksadı anlamak, bütün Müslümanların ortak görevidir. Kıraat farklılıkları da bu yüzden vardır. Farklı kültür, coğrafya, dil ve anlayış farklı okuyuş ve bakış açısı kazandırmıştır. Bu kazanım biz insanlara külfet değil rahmet ve hediye olmuştur.

Ayetler üzerinden kıraat farklılıklarını açıkladığımız Kehf Suresi'ndeki örnekler bize sağlanan ufuk açıcı farklılıklardandır. Bu farklılıklar ayete pek çok perspektiften bakma yetisi kazandırarak tek bir anlamla kalmayıp pek çok anlam çeşitliliği kazandıran farklılıklarıdır. Kehf Suresi 93. ayetin “Nihayet iki sedd arasına ulaşınca” mealinin ihtiva ettiği kıraat farklılığını inceleyecek olursak, السُّدَّيْنِ lafzını السَّدَّيْنِ şeklinde de okumuşlardır. İlk okuyuşa göre insanın önündeki engele “Sedd” ikinci okuyuşla gözündeki engele “Südd” denildiği ortaya çıkıyor. Görüyoruz ki kıraat farklılıkları ayetin hem zahirini hem batınını aynı anda değerlendirme fırsatı sunarak ayeti pek çok perspektiften anlamamıza katkı sağlıyor.

Biz de bu konunun anlaşılmasına bir nebze de olsa katkıda bulunmak amacıyla çalışmamızda Kehf Suresi'ndeki kıraat farklılıklarını esas aldık. Çalışmamızda hem

kıraat farklılıklarının anlama olan etkisi incelenmiş hem de bu kıraat farklılıklarının anlamda genişleme, muadil anlam ve Kur'ân-ı Kerîm metninin yorumunda metne farklı açılardan bakabilme imkânı sağladığı tespit edilmiştir. Tezimizde üçüncü bölümde mana üzerinde çalışılan bu kısımdaki kıraat farklılıklarının zıt anlam şeklinde keskin anlamlı tenakuz ifade eden farklılıklar olmadığını bilakis birbirini tamamlayan yakın anlam farklılıkları olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamızda önemli bir yekûn tutan başka bir konu ise kıraat farklılıklarının gerek Ferş (anlama etki eden kıraat farklılıkları) gerekse usul (anlama etki etmeyen fonetik kıraat farklılıkları) açısından Kehf Sûresi özelinde değerlendirilmesi ve bu farklılıkların yazı hattına yansıtılma işlemidir. Bu kısım için en pratik ve gelişmiş bir metot olan İndirac usulünde İbnü'l-Cezerî metodu kullanılmıştır. Çalışmanın son kısmını oluşturan kısımdan önce kıraat farklılıklarından olan usul farklılıkları (anlama etki etmeyen fonetik kıraat farklılıkları) maddeler hâlinde anlatılmış ve örneklerle zenginleştirilerek bir sonraki konuya zemin oluşturulmuştur.

Çalışmamızın son bölümünde ise Kehf Sûresi' nin tamamı kullanılarak Ferş ve Usûl farklılıklarının birlikte zikredildiği klasik bir metot olan Vücuhat sistemi kullanılmış, Kur'ân-ı Kerîm hattı üzerindeki değişime çalışmamızda yer vererek, görselde de nasıl görüldüğüne dair Vücuhat çıkarma işlemiyle detaylı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Özetle Kehf Sûresi farklı açılardan incelenerek Kur'ân-ı Kerîm'in araştırmakla tükenmeyecek bir derya olduğuna ve asla bir benzerinin ne lafızlar ne de mana açısından oluşturulamayacağına dair örnek teşkil edebilecek bir çalışma ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmî Eğitimi ve Öğretim Metotları*, İstanbul: İFAV M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Alemdar, Yusuf. “Osmanlı’da Dâru’ l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Altıkulaç, Tayyar. *Tecvid ’ul Kur’an*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Akdağ, Soner. *Asım Kıraati’ nin Şu’be Rivayeti*, İstanbul: âşıkane Kitabevi, 2008.
- Alemdar, Yusuf. *Osmanlı’da Daru’l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Sicistânî, Ebu Bekr Abdullah b. Ebû Ebî Dâvud Süleyman b. el-Eş’ as. *Kitâbü’ l-Mesâhif*, thk. Arthur Jeffrey, Mısır, 1936.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur’ân ’ın Çağdaş Tefsiri*, 12 Cilt. Yeni Ufuklar Neşriyat: İstanbul, 1990.
- Aça, Mithat. *Takrîb Kaideleri*, İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2022.
- El-Pavlûvî, Hamid b. Abdûlfettah. *Zübdetü’l-İrfân fi Vücûhi’ l-Kur’an*, İstanbul: âşıkane.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hasen. *es-Sünenü’ l-Kübrâ*, 2 Cilt. Beyrut, 1990.
- Kılıç, A. Celâlettin Kara, *Kur’ân-ı Kerîm’i Kerim Okuma Kâide’ler ’i* Kayseri: Hayrat Neşriyat, 2013.
- Benna, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dimyati. *İthâfu Fudalâi-Beşer bi’ l-Kıraati’ l-Erbaa Aşer*. Thk, Şaban Muhammed İsmail, 2 Cilt, Beyrut: *Alemü’ l-Kütüb*, 1117/1705.
- Beğavî, Hüseyin b. Mes’ûd. *Meâlimü’ t-Tenzil (Tefsîru’ l-Beğavî)*, Beyrut, 1992.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, 8 Cilt. Sentez Yayınevi: İstanbul, 1956-1957.

- Et-Taberî, İbn Cerîr. *Câmiu' l- Beyân An Te' vili Âyi' l-Kur'ân*. çev. Muhammed b. Cerîr. 3. Basım, Mısır: 1968.
- Cezerî. *Tenezzülât-ı İlahiyye fi'l-Kıraati' l-Kurâniyye*. Thk: Ömer Örtlek, Ankara: Lotus Yayın Grubu, 2012.
- Cerrahoğlu, İsmâil. *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1968.
- Ceremî, İbrahim Muhammed. *Mu' cemu Ulûmi' l- Kur'an, et-Tefsir, et-tecvîd, el-Kıraat*, Dımaşk: Daru'l-Kalem,2001.
- Ceremî, İbrahim Muhammed. *Mu' cemu Ulûmi' l- Kur'an : Ulumu' l-Kur'an, et-tefsir, et- Tecvid, el Kıraat*, Dımaşk: Dâru' l-Kalem, 2001.395s.
- Çağıl, Necdet *Kıraat Olgusu Çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'in Belâğat ve Fonetik Yapısı*, 1. Basım. Ankara: Avrasya Yayınları: 2000.
- Çollak, Fatih. *Kırâat Âlimlerinden İmam Şâtübî ve "eş-Şâtubiyye" Adlı Eseri*, İstanbul: Özener Matbaası, 1. Basım, 2002.
- Çelebi, Kâtip. *Keşf-üz-Zünun*, 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1971/1025.
- Çetintaş, Bekir. "*Kırâat-ı Seb'a Usûl ve Kâideleri*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*, Bursa: Emin Yayınları, 2016.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Çetin, Abdurrahman. *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, İstanbul: Marifet Yayınları, 2000.
- Çetintaş, Bekir. "*Kıraat-i Seb'a Usûl ve Kaideleri*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd, *et-Teysîr fi'l-Kirâati' s-Seb'*, nşr. Otto Pretzl,(y. y, t. y.)İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- Dabbâ, Ali Muhammed. *Takrîbü' n Nef' ı fi'l -Kırâati' s- Seb' ı*, Kahire, 1928.
- Dağ, Mehmet. *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.

- Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Duman, M. Zeki. *Beyânu'l-Hak Kurân- Kerîm'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, 3 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2008.
- Aça, Mithat. *Aşere Vucûhatlar' ı /Es-Suveru Bi' l-Kirâati' l-Aşri' s-Suğrâ*, 2 Cilt. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2021.
- Emin Efendi, El hac Muhammed. *Umdetü' l-Hallân Fî İzâhi Zübdetü' l-İrfan*, İstanbul, 1853.
- Ebu' l-Hasan Tahir b. Abdilmun' im, *Kitabut' t-Tezkira fi'l-Kıraat*, 1 Cilt. thk: Abdülfettah Buhârî İbrahim, Kahire,1991,145
- Ebu 'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. İbnü'l-Cezerî. *et-Temhîd fi ilmi' t-Tecvid*. Thk: Ğânim Kaddûrî Hamed, Beyrut: Müessese tür risale, 1407/1986.
- Emin, Molla Muhammed Efendi. *Umdetü' l-hallân fi İzâh Zübdetü' l-İrfan*, İstanbul: Mektebetü' l Hanefiyye, 1287.
- Ebû Şâme, Abdurrahman b. İsmâil el-Makdisî. *İbrâzü' l-Meânî min Hirzi' l-Emânî*, nşr. İbrahim Atve, Kahire, 1982.
- Ebu' l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnu'l Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâati' l-aşr*, Thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ, 2 Cilt. Beyrut: ts.
- İbn Manzur, Ebü' l-Faz' l Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî.711/1311, 1Cilt. *Lisânu' l-Arab*, Beyrut: Dâru Sadır, t. y.,
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Şu' le el-Mûsilî, *Şerhu Şu' le ale'ş-Şâtibiyye, el-Müsemman Kenzu' l meânî şerhu hirzi 'l-emânî Kenzu' l-meânî* Mısır: el-Mektebu' r-Reîsî, 1954.
- İbnü'l Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. 833/1429, *en-Neşr fi'l-Kirâati' l-Aşr*, 1Cilt. thk. Ali Muhammed Dabbâ. Beyrut: Dâru' l-Kütübi' l İlmiyye, t. y.,
- ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman el-Ümevi. *et-Teysîr fi'l kirâati' s-Seb'a* Thk. Hâtim Salih ed-Dâmin. Mektebetü' s-Sahabe; Mektebetü' t-Tabiin, 2008/1429.

- el-Fasi, Ebu Abdullah Cemâleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri. *Şerhü' l-Fasi ale' ş-Şâtıbiyye-el-Lealiü' l-feride fi şerhi' l-Kaside*. Thk. Abdür-rauf b. Ali b. İbrahim Musa, Riyad: Mektebetü 'r Rüşd, 2005.
- el-Kâdî, Abdülfettah Abdulğânî. *el-Vâfi fi. Şerhi 'ş-Şâtıbiyye fi'l Kırâati-seb*, Medine: 1983.
- eş-Şâfiî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dimyati Abdulğânî. *İthâfu Fudalâi' l-Beşer Fi'l-Kırâati'l-Erbeati Aşer*, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ, Mısır: 1359.
- Fırat, Yavuz. *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimler Sözlüğü*, İstanbul: Hacıyeviszade İlim ve Kültür Vakfı, 2018.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdırrahman Halil b. Ahmed. *Kitâbu' l Ayn*. Thk. Abdulhamit Hindavi, 2 Cilt. Dâru Kutubi' l-İlmiyye: Beyrut, 2003.
- Hamevî, Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Ebi'r-Rıza.791/1389, *el-Kavâid ve' l-İşârât fi'l usuli' l-kıraat*, Dımaşk: Dârü' l Kalem,1986/1406.
- Hamed, Ğânim Kaddûrî. *Rasmu' l-Mushaf Dirâsetün Lüğaviyye Târihiyye*, Bağdad: *el-Lecnetü' l Vataniyye li'l-İhtilaf*,1982/1402.
- İbnu' l-Cezerî, *Mukaddimetü'l-Cezerî*, İstanbul: Âsithâne Kitabevi, ty.
- İbn. Kesir, *Hadislerle Kuran' ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa ve Bedreddin Çetiner, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.
- İbnu'l-Cezerî, Muhammed b. Ali b. Yusuf, *Mukaddime, Mukaddime Tercüme ve Şerhi (El-Manzûmetü' l-Cezeriyye)*. çev. Fatma Yasemin Mısırlı, İstanbul: Elgausnı Yayınevi, 2019.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu' l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fi'l-Kırâati' l-Aşr* 11 Cilt. Daru'l Kütübi' l İlmiyye: Beyrut, 2002.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali Askalânî. *Fethu' l-Bârî bi Şerhi Sahîhi' l-Buhârî*, 9 Cilt Beyrut, t. s.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân.(354/956) *El-İhsân bi Tertibi Sahîhi İbn Hibbân*, 9 Cilt. Beyrut, 1407/1987.
- İbü' n-Nedîm, Muhammed.(385/995), *el-Fihrist*, Beyrut,1978.

- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Ali b. Yusuf, *Mukaddime Tercüme ve Şerhi (El-Manzûmetü' l-Cezeriyye)* çev. Fatma Yasemin Mısırlı. İstanbul: Elgausnı Yayınevi, 2019.
- İbn Cezerî, Ebû' l-Hayr Muhammed b. *Ğayetü' n-Nihâye fî Tabakâti 'l-Kurrâ*, nşr. G. Bergstraesser, 2 Cilt. Mısır: y. y., 1351/1932.
- İbn Kesir. *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner. 9 Cilt, Çağrı Yayınları: İstanbul, 1993.
- İbn Cezerî, Şihabuddin Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed. *Şerhu Tayyibe-ti' n-neşr fî'l Kırâati' l Aşr*, Thk. Enes Mihrah, 1 Cilt. Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye: Beyrut, 1997.
- İbnu' l-Cezerî. *Manzûmetü Tayyibeti' n Neşr Fi'l-Kıraati' l Aşr*, (b. y.), 88
- İbn Cezerî, Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf.(833/1429) *Tahrîbû' t' t Teysîr Fî Kırâati'l-Aşr*. thk. Ahmed Muhammed Müflih el-Kudat, Amman : Dârü'l-Furkan,2000/1421.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû' l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed *Tayyibetü' n-Neşr fil-Kırâati'l Aşr*. thk. Ahmed Muhammed Muflih el-Kudâh. Mısır: Mektebetu' t Ticariyye el Kubra,1950.
- İbnü'l-Cezerî. Ebû' l -Hayr Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fî'l Kırâati'l Aşr*,1Cilt. nşr: Ali Muhammed Debbâ, Mısır: ts.
- İbn el-Bâziş, Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî. *el-İknâ fî'l-Kırâati 's-Seb'*, Thk. A. Ferid el-Mezîd Beyrut, 1999.
- İbnu' l-Cezerî. *el-Mukaddimetü'l-Cezerî*, İstanbul: Âsithâne Kitapevi, 8-9-10.
- İbn Fâris, Ebu 'l Hüseyin Ahmed el-Hemedânî. *Mu' cemu Mekâyisi' l- Lüğa*, 2. Cilt. Thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn, Beyrut: Dâru' l-Fikr.
- İbn el-Bâziş, Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî. *el-İknâ' fî'l-Kırâati' s-Seb'*, Thk. A. Ferid el-Mezîd, Beyrut: 1999.
- Râğıp el-İsfahânî, Ebu' l Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mudaffal. *el-Müfredât fî Ğarîbi' l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Kilani, Kâhire: Mustafa el-Babil Halebi, 1961.

- İşeri, Yunus. *Kıraat Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî' nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, İstanbul: Sonçağ Akademi, 2022.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'i Kerim'in Nuzûlü ve Kıraat'ı*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1974.
- Karaçam, İsmail. *Kurân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015.
- Koyuncu, Recep. *Kıraat İlmi ve Takrîb Usûlü*, İstanbul: Çelik Yayınevi, 1993.
- En-Neccar Muhammed Ali, İ'dad İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan Zeyyat, el-Mu'cem' ül Vasît. 1Cilt Kahire Mecmaü' l-Lügatü'l Arabiyye, 1960/1380.
- Koyuncu, Recep. *Kıraat İlmi & Takrîb Usûlü*, Çelik Yayınevi: İstanbul, 2018.
- Mısırî, Muhammed Nebbân b. Huseyn. *er-Riyâş fi Rivayeti' l-İmam Şu'be b. Ayyâş*, yzs., 2004, (Müellifin kendi web sitesinden: www.quraat.com.)
- Nasr, Atıyye Kâbil. *Ğâyetu'l-murîd fi İlmi' t-Tecvîd*, Riyad: Mektebetu' l-Harameyn: 1409.
- Öztoprak, Sirâceddin. *Kur'ân Kıraat'ı- Kıraat'ı Aşere*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.
- Özdemir, Büşra. "İbnü'l-Cevzî' nin Zâdü' l-Mesir Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Tahlili" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019.
- Pakdil, Ramazan. *Talim Tecvid ve Kıraat*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014.
- Râğıp. el-İsfahânî, *Müfredat' ü el-Fazı' l-Kuran*. çev. Yusuf Türker, İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.
- Sabûnî, *Safvetü' t-Tefâsîr*. çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992.
- Semerkandî, Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî. *Te' vilâtü' l- Kur'ân-ı Kerîm tercümesi*, çev. İbrahim Tüfekçi-Yusuf Şevki Yavuz, 9 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım. 2000.

- Suyûtî, Ebü' l-Faz' l Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. 911/1505. *el-Câmius' s-Sağîr*: Muhtasar, tercüme ve şerhi. 2 Cilt. çev. İsmail Mutlu, Şaban Döğen, Abdulaziz Hatip, İstanbul: Yeni Asya Yayınları,1996
- Suyûtî Ebü' l-Faz' l Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, 911/1505 el-*İtkân fi Ulûmi' l- Kur'ân-ı Kerîm*, 1. Cilt. Beyrut, Dârü' l-Kütübi' l-İlmiyye 1987.
- Şen, Ziya. *İbn Kesîr Hayatı ve Kıraat' i* , İstanbul: Kitâbi Yayınevi, 2021.
- Şâhin, Abdussabûr. *Târîhu' l Kur'ân-ı Kerîm*, Kahire,1966.
- Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid İstilahları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997.
- Tuğral, Rahim. *Kolay Tecvid*, İzmir: Basım Yayın, 2005.
- Taberî, Ebu Ma' şer Abdülkerîm b. Abdüssamed b. Muhammed Kattan. (ö.478/1085), *et-Telhîs fi'l-Kırâati' s-Seman*, thk. Muhammed Hasen Akil Musa, Cidde: Cemaatü' l- Hayriyye li' t-Tahfizi' l-Kur' âni'l Kerim,1992/1412.
- Temel, Nihat. *Kuran Kıraatinde Vakf ve İbtidâ*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2001.
- Tetik, Necati. *Kıraat İminin Talimi*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.
- Tuğral, Rahim. *Kolay Tecvid*, 3. Cilt. Basım yayın: İzmir, 2005.
- Ünal, Mehmet. *Kur'ân-ı Kerîm'in Anlaşılmasında Kıraat Farklıklarının Rolü*, Konya: Haciveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2019.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü' n-Neşr*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm. (1948)*Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kurân*, 1 Cilt, Mısır: ts.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm *Menâhilü'l-İrfan fi Ulûmi'l Kur'ân*, 1.Cilt. Kâhire, 1943.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdillah, 794/1392. *el-Bürhân fi Ulûmi'l-Kurân*, thk. Muhammed Ebü' l- Fadl İbrâhim. 1 Cilt, Mısır: y. y, 1972.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdillah. *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân-ı Kerîm*, 1 Cilt. thk. Muhammed Ebü' l-Fadl İbrâhim, Mısır, 1391/1972.

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Aktaş

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı

Lisans: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2019, İstanbul

B. MESLEKİ DENEYİM

2020-2023 Aşere-Takrip Eğitim Programı (Eğitim Aşamasında)

2009 Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Belgesi

B. PROJELERİ

02-03 Haziran 2023 tarihli İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İlim Yayma Vakfı tarafından düzenlenen sempozyumda “*Kehf Suresindeki Kıraat Farklılıklarının Anlama Olan Etkisine Genel Bir Bakış*” konulu tebliğ.